

בס"ד

מאמר מערכת

קדושת ישראל באי אכילת שרצים

לחיתבונן בחומר איסור אכילת שרצים, ובמעלת הנמנע מאכילתם עד היכן מגיע. אמרה תורה בפרשת שמיני (ויקרא יא מג-מה): אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם. כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ. כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והייתם קדשים כי קדוש אני.

זאתא בגמרא בב"מ ס"א ע"ב: "יציאת מצרים דכתב רחמנא גבי שרצים [אני ה' המעלה כו'. בפסוק הנ"ל] למה לי? וכו' דתנא דבי רבי ישמעאל, אמר הקב"ה אילמלא העלתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרצים דיי. שואלת הגמ', וכי גדול שכר הנמנע מאכילת שרצים יותר מרביית וציצית ומשקולות, [שעליהם לא נאמר אילמלא כו' דיי. ע"ש]? ומתרצת, אף על פי ששכרם אינו יותר גדול, מכל מקום מאוסים הם לאוכלם.

זנראח שיש בד' רבי ישמעאל הנ"ל חידוש נפלא עד מאוד, שראוי לשמח כל לב אשר בשם ישראל יכונה. וכמערכה אל הדרוש נקדים, דלכאורה קשה אהך מימרא דרבי ישמעאל, הרי אמרו חז"ל (שבת פח, א) נאמר ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי, שתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם יקבלו ישראל את התורה [ו' בסיון חל אותה שנה ביום ששי] מוטב, ואם לא יחזיר העולם לתוהו ובוהו. נמצא א"כ דיציאת מצרים מוכרחת היא לקיום העולם בקבלת התורה, שודאי לא תתכן בעבדים, ואיך אומר רבי ישמעאל שהיה דיי לו להקב"ה אם היו מקבלים רק להמנע מאכילת שרצים. ובשלמא לדעת התוספות בעבודה זרה [ג, א ד"ה נוגעים], דמשעה שקבלו ישראל את התורה, אפי' לא יקיימוה, כבר יתקיים העולם, שלא היה התנאי אלא על עצם קבלתה, אפשר ליישב שכוונת רבי ישמעאל לומר שדיי לו להקב"ה במה שבפועל נמנעים מאכילת שרצים. אבל לפי ד' הזהר הקדוש, וכפי שכותב הגר"ח מואלוז'ין בנפש החיים, שהתנאי הוא קיים

לעולם על עצם לימוד ועסק התורה, ואם ח"ו יהיה הפסק מתלמוד תורה רגע אחד בעולם, יחרב. לפי"ז קשה איך דיי באי אכילת שרצים.

אלא נראה דלא קשה מידי, ואינו ענין זה לזה כלל, ורבי ישמעאל מבאר כאן ענין אחר, שהנמנע מאכילת שרצים לא רק ששכרו גדול [גם אם לא יותר מלובש ציצית וכו' עכ"פ ודאי גם לא פחות]. יש בזה גם ענין נוסף, והוא שעם ישראל נתייחד ונתקדש משאר האומות ביציאת מצרים ובקבלת התורה, אשר מהות הקדושה הוא יחודיות עם ישראל והבדלות מן העמים [כמ"ש רז"ל: ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי אם אתם מובדלים מן העמים אתם שלי, ואם לא של נבוכדנצר הרשע וחבריו], ואומר רבי ישמעאל דהן לו הייתה הבדלות עם ישראל במניעה מאכילת שרצים בלבד, היה דיי לו להקב"ה, כלומר נחשב לפניו יתברך דבר זה הרבה לקדושה והבדלות מן העמים, לא משום חשיבות המצוה על פני שאר המצוות, אלא משום שמאוסים הם לאוכלם, כלומר האוכלם מאוס הוא בעיני ה' ולא רק שאינו קדוש, אלא אינו ראוי שיחול עליו שם ה'.

זו הדבר הנפלא שלימדנו רבי ישמעאל, שההמנעות מאכילת שרצים היא קדושת המאכל, והיא המייחדת ומקדשת את ישראל משאר האומות. נמצא כמו שאמרנו, שאין דברי רבי ישמעאל במעלת מניעת אכילת שרצים קשורים כלל לקיום העולם בזכות לימוד התורה, אלא לקדושתם ולמיוחדותם מכל העמים. והבן.

גליון 51-52 עוסק:

- א. כרמי הפקר שעשה מהם הזוכה יין. מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א.
- ב. עשיית מנורה בת שבעה קנים. הנ"ל.
- ג. זכיה ושליחות בתרו"מ. הרב הראשי לישראל הרה"ג רבי יונה מצגר שליט"א.
- ד. פרק ז' מתוך ספר תולעת שני כ"י. יו"ר המכון הרב שניאור ז. ריוח שליט"א.
- ה. בגדרי הפרשה מהפטור על החייב. העורך.
- ו. חילול מעשר שני על פרוטה של בית המעשר. הנ"ל.
- ז. זכיה משלחן גבוה בתרו"מ, ובמת"כ, ומתנו"ע המשך מגליון 49. הרב אהרן בוארון שליט"א.

ביקרא דאורייתא
חמערכת

מ"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

כרמי חפקר אם חייבים בתרו"מ כשעושה מהם הזוכה יין

כ"ג כסלו, התשס"ד

לכבוד

מעלת הרב אברהם שאלתיאל שליט"א

שלום שלום ומועדים לשמחה,

במז ששאל בכרמי נוכרים שנטשום בעליהם, ויהודים לוקחים ענבים מן ההפקר ועושים יין, וחכם אחד העיר להם שעליהם לעשר משום מראית העין, כמ"ש בברכות (מ' ע"ב) דא"ר יצחק א"ר יוחנן משם ראב"י הלקט השכחה והפאה (שהן פטורים מתרו"מ משום שהם הפקר) שעשאן גורן הוקבעו למעשר, וכ"פ הרמב"ם ז"ל (פ"ב מהל' תרומות ה"ט) דעשאן כרי פטורים מן המעשר, עשאן גורן הוקבעו למעשר, ומפריש מהן תרו"מ. אבל אם עשאן גורן בעיר פטורין, שהרי קול יש להן והכל יודעים שהן לקט או שכחה או פאה. עכ"ל.

ורש"י ז"ל שם בברכות כתב שאם עשאן גורן הוקבעו למעשרות מדרבנן, דמאן דחזי סבר שתבואת קרקע היא, עכ"ל. וכ"נ גם מלשון הרמב"ם הנז' (שהוא מהגמ' דסוטה מ"ג ע"ב), שאם עשה הגורן בעיר פטורין, שהכל יודעים שהן לקט וכו', וש"מ שמה שהצריכו לעשר כשעשאן גורן בשדה, הוא משום מראית עין שיחשבו שתבואת קרקע היא.

עו"כ הרמב"ם ז"ל שם (הלכה י"א) וכן ההפקר פטור מן התרומה ומן המעשרות, ואפילו הפקירו הגוי, אבל הזורע שדה הפקר חייב בתרומה ובמעשרות, ובהלכה י"ב כתב, הפקיר קמה וזכה בה ועבר והפריש ממנה תרומה הרי זו תרומה. אבל אם הפקיר שיבלים וזכה ועבר והפריש מהן תרומה אינה תרומה, וכן כל המפריש מדבר שאינו חייב אינה תרומה, וכן במעשרות. עכ"ל. וע"ש בהשגת הראב"ד ז"ל שכתב, א"א לא שיהא חייב, אלא שאם הפריש הוא תרומה. ומרן ז"ל בכסף משנה כתב דלפי הנוסחא שלנו ברמב"ם שגורסים "ועבר והפריש", א"צ לפירוש דהראב"ד ז"ל. וכע"ז כתב הרדב"ז ז"ל שם.

עו"כ הראב"ד ז"ל דבירושלמי מפרש דקמה עד שלא הפקירה אם הפריש ממנה תרומה אינה תרומה, ע"כ כשהפקירה לא הפקיע ממנה כלום, אבל שיבלים אם יפריש מהם היא תרומה, ע"כ כשהפקירם הפקיע מהם חיוב תרומה ונפטרו (ע"כ גם כשחזר והפריש אינה תרומה). עו"כ הראב"ד ז"ל, ודוקא בשלא עשה מהן גורן, אבל עשה מהן גורן חייבין ואפילו בעיר. עכ"ל. וכתב הרדב"ז ז"ל דלקט שכחה ופאה אית להו קלא (וע"כ בעשאן גורן בעיר פטורים), אבל הפקר לית ליה קלא. עכ"ל.

העו"ז מכל האמור הוא שכל דבר הפקר פטור מתרו"מ, ואפילו חזר וזכה בהם וליקטן וגמר מלאכתן פטורים מתרו"מ, ואם עבר והפריש מהם תרו"מ תרומתו תרומה. ואם עשה מהן גורן אפילו בעיר, הוקבעו לתרו"מ וחייב להפריש מהם תרו"מ מדרבנן. ובלקט שכחה ופאה עשה מהם גורן בעיר, פטורים דיש להם קול שהם לקט וכו', אבל עשה מהן גורן בשדה חייבים בתרו"מ.

זאולם כב' מדבר על כרמים שבעליהם נטשום, והשאלה אם זה חשיב הפקר או לא. ובזה יש מקום חשוב לדון, וכבר עמדו על מדוכה זו גדולי הדור שלפנינו, הראש"ל הגרצ"ח עוזיאל ע"ה ורבה של ירושלים הגרצ"פ פרנק ע"ה, בשו"ת הר צבי על זרעים ח"א (סימן י"ז), בפירות שהשאירו גויים בבורחם ערב הקמת המדינה, ונגמרה מלאכתן ביד ישראל, אם פטורים הם משום דהוי הפקר, דהפקר פוטר אפילו חזרו וזכו בו בעודו מחובר, כדתניא המפקיר כרמו והשכים לבקר ובצרו חייב בלקט שכחה ופאה, ופטור מן המעשרות. וגם הפקר הגוי מפקיע ופוטר מתרו"מ, כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' תרומות (פ"ב הי"א).

זחביא תשובת הגרב"צ מ"ח עוזיאל ע"ה, שכתב דהואיל והממשלה אוסרת לקחת מהפירות הללו, אין לו דין הפקר, ויצא לדון בזה שישראל גמרו המלאכה, וכתב משם ספר חרדים דגם אם בעה"ב הוא גוי אם מירחן ישראל חייבים בתרו"מ. ודחה דבריו מכח רש"י ותוספות במסכת בכורות (י"א ע"ב) דס"ל דאזלינן בחר הבעלים, ואם המדינה עשתה את דריכת הענבים על ידה, כדי לתת הכסף לבעלים, הו"ל בבעלות ישראל, וחייבים אפילו נדרכו ע"י גויים.

זחגרצ"פ ז"ל שם, חיזק לדעת ספר חרדים מהרמב"ם ז"ל בהל' תרומות (פ"א הי"ג), דס"ל דאזלינן בתר הממרח בפועל, וכן הזכיר דברי הכסף משנה בשם מהר"י קורקוס ז"ל, דדיגון עכו"ם פוטר אפילו שהוא דגנן, ודלא כרש"י ז"ל, ועוד שהחרדים בנה יסודו עפ"י הרמב"ם ז"ל, שכתב שגוי שמרח פירות של ישראל פטור, והוא כתב דהוא הדין כשישראל מרח פירות של גוי שחייב בתרו"מ, כי הממרח הוא הקובע.

זעל דקדוקו של הגרב"צ עוזיאל ז"ל ברמב"ם ז"ל שם הי"א, שכתב שלקחן הישראל ומירחן, דמשמע שאם מירחן בעודם ברשות הגוי לא חייבים בתרו"מ, כתב בגרצ"פ ז"ל דכתב שלקחן, שאם לא כן יהיו פטורים מדין לקוח. עו"כ שעל כן כתב שלקחן, לומר לנו שבזה שלקחן נתחייב גם בנתינת התרו"מ שמפריש לכהן וללוי. שמיד אחרי זה כתב, ומפריש תרומה גדולה וכו', ותרומת מעשר ומוכרה לכהן, ומעשר ראשון הוא שלו. וכתב דגם לאותם ראשונים דס"ל שההפרשה והנתינה מצוה אחת הן, מ"מ בפירות של גוי אע"ג דחל עליהם איסור טבל (בגלל המירוח של ישראל), מ"מ חיוב נתינה שהוא חיוב גברא לא חל על הגוי, ואם היו שייכים לו הפירות לא היה שייך בהם מצות נתינה, אעפ"י שמירחן ישראל, וע"כ כתב הרמב"ם שבישראל לקחן ומירחן שע"ז שייך בו גם חיוב נתינה. וקמ"ל דבכה"ג שגדלו אצל הגוי אע"פ שלקחן ומירחן, אינו חייב לתת לכהן רק תרומה גדולה, אבל תרומת מעשה יכול למוכרה לכהן, ומעשר ראשון שייך לו. אבל אם הישראל לקחם אחר המירוח, דבזה האיסור טבל חל בעודם ברשות הגוי, פשיטא דלא שייך בזה מצות נתינה דגוי אינו בר חיובא.

זבת שזבה שכתבתי בספרי הקטן שו"ת כרם שלמה ח"א בדיני תרו"מ (סימן ב' אות ג' והלאה) הקשיתי ע"ד הגרצ"פ ז"ל, כמה קושיות, דדין זה דלקוח כתבו הרמב"ם ז"ל להלן, ולא היה לו לשנות את נוסח ההלכה הזו באופן שמביאנו לידי טעות לחשוב דלא מחייב במירוח של ישראל אא"כ לקחן לעצמו ואח"כ מירחן, והיה לו לברור לשונו בהלכה כאן, וכדרכו בקודש בכל מקום, ואח"כ יבאר הדין דלוקח. וגם הדין דמצות נתינה, יכול היה ללמדנו בהלכה נפרדת, ולא לכתוב לשון מטעה שמהפך את הדין כדי להשמיענו דין אחר.

זעוד דאם חל על הפירות חיוב תרו"מ בגלל המירוח של ישראל, הגם שחיוב נתינה לא שייך אצל הגוי, מ"מ כשלקחן הישראל אח"כ חלה עליו חיוב הנתינה, וחיזקתי דבר זה מתוך דברי הגר"ח מבריסק ז"ל.

זבאות ו' שם הוכחתי בס"ד דהעיקר בדעת הרמב"ם ז"ל שמפרש הסוגיא דבכורות דף י"א הנז' כפירוש התוספות, שהוא ז"ל כתב את הלשון של התוס' ממש, וכמבואר ברדב"ז ובכסף משנה שם. דהתוס' שם נדחקו מאד בלשון הגמ' דקתני הלוקח טבלים ממורחים, ונדחקו מאד לפרש שלקחום והם עתה ממורחים, ובאמת הוא דחוק מאד, וכמעט הפוך ממשמעות הלשון, אלא שהתוס' לא יכולים לפרש שהיו ממורחים לפני שלקחום כפשטות הלשון, דלהתוס' ל"מ מירוח ישראל כשהפרי עדיין של הגוי, ואם איתא דהרמב"ם ז"ל חולק בזה על שיטת התוס', וס"ל דמהני מירוח ישראל גם בתבואה של גוי, וכמ"ש הגרצ"פ ז"ל,

א"כ לא היה לו להדחק בלשון הגמ' כל כך רק כדי להשמיענו דין הנתינה, אלא היה לו לפרשה כפשוטה שהישראל מירחם כשהם עדיין שייכים לגוי, ובזה התחייבו בתר"מ. ואילו דין הנתינה יכול לכותבו במקום נפרד, וזה מחייב אותנו לומר דהרמב"ם סובר כהתוספות. אלא שעדיין קשה מ"ש הרמב"ם ז"ל שם (הלכה י"ג), בנכרי שמירח תבואת ישראל שהיא פטורה מתר"מ מן התורה, וש"מ דאזלינן בתר הממרח בפועל ולא בתר בעלים.

זכבר עמד ע"ז מהריט"ץ ז"ל (סימן ז'), שבהלכה י"א פסק כהתוס' דבכורות (י"א), ובהלכה י"ג כתב וכן גוי שגמר פירות ישראל הואיל ודיגונו ביד נכרי אינן חייבין בתר"מ אלא מדבריהם. והוא ז"ל תירץ דהרמב"ם סובר כהתוספות דגיטין (מ"ז ע"א), דר"א דריש דגנך ודיגונך, ובעינן תרווייהו לחייב בתר"מ, וע"כ בהל' י"א כתב דלקחן הישראל ואח"כ מירחן, דרק בכה"ג חייבם בתר"מ, ובהלכה י"ג כתב דאם מירח הגוי תבואה של ישראל אינה חייבת אלא מדרבנן, דחסר דיגון ישראל, והגם שהפירות של ישראל מ"מ חסר דיגון של ישראל שהגוי מירחן וע"כ פטורים מן התורה.

זחנזח הגרצ"פ ז"ל הרבה לדחות דעת מהריט"ץ ז"ל, והארכתי באותה תשובה בדבריו ובמה שיש לישב דעת מהריט"ץ בזה.

זבאות י' שם הוכחתי מהרמב"ם ז"ל בהלכה י"א, דלא נפטרים אלא כשגדלו אצל הגוי והגוי מירחן, ושגם מה שטרח הגרצ"פ ז"ל לא מיישב קושיא זו, וכנגד מהריט"ץ ז"ל עומדים קושיותו של הגרצ"פ ז"ל.

זע"כ כתבתי באות י"א והעליתי שהרמב"ם ז"ל סובר שהעיקר הוא הממרח בפועל ולא בעה"ב, וע"ז נאמר בגיטין (מ"ז ע"א) ועוד, דיגונך ולא דיגון עכו"ם. וע"כ פסק הר"מ ז"ל בהל' י"ג וי"ד שאם מרח הגוי פירות של ישראל פטורים מתר"מ מן התורה, מיהו לגבי חיוב דרבנן, אין הדבר תלוי בבעלות ישראל בשעת המירוח, אלא תלוי בעונת המעשרות, שאם היו ברשות ישראל בזמן שהביאו שליש חייבים מדרבנן אעפ"י שמירחן הגוי חייבים מדרבנן, שכבר חל עליהם החיוב ולא פקע, ואפילו מכרן לגוי אחר שהביאו שליש בידי ישראל והגוי מירחן, חייבים מדרבנן. כיון שהביאו שליש בידי ישראל, וזה מבואר להדיא במהר"י קורקוס שבכסף משנה שם.

זמיזו כדי לחייבן מן התורה בעינן שידגנן ישראל והם שלו, וכמו שעולה מהלכה י"א, ומדברי מרן ז"ל בכסף משנה וכן מהרדב"ז, והטעם י"ל דלא מיקרי דיגונך רק כשמדגן את שלו. (וא"צ לשתי הדרשות כמהריט"ץ ז"ל). ושוב הקשיתי

ע"ז. והעליתי במסקנא דאזלינן רק בתר הממרח בפועל, ואם מירח הגוי לתבואת ישראל פטורה. ומיהו ישראל שמירח תבואת הגוי לא חייבת, דלא מיקרי דיגונך, כמ"ש הרמב"ם פ"ב ה"א, שהמדגן אינו חייב להפריש מעשר מן התורה אלא הגומר פירותיו לאוכלן לעצמו, אבל הגומרן למוכרן, פטור מהתורה וחייב מדבריהם, שנא' עשר תעשר וגו' ואכלת אינו חייב אלא הגומר תבואתו לאוכלה, עכ"ל. ואם בפירות של ישראל שגדלו בשדהו וגומרן למוכרן פטור מן התורה, ק"ו בישראל שמירח פירות הגוי לצורך הגוי, שהוא פטור, דודאי שזה לא לאכילתו של היהודי, ובזה שממרח לצורך הגוי אפילו חיוב דרבנן אין בזה, דאין חיוב מדרבנן אלא כשהביאו שלישי בידי ישראל.

עו"כ שם דלמרות האמור אם יהודי לקח פועלים יהודים והם דיגנו את הפירות, אעפ"י שמדגנים שלא לצורך אכילתם אלא ממרחים לצורך בעה"ב, אפי"ה חייבים משום דשלוחו של אדם כמותו, וחייבים בתר"מ מה"ת. משא"כ פועל גוי דאין שליחות לגוי. [וע"ש עוד באות י"ג שביארתי דברי הרמב"ם ז"ל באר היטב עפ"י האמור].

עוד י"ל דאם הגוי לקח פועלים יהודים, והם גמרו את המלאכה, לא מתחייבת התבואה והפירות בתר"מ, דהפועלים לא מירחום לצורך אכילתם, אלא לצורך בעה"ב הגוי, ולא שייך בזה לומר שהם שלוחיו, דאין שליחות לגוי, וכמו שאינו יכול להיות שליח גם אינם נעשים שלוחיו. וגם אם נתעקש לומר שיש לחוש שהם נקראים שלוחיו, א"כ ידם כיד הגוי ופטור ממ"נ. ודי בזה.

עוד העליתי שם (סימן ב') דגם בפועלים גויים חשיב מירוח של גוי, ולא אומרים יד פועל כיד בעה"ב, ולא כהמחנה אפרים בהלכות שלוחין (סימן י"א) וע"ש.

זחעלת למעשה שהמירוח של גוי אפי' פועל אפילו בפירות של ישראל פטור, דדיגונך בעינן וליכא, אלא שכל שגדלו שלישי בידי ישראל, אפילו מירחן גוי חייבים בתר"מ מדבריהם, (ולדעת המב"ט פטורים בזה"ז גם מדרבנן), וע"ש בסיכום התשובות שהעליתי כמה פרטים בדיונים אלו.

זמעתה נחזור לשאלה של כב' שהיהודים בוצרים הענבים מכרמים נטושים שבעליהם ברחו ונטשו, והנה כל המחלוקת של הראש"ל הגרב"צ מ"ח עוזיאל ז"ל והגרצ"פ פרנק ז"ל, היא רק בנידון שלהם שהמדינה לקחה את זה לידים, ואינה מרשה לקחת מזה, אבל משאלתך אני מבין שמדובר שכרם זה מופקר לגמרי, ועולים ויורדים בו, וכל דיכפין בא ונוטל כפי מדתו ורצונו, זה לוקח ואוכל זה עושה יין, ואין פוצה פה ומצפצף. ואולי מה שדיברו הגאונים

הנ"ל עליהם השלום, היה בכרמים גדולים ומסודרים, שהממשלה ראתה צורך לקחת את זה ולהסדיר עניניהם, ויש גם חוקים בינלאומיים בענינים אלו, ואפשר שהיו צריכים להגיע עמם להסדרים, ובכה"ג לא הוי הפקר.

אבל בנידון שבשאלתך הבנתי שמדובר בדבר מועט שנשאר מופקר לכל דיכפין, ובזה חלים עליו כל דיני הפקר, לפטור כל פירותיו מן התרומה ומן המעשר.

אלא שכתבת שחכם א' אמר שצריך לעשר משום מראית העין, אך לפי מ"ש לעיל מדברי הרמב"ם ז"ל (פ"ב מהלכות תרומות ה"ט והלאה) עולה דרך בעשה מההפקר גורן הוא דחייבים בתרו"מ משום מראית העין, וכמ"ש רש"י בברכות (מ' ע"ב), דמאן דחזי סבר שתבואת קרקע היא עכ"ל. וכ"נ גם מלשון הרמב"ם וכמ"ש לעיל. אבל בזה שהכרם במקומו עומד והם בוצרים ולוקחים הענבים לביתם, אין בזה מקום שיחשבו שזה קרקע שלו, ואין שייך בזה מראית העין, וגם שהדבר מפורסם שכרם פלוני ננטש וכל הרוצה ליטול בא ונוטל, ואין חיוב תרו"מ בכה"ג כלל.

ואעפ"י שגומר מלאכתו בביתו בעשיית היין אין בכך כלום, דבפירוש אמרו בברייתא, המפקיר כרמו והשכים לבקר ובצרו חייב בלקט שכחה ופאה ופטור מן המעשרות. וכן עולה מדברי הרמב"ם ז"ל שם (פ"ב מהל' תרומות הי"ב).

וגם בהפקר של גוי מבואר ברמב"ם ז"ל שם (הי"א) וז"ל, וכן ההפקר פטור מן התרומה ומן המעשרות, ואפילו הפקירו הגוי, אבל הזורע שדה הפקר חייב בתרומה ומעשרות, עכ"ל.

וע"כ בנ"ד יאכלו ענבים וישבעו, ופטורים מן התרומה ומן המעשר לגמרי, זה הנלע"ד וה' יאיר עינינו בתורתו, וישים עלינו אהבתו ויראתו לעובדו ולדבקה בו כל הימים בחסד וברחמים אמן.

ע"ה שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

מ"ר הגאון רבי **שלמה משה עמאר** שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

עשיית מנורה בת שבעה קנים

בס"ד אור ליום רביעי כ' אלול התשס"ג.

לכבוד מר אברהם נביאי הי"ו ע"ד

רח' הנביאים 26

תל אביב – יפו ת"ו.

שלום שלום וכ"ט סלה.

בדבר שאלתו בחבר מלוס אנג'לס שבנה מנורה של שבעה קנים, מכסף מצופה זהב, ורצונו להעמידה במרכז "מורשת בגין" המוקם בירושלים, ושואל אם מותר להציב שם מנורה של ז' קנים או לא.

והדבר מבואר בגמרא (ע"ז מ"ג ע"ב) וכדלהלן בעה"ו. וכ"פ הטוש"ע יו"ד (סימן קמ"א סעיף ח') וז"ל, לא יעשה בית תבנית היכל כשיעור גבהו וארכו ורוחבו, וכו', מנורה תבנית מנורה, אבל עושה של חמשה קנים או של ששה או שמנה, אבל של שבעה לא יעשה, אפילו משאר מיני מתכות, ואפילו בלא גביעים וכפתורים ופרחים, ואפילו אינה גבוהה ח"י טפחים, עכ"ל.

זכתב הש"ך שם (ס"ק ל"ה) שאע"פ שאינה של זהב כשרה במקדש, אבל אם אינה של מתכת כגון של עץ וכה"ג שרי, דפסולה במקדש. ש"ס ורמב"ם פ"ז מהל' בית הבחירה, וכ"ש של חרס דשרי כדאיתא ברש"י ז"ל שם, ובמהרי"ק, והיינו דכתבו הטור וש"ע מתכות דוקא. עכ"ל. עו"כ שם (אות ל"ו) דאפי' בלא גביעים וכו' אסור, דכל זה אינו מעכב דבדיעבד המנורה כשרה בלא גביעים וכפתורים וכן אם אינה גבוהה י"ח טפחים. עכ"ל.

זכ"ד אפרים שם כתב, דבשו"ת ח"צ (סימן ס') מורה היתר במנורה של שבעה של שמנה נרות על ראשה, שאין זה דוגמת מנורה של ביהמ"ק שלא היה רק שבעה נרות, וגם מהרי"ק מודה בזה, וע"ש דמשיג על מוהרי"ק שדעתו שאינו דוגמת כל שנראה דוגמתו אסור, ועמ"ש אא"ז בבכור שור מ"ש על הש"ך בזה, ועיין בספרי ב"א חא"ח סי' יו"ד. עכ"ל.

זבפתחי תשובה שם (ס"ק י"ד) בשם בכור שור בחידושיו לר"ה (כ"ד), באלו שמשנים סדר הקנים דאסר בזה כשהם שבעה, שלא מצינו שסדר עמידת הקנים מעכב במנורה שבמקדש. עו"כ דכל שעשה ז' קנים אפי' חסר איזה דבר המעכב אסור, וכ"ש שאין להקל במידי דלא מעכב כלל.

עו"כ דבס' משנת חכמים הל' עכו"ם (דף ס"ד) שדעתו נוטה להתיר בכה"ג שעושה הקנים בעיגול, וכן במנורות שנעשים על נרות ולא על שמן, וכתב עליו שאין דבריו מוכרחים, ויש להחמיר מאחר שהוא איסור תורה, כדמשמע בע"ז (דף מ"ג) וכמ"ש בתוס' שם ד"ה לא אסרה תורה, ועיין במהרי"ק שבב"י ס"ס זה עכ"ד. ע"ש. וע"ש עוד בפ"ת (ס"ק ט"ו), וכן ברעק"א ז"ל שם, דמ"ש המחבר ז"ל אפי' בלא גביעים אסור הוא בשאר מיני מתכות, אבל של זהב שרי דבזהב הגביעים וכו' מעכבים, אבל התבו"ש אסר גם בשל זהב. ע"ש. ובאמת כנ"ל מפשטות דברי הש"ך (סקל"ו) הנ"ל.

זראית' בישכיל עבדי ח"ז (חיו"ד סימן ט"ז) שכתב דבירחון קול תורה (סיון אלול תשי"ד או' י' וי"ג) הרה"ר לישראל מהרי"א הרצוג זללה"ה העלה להתיר במנורות של חשמל, דאין זה דומה למנורה, ששם של שמן, וזו אין בה בית קיבול לשמן.

זבישכ"ע ציין להפ"ת בשם משנת חכמים הנ"ל, שהתיר בקנים בעיגול או בשל נרות, והפ"ת העלה להחמיר בזה שהוא איסור תורה וכנ"ל. ושכ"כ שם משם הבכור שור. וע"ש עוד מ"ש משם מהרי"ק ז"ל שבב"י. וכתב שמכל דברי הפוסקים נראה דא"א להקל בזה בקל, ואחר שהחמירו בשל נרות י"ל דהה"נ בשל חשמל, דסו"ס לא עשוי לקבל שמן.

עוד שב וכתב שם (אות ב') דשאני של נרות שיש להם מקום שיקבל קצת שמן ודמי קצת למנורה של המקדש, משא"כ של חשמל, שאין להם בית קיבול, והם מזכוכית ולא מתכת וע"ש.

זע"ע (באות ג' שם) דכתב שם משם שו"ת נר אהרן להתיר להשהותה אחר שכבר נעשתה, וכתב מהרי"א הרצוג זצ"ל שכן ראה בכמה בתי כנסת במושבות הגדולות שעשו מנורה חשמלית לפני ארון הקדש, של שבעה קנים, ובודאי שנעשה ע"פ שאלת חכם שיש להם יסודות של היתר, או מפני שמותר להשהותה אחר שכבר נעשתה. עכתד"ק.

זחנזח במסכת ע"ז (מ"ג ע"א) איתא, תנן התם (ר"ה כ"ד ע"א) דמות צורות לבנה היה לו לרבן גמליאל, בעלייתו בטבלא בכותל, שבהן מראה את

ההדיוטות, ואומר להם הכזה ראיתם או כזה ראיתם, ומי שרי והכתיב (שמות כ') לא תעשון אתי, לא תעשון כדמות שמי הממששים לפני, אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן, כדתניא לא יעשה אדם בית תבנית היכל, אכסדרה תבנית אולם, חצר תבנית עזרה, שלחן תבנית שלחן, מנורה תבנית מנורה, אבל הוא עושה של חמשה וששה ושל שמנה ושל שבעה לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות, רבי יוסי בר יהודה אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו בית חשמונאי, אמרו לו משם ראייה, שפודין של ברזל היו וחיפום בבעץ (בדיל), העשירו עשאים של כסף, חזרו והעשירו עשאים של זהב. ואחר מו"מ בגמ' (שם ע"ב) תירצו דשאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו. ואמרו דכיון דנשיא הוא שכיחי רבים גביה וברבים ליכא חשדא, ואיבעית אימא להתלמד שאני, דתניא לא תלמד לעשות, אבל אתה למד להבין ולהורות. ע"כ.

זחנזח ממ"ש דאחרים עשו לו, שמע מינה דלהחזיק הצורות הללו אין בזה איסור, דרק לעשותם הוא דאסור, ואע"ג דרש"י ז"ל שם פירש דאחרים שעשו לו היינו נוכרים, מ"מ אם מותר להניח מנורה או א' משאר התבניות האסורות בבית הכנסת או בביתו, אין סברא לחלק בזה בין אם היוצר היה גוי או יהודי, דאם האיסור הוא להחזיק דבר זה, א"כ אפילו אם יצרה גוי נמי אסור להחזיקה, ואם מותר להחזיקה ר"ל דהאיסור הוא בעשייה בלבד, א"כ גם היהודי עשאה מותר לו להחזיקה, רק דהיהודי העושה עבר על לא תעשון אתי.

זמז שפירש"י ז"ל שהגויים עשו לו, היינו טעמא משום דשם נראין הדברים שהוא ציוה להם לעשות לו אותם צורות של לבנה, ובודאי לא היה מצוה לישראל לעבור עברה בעשיית צורות אלו, וע"כ פירש"י ז"ל דנכרים עשו אותם.

זכז עולה מדברי התוס' שם דהקשו משם הר"ר אלחנן דהא אמירה לגוי אפילו בדבר שאינו של שבת אסור, וכמ"ש בבבא מציעא (צ' ע"א) גבי חסום פי פרתי ודוש בה, וי"ל דמצוה שאני, וע"ש שכתבו דיש מחמירים בזה אא"כ הגוי עושה מעצמו, אמנם בדברי בה"ג יש סמך להתיר. ע"ש.

זרזאים מדבריהם דמדובר שר"ג ציוה לגוי לעשות לו אותם צורות, ועוד רואים דפשיטא להו שמותר להחזיקם רק דנו במה שציוה לגוי לעשות אם יש בזה משום שבות או לא.

זיש לעיין עדיין במ"ש בגמ' שם על זה, והא רב יהודה דאחרים עשו לו (צורה בטבעתו), וא"ל שמואל שיננא סמי עיניה דדין (שישחית צורתו), התם חותמו בולט ומשום חשדא, כדתניא טבעת חותמו וכו', והסיקו דברבים לא

חיישינן לחשדא, ור"ג כיון דנשיא הוא שכיחי רבים גביה. וא"כ במקום שאין רבים יש לאסור להחזיק תבנית זו משום חשדא, אע"ג דהוא לא עשאה אלא אחרים.

ואולם בנ"ד לא שייך חשדא מתרי טעמי, חדא דמניחים חנוכיה זו במקום דרבים, ועוד דרק בצורות האחרים כצורת אדם ושמש, מעלה שייך חשדא, שלא יאמרו ע"ז היא לו, כלשון רש"י ז"ל שם. אבל תבנית מנורה אין שייך בזה משום ע"ז, דאדרבא הוא סמל לדבר שבקדושה דוקא, שבכל העולם המנורה היא סמל לביכ"נ, וגם בדורות הראשונים, וכמו שרואים בעתיקות שמלפני דורות רבים.

ואחר הדברים האלה דיברתי בזה בשיעור בפני אברכי הכולל מאור ישראל, ושם מצאו את השו"ת נר אהרן, ושם ראיתי שנשאל ע"י הרה"ג ר' שלום יצחק לעוויתאן אבד"ק קריסטואניא, על מנורה של שבעה קנים שעשו ונדלקת בחשמל אי שרי, והשיבו בזה"ל: ע"ד המנורה יש בזה כמה טעמים להתיר. הא', שהיא בודאי מזכוכית ואין עושין כלי שרת מזכוכית. והב', דהלכה דרק העשיה אסור ולא ההשתמשות. ועוד טעמים. אשר דכ"ז מותר לכל הדעות. ידדו דו"ש כו' אברהם אהרן הכהן בורשטיין אב"ד פה. עכ"ל.

וזרב ז"ל לא גילה לנו, טעמו, על מה סמך מר באומרו דרק העשיה אסורה ולא ההשתמשות. ולפי מה שכתבתי בעניותי עולה דיש לנו סימוכים דאורייתא להאי היתרא מן הסוגיא דגמרא דע"ז וראש השנה הנ"ל.

ושוב הראוני בתשובת הגר"א הרצוג זצ"ל (חיו"ד סימן מ"ג), שנשאל על המנורה שתרמו חברי הפרלמנט הבריטי לכנסת ישראל מברונזה והיא ענקית ובת שבעה קנים והיא חשמלית. ותחילה כתב לחקור אם רק העשיה אסורה אבל להשהותה מותר, דנלמד מן הכתוב לא תעשון אתי ונ"מ שאם כבר נעשה מותר להשהותה, והעיר משבת (ק"כ ע"ב) ובכורות (ל"ד ע"א) דאמרו, עשיה הוא דאסור אבל גרמא שרי, וה"נ י"ל דגרמא הוא דשרי, וש"כ דשם גבי מחיקת השם שייך גרמא שנעשה ע"י שטיפת מים, שאינו מוחק בידים, אבל בעשיית מנורה של שבעה קנים מה שייך גרמא, וע"כ יש ללמוד מאיסור עשיה דשהייה מותרת, וע"ש בזה שדן מה חמור טפי שהייה או עשיה, עו"כ שם שלהרמב"ם איסור זה הוא דרבנן וע"כ לא מנה איסור זה במנין המצות.

וע"ש עוד באריכות על משקלה וגובהה שאינו כשל המנורה של המקדש. ובסוף דבריו (עמוד קל"ח) כ' להתיר מצד שאין בקניה שום בית קיבול

לשמן שהיא כולה מנורת חשמל, וזה בודאי מעכב בין בזהב בין בשאר מתכות, וכמפורש במשנה מנחות (כ"ח ע"א) וברמב"ם ז"ל (בית הבחירה פ"ג ה"ז) שבעה קני מנורה מעכבין זא"ז, ושבעת נרותיה מעכבין זא"ז בין שהיתה של זהב בין שהיתה של שאר מתכות, ובסוף דבריו הביא דברי שו"ת נר אהרן הנ"ל. ותמה עליו במה שכתב שזה זכוכית, שבשאלה מפורש דמיירי במתכת, ומ"מ כתב דכדאי לסמוך עליו שהיה גאון עולם והיה כמעט יחיד בדורו. עו"כ שם שבנחל אשכול מורה להתיר להשהותה. וע"ש עוד.

זמאד נפלאתי שהגאון זצ"ל דן אם מותר להשהותה, ולא הזכיר ההוכחה מהסוגיא עצמה שהיא כמעט מפורשת, וכמ"ש לעיל.

אחר הדברים האלה העירני חתני כבני הרה"ג רע"י נר"ו, מדברי הר"ן ז"ל בע"ז (דף י"ט ע"א מדפי הרי"ף) שכתב משם מהר"ם מרוטנבורק ז"ל, דג' דברים אסורים שמשים שבמדור עליון, ושמשים שבתבנית היכל, ושמשים שבמדור תחתון כגון חמה ולבנה, וכתב שהתירוצים שבגמרא שע"י אחרים מותר, וכן בשל פרקים שרי, היינו דוקא בשמשים שבמדור התחתון, אבל בתבנית היכל וכן שמשים שבמדור העליון אסור לקיימן, אפילו נעשו ע"י אחרים. והביאם הב"י. ע"ש.

זחנזח הטור ביר"ד (סימן קמ"א) כתב, אבל כולם אסור לעשותן ל"ש אותם שבמדור שכינה כגון ארבעה פנים להדי הדדי, ולא שנא אותם שבמדור העליון כגון חיות ושרפים ואופנים ומלאכי השרת ולא שנא אותן שבמדור התחתון כגון חמה ולבנה וכוכבים ומזלות ל"ש צורת אדם לבדו, כולם אסורים. וכ"נ שמשים שבמקדש אסור לעשות ממש דוגמתן אם לא שישנה מהם קצת בגובה או באורך, כדתיניא וכו' (שם דף רל"ז ע"ב ד"ה והשתא) והשתא מ"ש רבינו דכולם אסורים לעשותן ל"ש אותם שבמדור שכינה וכו', עד אבל של שבעה לא יעשה אפילו משאר מיני מתכת, פשוט בגמרא. וכתב הר"ן עפ"י פירוש הר"מ מרוטנבורק ז"ל דכל הני אסור לקיימן אפילו בשאחרים עשו לו, חוץ מחמה ולבנה וכוכבים ומזלות, דשרי כשאחרים עשו לו כל היכא דליכא למיחש לחשדא כמו שיתבאר בסמוך, אבל מדברי רבינו בסמוך נראה שאינו מחלק ביניהם, דכולהו נמי שרי בשאחרים עשו לו, כל היכא דליכא למיחש לחשדא. עכ"ל הב"י.

זשמחתי שכיונתי לאמת שאכן זו ראייה נכונה, אלא שהר"ן ז"ל בשם מהר"מ מרוטנבורק ז"ל מבאר דלא קאי על כל הצורות, אבל מדברי רבינו הטור מבואר דבכולהו נמי אם אחרים עשו לו מותר להשהותם.

עו"כ לי חתני נר"ו שגם המנחת חינוך (מצוה ט"ל סק"ב) דייק מלשון הרמב"ם (פ"ז מהל' בית הבחירה ה"י) ומהחינוך שם, שהלאו הוא על העושה, ודלא כמ"ש הר"ן בשם מהר"ם מרוטנבורק, וכ"כ התוס' ביומא (נ"ד ע"ב ד"ה כרובים) וכתב שהרמב"ם ז"ל לא כתב להדיא שמותר אם אחרים עשו לו, משום שדקדק בתחילת דבריו לכתוב שהאיסור הוא רק על העושה. עכ"ד המנח"ח. והרב נר"ו העיר עליו שהוא עצמו במצוה רנ"ד סק"ו וסק"י הביא רק דעת הר"ן ומהר"ם ולא כתב שהרמב"ם והחינוך חולקים. עכ"פ אנו רואים שהראיה היא טובה, אלא שלדעת הר"ן ז"ל בשם מהרמ"מ ז"ל לא קאי על צורות המשכן, ודעת הטור והרמב"ם ז"ל נראה דס"ל דעל כל הצורות קאי.

זבאמת מרן ז"ל בש"ע יו"ד (סימן קמ"א סעיף ד') כתב, אסור לצייר צורות שבמדור שכינה, כגון ד' פנים בהדי הדדי וכו', וכן אסור לעשותם אפילו לנוי, ואם עכו"ם עשאו לו אסור להשהותם. עכ"ל. וכתב הט"ז (סק"ט) והש"ך (ס"ק כ"ג) דהאיסור הוא משום חשדא שיחשדוהו שעובד להם. ע"ש.

נמצא דהט"ז והש"ך מפרשים בדעת הש"ע שכל האיסור הוא רק בדבר ששייך בו חשד של ע"ז, אבל במה שאין שייך בו חשד שרי, ותבנית מנורה ושאר כלי המקדש שאין איסורם משום לתא דע"ז, רק משום שאין לעשות כמוהו, ולא גזרו בזה משום חשדא, א"כ אם עשאו עכו"ם אין איסור להשהותה. וכמ"ש לעיל.

זחנח הגאון שם (ביאור הגר"א אות כ"א) כ' שלשון הש"ע הוא לשון הטור והנה וכדברי הרא"ש, דמ"ש משום חשדא היינו באותן שאסור לעשותן וחשיב שם אדם וד' פרצופים ושבמדור עליון ותחתון וכן אותן שאסור במוצא, והוא דרקון. וכ"ה בתוס' שם בד"ה שאני, אבל שאר צורות מותר בין לעשותן בין להשהותן (ור"ל דרק אותם צורות המפורטות שם בש"ע בסעיף ד' הנז' הוא דאסור גם להשהותם, משום חשדא וכנ"ל).

עוד הביא דעת הר"מ מרוטנבורג הנ"ל שהובא בר"ן ז"ל, וכתב אבל דעת הרמב"ם ז"ל דחשדא אינו אלא בצורת אדם בלבד, וצ"ל שלא היה גורס בגמרא מן, ומי חיישינן לחשדא עד ואיבעית אימא להתלמד, וכן צ"ל בדעת הר"ף ז"ל שהשמיט כ"ז, [וע"ש עוד שכתב שהרמב"ם השמיט גם הוא דלהתלמד, ואפשר שפסק כתירוץ ראשון ולכן כתב אסור לצור וכו']. וע"ש שהאריך בכל זה, ונמצא דנחלקו הראשונים ז"ל באיסור חשדא.

ועכ"פ אמר לנו הגר"א ז"ל דמרן בש"ע אזיל כשיטת הטור והרא"ש ז"ל, ומרן

ז"ל גופיה בב"י כתב להדיא שרבינו הטור ס"ל דלא כהר"ן בשם מהר"ם מרוטנבורג ז"ל, אלא דבכולהו נמי שרי בשאחרים עשו לו כל היכא דליכא למיחש לחשדא עכ"ל. וא"כ עולה דמרן ז"ל לא ס"ל כהר"ן הנז', וגם הט"ז והש"ך נמי הכי ס"ל בדעת הש"ע דכל האיסור של להשהותם הוא רק בדאיכא חשדא, וגם הגר"א ז"ל דקדק שהרמב"ם נמי לא ס"ל כהר"ן הנז' וכמדוקדק היטב בלשונו. יע"ש.

זע"כ נראה דיש מקום לצרף סברא זו להקל כשיש עוד סברות אחרות, וכגון בשבעה קנים של חשמל דאין לו בית קיבול כמו של שמן, דאע"ג דגם בזה אם יסירו המנורות של החשמל יש בית קיבול מ"מ אפשר לצרף להאי סברא שכיון שכבר נעשה שרי, וכבר כתבתי דלסברא זו יהיה מותר להשהותן גם בנעשה ע"י ישראל.

זראיתי עוד לחתני הנז' נר"ו שהביא דברי החשק שלמה בע"ז (מ"ג ע"א) בשם המנ"ח (מצוה ט"ל סק"א), שדייק מהרמב"ם (פ"ז מהל' בית הבחירה ה"י) דאיסור לא יעשון שייך רק בחמה ולבנה וכו', דשייך בהו לתא דע"ז, אבל תבנית היכל וכלי המקדש הוא משום מורא מקדש. ובאמת זה פשוט בדעת הרמב"ם שכתב דין זה בדיני מורא מקדש. וכן מבואר ברדב"ז ז"ל שם להדיא, וז"ל וכ"ז מכלל מורא מקדש שלא ישתמש בשרביטו של מלך, וזה הטעם בקטורת שלא יעשה במתכונתו. עכ"ל. ולא הבנתי למה כב' כתב אחרת משמו.

עו"כ חתני הנז' נר"ו דראה בתפארת למשה (ואינו איתי), שהוזכר בפ"ת שם (ס"ק י"ב), שדעתו להתיר להשהות מנורה שעשאה גוי. וראה שהביא מקור לדבריו מהתוספות ביומא (נ"ד ע"ב), דמוכח דכל היכא דליכא חשדא שרי. וכתב דנראה שכונתו לדברי הגמ' הנ"ל, ושמחתי שגם בענין זה כיונתי לחילוק הזה

דלא אסרו במקום דליכא חשדא, וכבר כתבתי לעיל דרק בע"ז שייך חשדא.

עו"כ שמרן החיד"א ע"ה בשו"ב (סק"ח), כתב לאסור גם להשהותה. ושכן הורו גדולי הדור, וכבר הביאו מרן שליט"א ביבי"א ח"א (חיו"ד סימן י"ב אות ט'). ושהיה מעשה בירושלים ת"ו והגאון מהר"א נחום ז"ל ושאר הרבנים אסרו לקיים מנורה של מתכת של שבעה קנים, אא"כ יוסיפו לה קנה אחד. וכתב דשם דיברו במנורה של שמן ושבעה נרותיה עליה (נרות בהם נותנים השמן והפתילה), עו"כ ביבי"א שגם הרב פרי אדמה ח"ג (פ"ג מע"ז דין י"א) הסכים לאסור ודלא כהדבר משה.

זבאמת נפלאתי בדברות קדשו, שלא זכר שר מהראיה שהזכרתי שהם דברים מפורשים בגמרא, והגם שהר"ן משם מהר"ם מרוטנבורג ז"ל מחלק בין הדברים, ואוסר בכלי המשכן אפילו להשהותם, שלפי דעתו לא התירו אלא בדמות חמה ולבנה וכדו', וכנ"ל. ויש עוד מה להאריך במשא ומתן בזה ועוד חזון למועד. בעה"ו.

זלמעשה אני מציע שבראשי הקנים של המנורה האמורה, לא יעשו בית קיבול כלל ועיקר, רק יעשו בראשם כמין מגדל קטן מכסף שמסתיים עם ראש גבוה וחד, באופן שאי אפשר לתת שם לא שמן ולא נר, ואז מותר לכתחילה להניחה לכבוד ולתפארת.

זבמדח ויתעקשו לשים לה נורות של חשמל בראשי הקנים, או שכבר עשו אותם, וקשה לבטלם, יש להם על מה שיסמוכו, ורשאים להשתמש בה, אבל בשום פנים לא יהיה שם בית קיבול לשמן וגם לא לנרות.

זה הנראה לעניות דעתי.

בברכת התורה.

שלמה משה עמאר

הרב הגאון רבי יונה יחיאל מצגר שליט"א
 הרב הראשי לישראל ונשיא מועצת הרה"ר

זכיה ושלוחות בתרומות ומעשרות

שאלה

אני משגיח על הפרשת תרומות ומעשרות. בעל הבית שלי איננו שומר תורה ומצוות. אני יודע שכדי להפריש עבורו תרומות ומעשרות, צריך אני להיות שליח שלו. לכן, נסיתי בכל בוקר, לבקש ממנו שהוא ימנה אותי כשליח. אולם, אט אט פוקעת סבלנותו, כי בכל פעם הוא נזכר על ההפסד הנגרם לו עקב התרומות והמעשרות. רציתי לשאול את הרב האם ישנו פתרון שבו אוכל להפריש תרומות ומעשרות לכתחילה מבלי להזדקק למינוי מפורש ממנו כשליחו לדבר ההפרשה ומבלי לגרום לכעס ולרוגז מצד בעל הבית.

תשובה

שאלתך מורכבת. אנסה לדון ביסודות הדברים, ולחלק מן הדברים אתיחס בקצרה.

עיקר דבריך, שיש צורך בשליחות בתרומה, לכאורה מפורש בקידושין מא. ובבבא מציעא כב.

בקידושין מא. שקלינן וטרינן בדינא דשליחות:

שליחות מנלן? דתניא: (דברים כד) ושלח - מלמד שהוא עושה שליח, ושלחה - מלמד שהיא עושה שליח, ושלח ושלחה - מלמד שהשליח עושה שליח. אשכחן בגירושין, בקידושין מנלן? וכ"ת דיליף מגירושין, מה לגירושין שכן ישנן בעל כרחיה! אמר קרא: (דברים כד) ויצאה והיתה, מקיש הויה ליציאה, מה יציאה משוי שליח, אף הויה נמי משוי שליח. ואלא הא דתנן: האומר לשלוחו צא תרום - תורם כדעת בעל הבית, ואם אינו יודע דעת בעל הבית - תורם בבינונית אחד מחמשים, פיחת עשרה או הוסיף עשרה - תרומתו תרומה, מנלן? וכי תימא דיליף מגירושין, מה לגירושין שכן ישנן חול! אמר קרא: אתם (במדבר יח) גם אתם, לרבות את השליח. ונכתוב רחמנא בתרומה, וניתו הנך ונגמרו מיניה! משום דאיכא למפרך: שכן ישנה במחשבה.

חזינן בגמ' דעיקר דין שליחות רוצה הגמ' ללמוד מדין שליחות בתרומה. ומכל מקום, ברור דבתרומה יש דין שליחות.

זשוב מפורש הדבר בסוגיא דייאוש שלא מדעת, בב"מ כב. ושם איתא:

תא שמע: כיצד אמרו התורם שלא מדעת תרומתו תרומה? הרי שירד לתוך שדה חבירו וליקט ותרום שלא ברשות, אם חושש משום גזל - אין תרומתו תרומה, ואם לאו - תרומתו תרומה. ומנין הוא יודע אם חושש משום גזל ואם לאו? הרי שבא בעל הבית ומצאו, ואמר לו כלך אצל יפות, אם נמצאו יפות מהן - תרומתו תרומה, ואם לאו - אין תרומתו תרומה. ליקטו הבעלים והוסיפו עליהן - בין כך ובין כך תרומתו תרומה. וכי נמצאו יפות מהן תרומתו תרומה, אמאי? בעידנא דתרם הא לא הוה ידע! - תרגמה רבא אליבא דאביי: דשויה שליח. הכי נמי מסתברא, דאי סלקא דעתך דלא שוויה שליח מי הויא תרומתו תרומה? והא אתם (במדבר י"ח) גם אתם אמר רחמנא לרבות שלוחכם, מה אתם לדעתכם, אף שלוחכם - לדעתכם. אלא הכא במאי עסקינן - כגון דשויה שליח, ואמר ליה: זיל תרום, ולא אמר ליה תרום מהני. וסתמיה דבעל הבית כי תרום - מבינונית הוא תרום, ואזל איהו ותרום מיפות. ובא בעל הבית ומצאו, ואמר ליה כלך אצל יפות, אם נמצאו יפות מהן - תרומתו תרומה, ואם לאו - אין תרומתו תרומה. ולהלן עוד נוסיף ונבאר סוגיא חשובה זו.

פלוגתא רבתי קיימת בין רבותינו הראשונים בהבנת יסוד דין זה של שליחות בתרומה.

וזה יצא ראשונה - דעת הרשב"א:

הרשב"א (נדריים לו: ד"ה הא) מוכיח מן הגמ' דלעיל, שאכן צריך שליחות בתרומה. אמנם, לפי הסוגיא בנדריים לו:, מבואר ברשב"א דלעתים צריך שליחות ולעתים לא: א. כאשר מפריש משל בעל הכרי - צריך שליחות ממש, ואין מועיל 'כל הרוצה לתרום'. ב. כאשר מפריש משלו על של בעל הכרי - אין צורך בשליחות ממש, ואם זו זכות לאדם ניתן לזכות עבורו. לכן די לנו בכך שהבעלים איננו מתנגד.

מחזי סברת הדבר ומה לי מפריש משלו ומה לי מפריש משל חבירו?

חקצות (רמ"ג, ס"ק ח) חידש לאור דברי הרשב"א את חידושו בדין זכין. זכין נאמר רק לאדם, אך אין זכין מאדם. לכן, כשתורם משל בעל הכרי, לא

מועיל דין זכייה. מדוע לא אומרים זכין מאדם? כנראה שלזכות ממון לאדם זהו דבר קל יותר, כי יש דעת מקנה¹. אבל לזכות ע"י הוצאת ממון מחבירו, זהו חידוש רב, ולדבר זה צריך מינוי מפורש (יותר קל לוותר על דעת בעלים כאשר אדם נותן להם מאשר כשהוא לוקח מהם, גם אם הדבר נעשה לטובתם). גם מרכבת המשנה (גירושין פ"ו ה"ג) סבור שאין אומרים זכייה מאדם. לאור זאת אי אפשר יהיה לקיים תר"מ מדין זכייה, שכן מוציאים את התרומה והמעשר מרשות הבעלים.

חידוש נוסף עולה מדברי הקצות בדין זכין במצוות או במעשים. משו"ת תרומת הדשן (קפ"ח) עולה שניתן להפריש חלה מדין זכייה. הקצות (רמ"ג, ס"ק ח; שפ"ב, ס"ק ב) חולק על כך. לדעתו, זכייה מועילה רק בקניינים (מזכה אדם במתנה, בכסף, בגט. משחרר עבדו). אבל, במצוות או במעשים, לא ניתן לזכות.

בשו"ת באר יצחק (או"ח, סימן א', ענף ג) סבור דגם במקרים אלו יש זכייה. וכן דעת החזו"א זרעים, (ליקוטים, סימן ו', ס"ק א). הם הביאו כמה ראיות לדבריהם: בכתובות יא. אמרינן בגמ' דניתן להטביל גר קטן משום זכייה (אמנם יש הסוברים ששם זהו מקרה חריג). וכן מצאנו ראשונים (תוס' רא"ש, קידושין מא: ד"ה מכאן; ריטב"א קידושין מא: ועוד) הסוברים שיש דין זכייה בשחיטת קרבן פסח.

זשמא יש לומר, שמחלוקת זו תלויה במחלוקת אם זכייה מטעם שליחות או לא. רוב ראשוני אשכנז (רש"י, תוס') סבורים שזכייה מטעם שליחות (וכן דעת הר"ן). רוב ראשוני ספרד (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א) סבורים שזכייה אינה מטעם שליחות. אם זכייה מטעם שליחות, אזי כמו שמועילה שליחות בתרומה וכד', כך תועיל גם זכייה, כי אין שום סברה לחלק ביניהם. למ"ד זכייה אינה מטעם שליחות, יש לומר שחידוש התורה היה רק במקום שיש קניין ולא בשאר מקומות. וכך דעת הגרשז"א (לאפרושי מאיסורא, סימן א' אות א. אמנם, יש לעיין עוד בשיטות הראשונים בדין זה, ובהתאמת השיטות ואכמ"ל).

לאור הבחנה זו, יש לומר שגם דברי הקצות, שזכייה לאדם אמרינן וזכייה מאדם לא אמרינן, נכון רק בשיטת הרשב"א, הסובר שזכייה אינה מטעם שליחות.

¹נחלקו האחרונים מי מבצע את פעולת הקניין: הקונה או המקנה. מהנתיבות (חו"מ, קצ"ז, ס"ק ד) עולה שבקניין, המוכר מבטל דעתו, והקונה הוא האקטיבי. מאידך, ישנם כמה אחרונים שכתבו שהמוכר הוא שמבצע את הקניין, והקונה פסיבי, וביניהם החזו"א, חו"מ, כ"ב, ליקוטים מכת"י של אביו, ד"ה כלל גדול. הכותב.

אולם, תרומת הדשן הסובר דזכייה מטעם שליחות (כמבואר בתשובתו הנ"ל) יסבור דאמרינן זכייה גם במעשים או במצוות. ויש להטעים הדבר בסברה: מסתבר שעיקר ההבדל בין זכייה מטעם שליחות או שאינה מטעם שליחות היא, דאם זכייה מטעם שליחות, עובד המזכה כשליח המחובר לבעלים, והוא פועל דרכם, והמעשה עצמו עובר דרך הבעלים. אולם, אם זכייה אינה מטעם שליחות, עובד המזכה באופן עצמאי, והתוצאה מיוחסת לבעלים. לכן, אם זכייה מטעם שליחות אזי כמו שבשליחות מודים כולם שניתן לעשות שליח על דברים אלו (אמנם על שליחות במצוות יש הגבלות והבחנות ואכמ"ל), כך גם בזכייה, דהרי הוא כשלוחו ממש, כאילו הבעלים עושה את הפעולה. לכן תהיה זכייה גם במעשים, וגם זכייה מאדם. אולם, אם זכייה אינה מטעם שליחות, כדעת הרשב"א, הרי שיש מקום לומר, שכיוון שהמזכה פועל באופן עצמאי, די לנו בכך שתוצאה ממונית תזדקף לזכות הבעלים, אבל קשה יותר לומר שמעשה מצווה או מעשה אחר, ייחשב כמעשה הבעלים. ואם כך, כל החידוש הוא רק ביחס ל"איש זוכה", דהיינו לזכייה ממונית ולזכיית הבעלים בממון, אבל לא להוצאת ממון, ולא לזכייה שאינה ממונית, כי בזכיות אלו צריך קרבה רבה יותר לבעלים.

למעשה, הכרעת הפוסקים שלא כקצות בנדון שלנו. וכך כתבו בשו"ת חתם סופר (אבה"ע, י"א ד"ה נחזור) ובשו"ת באר יצחק (הגרי"א מקובנא. סימנים א-ב) דאמרינן גם זכייה מאדם. כך גם דעת הרב פיינשטיין (שו"ת אג"מ, אבה"ע ח"א סימן קי"ח) והרב פרנק (שו"ת הר צבי, ח"ב סימן ה') והגרשז"א (לאפרושי מאיסורא, א', א'). לאור זאת מקילים למכור חמץ עבור אדם ששכח לעשות מכירה, מדין זכין.

זאת ועוד, בהפרשת תרומות ומעשרות, מבארים ר' יצחק אלחנן בשו"ת באר יצחק (או"ח, א', ענף ד', ד"ה וגם) והגרשז"א (לאפרושי מאיסורא, א', א'), שאין כאן כלל זכייה מאדם. אין מפקיעים רכוש מהבעלים, אלא מבררים מהו החלק של הכהן, הלוי והעני. לכן זכייה אמורה להועיל, גם אם נאמר שאין זכייה מאדם.

זשמא ניתן להסביר גם אחרת את הרשב"א (וכך עולה משו"ת עונג יו"ט, יו"ד סימן ק"ז; קובץ ביאורים גטין סו. ע"ש). ישנם שני חלקים במצוות ההפרשה: א. החלת קדושה על החלק המופרש. ב. התרת הטבל. עבור החלת הקדושה צריך שליחות, כי צריך שהחלת הקדושה תיעשה ע"י הבעלים, על דבר השייך להם (וזהו גזרת הכתוב של 'אתם גם אתם'). אולם, על התרת הטבל אין צורך בשליחות ודי בכך שאנו יודעים שנוח הדבר לבעלים.

ח'רשב"א כזכור, סבור שזכייה אינה מטעם שליחות. לכן עבור חלק א' (החלת קדושה) לא תועיל זכייה. עבור חלק ב', די בכך שאנו יודעים שהדבר נוח לבעלים. לכן, לא היתה בעיה של הנאה מהמודר, כי את החלת הקדושה עשה המודר הנאה על החלק שלו, ועבור התרת הטבל אין צורך בבעלים (כל ישראל שייכים להתרת הטבל, אלא שיש קדימה לבעלים).

דעת הרמב"ן:

בנדירים לו: איתא:

איבעיא להו: התורם משלו על של חברו, צריך דעתו או לא? מי אמרינן כיון דזכות הוא לו לא צריך דעת, או דלמא מצוה דיליה היא וניחא ליה למיעבדיה?

ת"ש: תורם את תרומותיו ואת מעשרותיו לדעתו; במאי עסקינן? אילימא מן בעל הכרי על של בעל הכרי, ולדעתו דמאן? אילימא לדעתו דיליה, מאן שוויה שליח? אלא לדעתו דבעל הכרי, הא קמהני ליה דקעביד שליחותיה! אלא משלו על של הכרי, ולדעתו דמאן? אילימא לדעתו דבעל הכרי, הא קמהני ליה! אלא לאו לדעתיה דנפשיה, ומשלו תורם על של חברו, וא"א צריך דעת, הא קמהני ליה! אלא לאו אין צריך דעת. לעולם משל בעל הכרי על בעל הכרי, כדאמר רבא: באומר כל הרוצה לתרום יבא ויתרום...

דחיינו, דבמקרה שהבעלים אמר "כל הרוצה לתרום יבוא ויתרום", יכול המודר הנאה ממנו, לתרום. מדוע מצד אחד מותר לתרום, ומאידך, אין כאן שליחות האסורה המהווה הנאה מן החבר. הרמב"ן (גטין סו. ד"ה הא דתנן) מיישב:

ואינח קושיה, דהתם כל הרוצה לתרום קאמר מדעתו, ואינו אלא כנותן רשות, ולא שליחותא הוא. וגבי תרומה אפילו גילוי דעתא נמי מהנה, כדאמרינן בפרק אלו מציאות 'כלך אצל יפות', אם נמצאו יפות מהן תרומתו תרומה.

ח'רשב"א (שם) והר"ן (גטין לב: באלפס, ד"ה מתני) הקשו על הרמב"ן. בגמ' בקידושין מא: מבואר שיש צורך בשליחות בתרומה. ואם כן, כיצד אומר הרמב"ן שאין צורך בשליחות בתרומה? כמו כן הקשה הר"ן: הגמ' בב"מ כב. אומרת דאם אמר בעל הבית 'כלך אצל יפות', אין תרומתו תרומה. משמע, שלא די בגילוי דעת, וצריך שליחות.

חגאון רע"א (דרוש וחידוש, ב"מ כב.) מיישב, דזכייה עובדת בתרומה, מדין זכייה מטעם שליחות. ומדוע צריך לומר 'כל הרוצה לתרום'? מיישב רע"א, שזהו רק כדי שנדע שזו זכות [מצד אחד – זכות; מאידך – אולי רוצה לעשות בעצמו. ולכן האמירה 'כל הרוצה לתרום' מלמדת אותנו על רצונו]. ומה ההצורך בלימוד 'אתם גם אתם'? מבאר רע"א דצריך לדעת מראש שזו זכות (בזמן ההפרשה):

גמרא והא אתם גם אתם לדעתכם וכו', ע' בהר"ן גיטין פרק התקבל במתני' דמי שהיא מושלך בבור וכו', מ"ש בשם הרמב"ן ומה שתמה עליו ע"ש, והוא לכאורה באמת פליאה עצומה על הרמב"ן. ונלע"ד דלכאורה יש לעיין בסוגיין דמדמה הש"ס ההיא דתרומה לרבא וע"כ דאמר' כיון דהשתא ניחא דמתחילה גם כן ניחא ליה והיה עומד לכך לתרום מן היפות כיון דמצוה קעביד וכמ"ש תוס', ואף דאסור לתרום שלא מדעת חבירו, דלאו זכות הוא דניחא ליה לאינש למיעבד המצוה בעצמו [ע' נדרים דף לו [מ"מ אם חזינן דהשתא ניחא ליה ולא קפיד לעשות המצוה בעצמו אמרי' דמעיקרא נמי ניחא, א"כ היכי פריך הש"ס והא אתם גם אתם וכו' הא כיון שאנו דנין דניחא ליה וזכין לאדם שלא בפניו הוי כמו שלוחו דזכיי' מטעם שליחות אתרבאי:

זלזוז נ"ל דפירכת הש"ס דמקרא אתם גם אתם נשמע דבעי' דידיעי' דבשעת שליחות ניחא ליה וכמו כל זכות דעלמא, אבל הכא דבשעת מעשה הי' אפשר לומר דחוב הוא לו דניחא ליה למעבד מצוה בעצמו רק עכשיו ידעי' כיון דהשתא ניחא בזה לא מהני ואינו דומה לשאר שליחו' וזכיי', וכן מצאתי כדברי בתה"ד (סי' קפ"ח) בסופו:

עכ"פ י"ל דסברת המקשן קיימ' במסקנא דלרבא יש לנו לומר מכח הגילוי דעת של עכשיו דמעיקרא נמי ניחא ליה ולא משוינן לחוב גמור מכח הך סברא דניחא ליה למעבד מצוה וכו', רק דלא מהני דבעי' דידיעי' דניחא לי' בשעת השליחות, ממילא אם גילה דעתו מקודם דלא מקפיד על הניחותא למעבד מצוה בגופי', אף דלא שוי בפירוש שליח ממילא להעשות מעצמו שליח כיון דגוף הדבר זכות הוא לו שיתרם התבואה, רק שהוא קצת חוב מצד אחר דניחא לאינש וכו', בזה מהני גילוי דעת דאין זה חובה לו, ולא דמי לההיא דירושלמי שהובא בראשונים ר"פ התקבל באשה שהיתה מחזרת לקבל גט, דלא מהני לקבל גט עבורה דשמה חזרה בה ובעי' שתעשה שליח לקבלה בפירוש ע"ש, דהתם הדבר בעצמו חוב משא"כ הכא בתרומה דהדבר בעצמו לזכות, רק ש"ל דניחא לאינש, בזה מהני גילוי דעת, וזה מוכח ממה דחזינן בדעת המקשן דאפי' גילוי דעת לבסוף מהני ומשוינן ליה לדבר שאין בו סי' שעומד להתיימש, וזה לא נסתר

להמסקנא וכנ"ל. וא"כ י"ל דזהו כוונת הרמב"ן דבתרומ' מהני כל הרוצה לתרום, דבתרומה לא בעי שליחות רק ג"ד, רצונו לומר כיון דזכות הוא מהני ג"ד שאינו מקפיד לעשות המצוה דוקא בעצמו וכל הרוצה לתרום הוי ג"ד ורשאי זה לתרום מטעם זכין לאדם, משא"כ בגט דהדבר בעצמו חובה לא מהני כל הרוצה לכתוב דשמא עכשיו חוזר כיון דלא עשה שליח בפירוש ובעי' כל השומע והראיה שהביא הרמב"ן מסוגייתנו היינו מסברת המקשן דזה לא נסתר במסקנא וכנ"ל, כנלע"ד:

אלא שיש לעיין טובא בסוגיה בב"מ כב., דהרי מפורש בה לכאורה שרק ע"י שליח ניתן להפרשי תרומות ומעשרות (דשוויה שליח וכו'). ויש להבין כן את הסוגיה (עיין בדברי רע"א הנ"ל): המקשה הבין, שדי בידיעה לאחר ההפרשה שנוח לבעלים, כי ע"י ידיעה כזו אנו יודעים שזו זכות עבורו, ולכן תועיל זכייה שהרי היא מדין שליחות, ולכן הקשה דמכאן מוכח שדי בידיעה בכוח ולא צריך ידיעה בפועל (לא כאביי) [והידיעה הזו תועיל, כי מדובר על דבר שהוא באופן עקרוני זכות, שמתקן פירותיו, אך גם קצת חובה, כי אולי היה רוצה לקיים את המצווה בעצמו, ולכן הידיעה המאוחרת אמורה להועיל]. וכאן בא התירוק, די שגז"כ שצריך ידיעה מראש. וכמו, ששליחות צריכה להיות מדעת הבעלים מראש "שלוחכם לדעתם", כך גם בתרומה, צריך ידיעה מראש שנוח הדבר לבעלים. אך כשיש ידיעה כזו, ניתן להפריש גם בזכייה ללא מינוי מפורש של שליחות, כי זכייה מטעם שליחות.

ובעיקר העניין, נאמר יסוד זה כבר בתרומת הדשן (קפ"ח):
שאלה: אשה בעלת הבית לשה לה משרתת שלה עיסה, והלכה לחוץ קודם שהפרישה חלה; וקודם שחזרה נתחמצה העיסה כל צרכה, שאם תשהה עוד שלא תאפה תתקלקל העיסה, ובשביל כך רוצה המשרתת להפריש החלה בלי רשות בעלת הבית, שרי למיעבד הכי או לאו?

תשובה: יראה דשפיר דמי למיעבד הכי, דכיון דמתקלקלת העיסה זכות הוא לה לבעלת הבית וזכין לאדם שלא בפניו, וקי"ל זכייה מטעם שליחות איתרבי, ולענין תרומה רבינן שליחות מאתם גם אתם, וה"נ המשרתת נעשה שלוחה אפי' שלא מדעתה מטעם דזכות הוא לה. ואפי' אם אין כאן אלא חשש קילקול העיסה אמרינן דזכות הוא לה, כיון דרגילות הוא לפעמים שבעלת הבית נותנת רשות למשרתת להפריש חלה אפילו בפניה... ואי ק"ל הא דתניא בפ"ב דב"מ (כב.) כיצד התורם שלא מדעת תרומתו תרומה כו' עד הרי שמצאו ואמר ליה כלך אצל ב"ה לא שווייה שליח משום דבעי שלוחכם דומיא דאתם מה אתם

לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם. אלמא אע"ג דידיעין בתר הכי דניחא ליה במה שתרים אפ"ה לא הוי שליח כיון דמעיקרא לא לדעת הוי. לא דמי כלל דהתם בשעה שנעשה שליח לא ידעין כלל דניחא ליה, אלא דאח"כ שמעין מיניה או דחזין מיניה דניחא ליה, ובעין למימר דלמפרע הוי שפיר שליח. הא לא מהני משום דבעין למידע בשעה שנעשה שליח דזכות הוא וניחא ליה. וכה"ג הוי דומיא דאתם, דאנן סהדי אי הוי הכא הוה ניחא ליה, אבל היכא דבשעה שנעשה שליחות לא ידעי לן לא הוי דומיא דאתם.

ואם כך, משרתת יכולה להפריש מעיסה ללא ידיעת בעלת הבית, כשחוששת שהעיסה תחמיץ, כי זו זכות לבעלת הבית. וביחס לסוגיה בב"מ, מסביר תרומת הדשן, שצריך דעת בפועל של הבעלים, מראש, רק כאשר אין אנן סהדי שזו זכות עבורו, אבל כאשר ברור שזו זכות עבורו, מועיל גם בלי דעתו מראש. וכן פסק הרמ"א (י"ד שכ"ח, ב).

איברא, דדברי רע"א מוקשים בדעת הרמב"ן. דלתרומת הדשן, ניתן להגיד דרך זו, כי לדעתו זכייה מעטם שליחות. אולם, לרמב"ן זכייה אינה מטעם שליחות. [ואולי סובר כר' חיים, שלכר"ע זכייה עובדת על עקרונות של שליחות, אלא שנלמדה מפרשה נפרדת, ולכן אין לה כל דיני שליחות].

וחזיתי לגאוני עולם, ר' איסר זלמן וגרשז"א (בקונטרס לאפרושי מאיסורא), שהסבירו את הרמב"ן כפשוטו, דלרמב"ן די בניחותא. ואת הגמ' בקידושין ביארו, דיש אפשרות להפריש בשליחות, אך אין חובה בכך (והנפ"מ תהיה למשל, אם המשלח יחליט פתאום שאינו רוצה את השליח, אך לא ביטל בפה את השליחות. אם מינה שליח, הרי שהשליחות בכל זאת תחול). וייתכן לפי זה דתרומות ומעשרות זו מצווה על החפצא ולא על הגברא, אלא דיש רשות לבעלים להקדים כל אדם אחר (ולכן אם אינם מתנגדים – פועלת ההפרשה). וגם באופן הזה, דלרמב"ן די בגילוי דעת, עדיין ניתן להסביר את הגמרא בב"מ, כדבריו של רע"א, דהיינו, שאין צורך בשליחות, אבל צריך גילוי דעת מראש, וזה הדבר שהתחדש משליחות, שכמו שבשליחות צריך מראש את דעת הבעלים, כך גם בתרומה.

דעת התוס':

תנינן בגטין סו. דאם אמר "כל השומע קולי, יכתוב גט לאשתי" – שפיר דמי. מאידך, בנדרים איתא דב"כל הרוצה, יבוא ויתרום" אין בעיה של מודר הנאה. והקשו התוס' מדוע אין בעיה של הנאה, הרי מגטין סו. נראה שזו לשון

של שליחות? ויישבו בתירוץ קמא, דלשון זו הוי שליחות. אך כיוון שלא אמר במפורש, אין זו הנאה שנאסרה. ולכאורה, משמע כרשב"א שצריך שליחות (או לפחות אי אפשר להוכיח מכאן שלא צריך שליחות). ובתירוץ בתרא יישבו, ד"כל השומע", מתייחס לאדם מסוים השומע כעת, ולכן הוי שליחות. "כל הרוצה", מתייחס באופן כללי לכל אדם בעולם הרוצה, ואין כאן מינוי שליחות. משמע כרמב"ן, שלא צריך שליחות. ובתוס' נדרים לו: "כל הרוצה לתרום" מועיל, כי "דעת איכא, שליחות ליכא". משמע שוב כרמב"ן (וכן בדברי הגרשז"א שם).

אמנם אין הוכחה מתוס' דדי בגילוי דעת, כי לדעתם זכיה מטעם שליחות! ולכן אולי אם הבעלים מעוניין, הוי כשליחות.

רמב"ם:

הרמב"ם (תרומות, פ"ד ה"ג) פסק:

התורם שלא ברשות או שירד לתוך שדה חבירו וליקט פירות שלא ברשות כדי שיקחם ותרם, אם בא בעל הבית ואמר לו כלך אצל יפות אם היו שם יפות ממה שתרים תרומתו שהרי אינו מקפיד, ואם לא היו שם יפות אין תרומתו תרומה שלא אמר לו אלא על דרך מיחוי, ואם בא בעל הבית וליקט והוסיף בין יש לו יפות מהן בין אין לו תרומתו תרומה.

מדברי הרמב"ם עולה, שלמרות שלא היה מינוי שליחות, ולמרות שלא היה אפילו גילוי דעת למפרע, תרומתו תרומתו תרומה.

בסוגיא דב"מ (כב.) מבוארים בגמ' שני דברים: א. צריך שליחות "שויה שליח". ב. צריך ידיעה מוקדמת, כי לפי אביי, צריך ידיעה בפועל.

רזב הראשונים קיבלו שתי מסקנות אלו, ולדעתם צריך שליחות בתרומה (ראב"ד המוצא בריטבא והריטב"א עצמו בב"מ כא: ד"ה והתניא, ובקידושין נב. ד"ה ההוא; ר"י הזקן בקידושין נב., ועוד). אולם, הרמב"ם פוסק שאפילו גילוי דעת מראש לא צריך, ודי בגילוי דעת למפרע, ודבר זה נוגד את אביי (והרמב"ם פסק כאביי, שייאוש שלא מדעת לא הוי ייאוש).

הכסף משנה מבאר דלדעת הרמב"ם הגמ' חזרה בה מן התירוץ של 'שויה שליח'. רואים זאת בכמה מקומות: א. מרי בר איסק, גם ללא שליחות הועיל הדבר. ב. קידושין נב., הסריס שקידש בשמרים שנשארו משכר של בעל הבית, והוי קידושין, אם בעל הבית אמר אח"כ שהיה יכול לקחת שמרים טובים יותר. התוס' שם התקשו בכך, והעמידו גם שם ששויה שליח, אולם, הרמב"ם כנראה העמיד את הגמ' כפשוטה. אולם, עדיין קשה הדבר מסברה, דהרי לפי אביי, צריך

ידיעה בפועל, וכיצד נסתפק כאן בידיעה בכוח? וכמו כן הקשה הט"ז (יו"ד, של"א, ס"ק טו), שהסוגיה בקידושין נב: היא אליבא דרבא, והוא סובר שייאוש שלא מדעת הוי ייאוש, וממילא סובר שדי בדעת בכוח, ואם כן, אי אפשר להסיק מדבריו להלכה, שהרי אנו פוסקים כאביי, שצריך דעת בפועל.

הט"ז מיישב (ועיקרון זה מופיע כבר בכסף משנה הנ"ל), שכיוון שמדובר במצווה, הרי שהדבר מועיל גם ללא דעת בפועל (גם לאביי). ואם כך, מדוע רבא יישב אליבא דאביי "דשווייה שליח", היה יכול לתרץ בפשטות, שמצווה שאני, ואם כך, גם ללא שליחות מראש יועיל הדבר? הט"ז כותב שרבא לא ידע האם אביי מקבל את הטעם של 'מצווה שאני' ולכן תירץ 'שווייה שליח', אבל באמת אביי מקבל טעם זה של מצווה שאני, ואין צורך בשליחות כלל.

בדברי הט"ז יש לעיין: ראשית, אם רבא הסתפק בדעתו של אביי, האם צריך שליחות מראש בתרומה, כיצד הרמב"ם יודע להכריע בדעתו? שנית, הרי לפי אביי צריך דעת בפועל, וגם אם מדובר על מצווה, מדוע שיועיל הדבר כשאין דעת בפועל?

ניתן ליישב בכמה דרכים. יש כאן שילוב של הגדרת דעת לאביי, עם דין הפרשת תר"מ, וניתן ליישב ע"י כל אחד מן התחומים: ראשית, על פי הגדרת דעת לאביי: לדעת הריטב"א והש"ך, הצורך בדעת בפועל לאביי, הוא משום אומדנא. ומאידך לפי התוס' הצורך בדעת בפועל הוא עקרוני. לאור זאת, ייתכן שהרמב"ם הבין כדעת הריטב"א והש"ך, ולכן לדעתו אם יש ידיעה ברורה וחזקה, ואומדנא שהוא מסכים (כמו במצווה), יועיל הדבר למרות שהוא לא יודע מכך מראש. ולכן ברור מה הסתפק רבא וכיצד הכריע אביי. רבא הסתפק מדוע אביי חולק עליו: האם הוא חולק עליו באופן עקרוני (כתוס') או דלמא הוא חולק עליו רק בגלל שאין אומדנא מספיקה (כריטב"א וש"ך). ולכן הוא לא ידע האם העובדה שמדובר במצווה תועיל לאביי. לכן הוא העמיד בשווייה שליח, שמועיל לכו"ע. אולם, לאור אריסיה דמרי בר איסק, הבין הרמב"ם, שכאשר יש אומדנא דמוכח מועיל הדבר גם לאביי (כפי שהבינו הריטב"א והש"ך), ולכן ביאר שאין צורך אפילו בשליחות, כי מדובר במצווה (ויש אומדנא דמוכח שהבעלים רוצה).

ועוד, ייתכן ליישב ע"י הבנת דין תר"מ, ולהעמיד את הרמב"ם באופן כללי כמו הרמב"ן, אלא בהבדל אחד. לפי הרמב"ן והרמב"ם אין צורך בשליחות מראש. אלא שלפי הרמב"ן צריך ידיעה, ולפי הרמב"ם די בחוסר התנגדות (עיי' ר' איסר זלמן שם, וכן הגרשז"א, א' ו, שהולכים בכיוון זה). כלומר, דלפי הרמב"ן ייתכן שצריך ידיעה של הבעלים, ועל פי גזרת הכתוב, צריך ידיעה מראש. מאידך,

לפי הרמב"ם המצווה היא בחפצא בלבד, ואין צורך בידיעת הבעלים. יש צורך בחוסר התנגדות, כי הבעלים רשאים להיות הראשונים במצווה.

חט"ז הקשה על הכסף משנה, שבמקרה של מרי בר איסק, החכמים שאלו את מר זוטרא מדוע הוא לא אוכל כעת, כשבעל הבית הגיע! ואם כך, לא מדובר שם על גילוי דעת למפרע, אלא מכאן ולהבא, ולכן הדבר מועיל גם ללא שליחות, אבל אי אפשר להוכיח מכאן על למפרע! האחיעזר (ח"ג סימן פ"ג) והרב פרנק (הר צבי זרעים, ז-ח) מבארים ע"פ הירושלמי, שאכן ההפרשה של השליח תחול מכאן ולהבא! דהיינו, שאמנם יש צורך בשליחות בתרומה, ויש צורך בידיעה מראש, ולכן כשאדם הפריש תרומה ללא ידיעת הבעלים, עדיין לא חל דבר. כשהבעלים יגלה שנוח לו, יחול הדבר מכאן ולהבא (ולמרות שכעת לא עשה מעשה ואף לא הפריש בדיבור, הרי יחול הדבר מדין תרומה במחשבה).

להלכה

דעת השו"ע איננה ברורה. בבדק הבית (יו"ד, שכ"ח) הוא מביא את תרומת הדשן, שמשרתת יכולה להפריש מעיסה העומדת להתקלקל, והוא מבאר שהדבר עובד מכוח זכייה. מאידך, בשו"ע השמיט את דברי תרוה"ד (וכן בב"י בסיון שכ"ח חלק על הסמ"ק המקל שגבל יכול להפריש ללא רשות). ובשו"ע (שכ"ח, ג) הביא את ר"ת שניתן למנות שליח להפרשת חלה מדין בידו. ולא כתב שניתן מטעם זכייה. ובסיון של"א (לא) הביא את הרמב"ם, שדי בגילוי דעת למפרע, כשאמר לו "כלך אצל יפות". ולמעשה בדעת השו"ע נחלקו האחרונים האם לדעתו ניתן להפריש מדין זכייה (חזו"א, אבן העזר, סימן נ"ח, ד) או רק מכוח שליחות (ערוה"ש, שכ"ח, ו-ז) או הסברים אחרים.

דעת הרמ"א (שכ"ח, ג) שניתן להפריש חלה מכוח זכייה (כפי שראינו לעיל הוא פוסק את תרומת הדשן).

זבזבוסקים האחרונים: אמנם, כפי שראינו לדעת הקצות (רמ"ג, ח) צריך שליחות ממש, עבור תרומות ומעשרות, וכן דעת העונג יו"ט (שו"ת עונג יו"ט, יו"ד, סימנים ק"ח וק"ט) ועוד. אבל, לדעת רוב הפוסקים ניתן להסתפק בזכייה ואין צורך בשליחות (המבי"ט, קרית ספר, תרומות, ד'; ערוה"ש, יו"ד, שכ"ח, ו-ז; החזו"א מעשרות, ז', טז, ועוד). לדעת חלק חשוב בפוסקים, ניתן להסתפק בגילוי דעת והסכמה של הבעלים, ולא צריך אפילו זכייה (ר' איסר זלמן מלצר, בסוף קונטרס לאפרושי מאיסורא; הגרש"ז אויערבך, בקונטרס לאפרושי מאיסורא, סימן א', ועוד).

לְכֹן, למעשה נראה שעיקר הדין שניתן להקל שדי בזכייה, ולכן אין צורך במינוי מפורש. אולם, למעשה צריך לדאוג למינוי ממש מכמה סיבות:

ראשית, רבים מן הסוחרים כיום אינם מרגישים שההפרשה היא זכות עבורם, אלא שהם מוכנים לאפשר אותה בשביל לקבל תעודת הכשר. לכן צריך שליחות מפורשת, ואין לסמוך על זכייה (אמנם, לדעת ר' איסר זלמן והגרשז"א [לאפרושי מאיסורא, סימן א'], די בחוסר התנגדות, כדי להפריש אפילו ללא הסכמה מפורשת).

שנית, כדי להפריש ללא שליחות, צריך אומדנא ברורה שאכן זו זכות עבורו, או שהוא מסכים לאופן שבו אנו מפרישים. למשל, ייתכן שהמשגיח ייקח כמות גדולה יותר כדי לצאת מן הספקות או שיפריש באופן מהודר יותר, והבעלים אינם רוצים זאת ובודאי אינם רואים זאת כזכות.

אמנם, גם על מינוי שליחות אין הדבר פשוט. שכן ישנם סחורות שעדיין לא באו לעולם ולפיכך יש מקום לדון בגדר דבר שלא בא לעולם בנדו"ד". (סחורה שלא הגיעה לבעלים או סחורה שלא נקטפה עדיין וכדו') נחלקו ראשונים האם ניתן למנות שליח על דבר שלא בא לעולם. הגמ' בנזיר יב: אומרת ש"לא משוי איניש שליח אלא במילתא דמצוי עביד השתא". לאור זאת כתבו התוס' (שם ד"ה מ"ט) והרא"ש (קידושין ב', י"ח) שאי אפשר למנות שליח על דבר שלא בא לעולם. אולם, לדעת המהרי"ט (שו"ת המהרי"ט, ח"ב חו"מ סימן כ"ג) ניתן למנות שליח על דבר שלא בא לעולם, כאשר יש מינוי מפורש שהשליחות תחול גם על דברים שלא באו לעולם (והגמ' מדברת במינוי בסתמא, שמקרה זה מינוי לא מועיל לדבר שלא בא לעולם).

אמנם, ישנה סברה נוספת להקל. החכמת אדם (שערי צדק, סימן ח', בינת אדם ס"ק א) כותב שניתן למנות שליח על דבר שלא בא לעולם כאשר מדובר על איסור דרבנן, ולאור זאת הוא כותב שכיוון שתרומות ומעשרות כיום דרבנן, ניתן להקל בשליחות על דבר שלא בא לעולם. הרבנים בהקדמה לספרו, חולקים עליו ואוסרים.

ועוד סברה להקל, למדנו מתורתו של מרכבת המשנה (גירושין, ו', ג) שכאשר המינוי הוא בכתב, מועיל הדבר אפילו לדבר שלא בא לעולם. סברת הדבר היא: ניתן להבין שליחות בכתב בשתי צורות: א. זהו קניין החל כעת, כמו בשטר (אך עיין רמב"ם, מכירה, פ"ה הי"א). ב. כיוון שהדיבור כתוב, הרי שכאילו הוא נאמר בכל רגע מחדש. לפי הבנה ב', מובן מדוע ניתן ע"י מינוי בכתב, למנות גם

על דבר שלא בא לעולם, שהרי הדיבור בכתב יהיה קיים גם כאשר הדבר יהיה בעולם! לדעת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, ישלח לו ה' רפואה שלמה מן השמים במהרה, ניתן לצרף את סברת מרכבת המשנה להקל במינוי שליחות בתרומות ומעשרות, גם בדברים שלא באו לעולם (עיין במשפטי ארץ, תרומות ומעשרות, ועיין גם בחוברת הפרשת תרומות ומעשרות במערכת הציבורית).

מסקנה לדינא: אמנם ניתן להקל גם בשליחות רגילה אפילו אם נעשית פעם אחת, דהרי מעיקר הדין ניתן להקל בזכייה ללא שליחות כלל, לפחות כשיש גילוי דעת מפורש של הבעלים, אבל, ראוי וכדאי לעשות מינוי בכתב, המאפשר לפעול הן כשליח והן כרשות לפעול באופן עצמאי.²

---

²ובהכשרי מהדרין ראוי להקפיד על חומרתו של הגרשז"א במנחת שלמה, בדבר ידיעת עיקר הנוסח גם על ידי הבעלים, ואכמ"ל. הכותב.

הרה"ג שניאור ז. ריוח שליט"א
רב איזורי במועצה איזורית גזר
ויר"ר המכון למצוות התלויות בארץ

פרק ז

חובת בדיקת המזון, הנאמנים על הבדיקה, אם עבר ועיבד את המזון ללא בדיקה

[מתוך ספר תולעת שני כ"י העומד לראות אור בקרוב]

א. ראוי לאדם להסתכל במה שאוכל, שעל ידי כך ינצל מאיסור חרקים. ואמנם יש סוגי מזון שהבדיקה קודם אכילתם היא חובה מן התורה, ויש סוגי מזון שהחובה היא מדרבנן, ויש סוגי מזון שפטורים מבדיקה, אולם ראוי להסתכל לפני האכילה, והנהוג כן מסייעים אותו מן השמים שלא תבוא תקלה על ידו¹.

ב. סוג מזון שעל פי רוב הוא נגוע, כגון ארטישוק, כרובית ועוד, חובה מן התורה לבדוקו קודם האכילה. ואף אם עשו פעולות מסוימות שבעזרתם הסירו חלק ניכר או אפילו את רוב החרקים, עדיין המזון נשאר מוחזק כנגוע וחובה לבדוקו מן התורה².

---

1. לקמן יבואר אימתי יש חובה לבדוק מן התורה ואימתי מדברי חכמים ואימתי פטור מבדיקה, אולם כבר כתבו רבותינו האחרונים אודות החשיבות להתבונן במאכלים תמיד לפני האכילה, ועיי בכף החיים (יו"ד סי' פד אות קכ) מה שהביא מספר שה"מ פ"י עקב וז"ל: "והנה האדם הנוהר תמיד במאכלו לפשפש בהם שלא יהיה בהם שום איסור, מסייעין אותו מן השמיים שלא תבוא תקלה על ידו". וכן כתב הרב חכמת אדם (כלל לח סעי' כ) וז"ל: "ראוי לאדם להסתכל במה שאוכל, ועל ידי זה ינצל מכמה תולעים. ומעיד אני עלי שכמה וכמה פעמים ניצלתי על ידי זה ב"ה".

2. כיון שהרוב נגוע, הרי הוא ככל דיני התורה שהולכים אחר הרוב, והתוצרת חייבת בבדיקה, והדין פשוט. וההבחנה למזון אם הוא נגוע ברובו או במיעוט המצוי הוא כאשר הוחזק המזון ג' פעמים שכך מצבו, ובג"פ הוי חזקה להגדירו, וכ"כ בשפ"ד ס"ק לד, ובכה"ח אות צה הביא ש"כ בזב"צ אות עא. וכיון שחובת הבדיקה היא מן התורה לבדוק את כל התוצרת, אין התוצרת יוצאת מחובת בדיקה אלא אם כן בדק את התוצרת כולה, וכל עוד שלא נבדקה הרי היא בחזקת נגועה אף אם הסירו ממנה חלק מן החרקים, וכ"כ בכרו"פ סי' פד ס"ק יט, שעדיין זה נשאר ספק תורה וחלילה להקל. ורק היכא שבישלים יש

ג. סוגי מזון שעל פי רוב הם נקיים, אולם קיימת נגיעות מצויה בשיעור של כעשרה אחוז מן המזון [וראה לקמן סעיף ט כיצד מחשבים את הנגיעות], כגון החומס, השעועית, האורז ועוד, חובת הבדיקה של מזון זה אינו מן התורה, אלא חכמים חייבוהו לבדוק את המזון קודם אכילתו. [יש שהחמירו שמיעוט המצוי נחשב אף בפחות מעשרה אחוז, ויש שהקילו אף בשיעור גבוהה מעשרה אחוז]³.

מקום לצרף כדי להתיר, יעוי"ש. ועו"ע בדברי מרן השו"ע בסעי' ט אודות מי שבישל ללא בדיקה, שהביא את דברי הרשב"א שיש להקל משום ס"ס, וכתב הש"ך שם בס"ק כט בשם האו"ה שהיינו דוקא היכא שלא הוחזקו, אבל פרטיים במדינה שהוחזקו בכך הוי ודאי ולא ספק. [ועי' לקמן הערה 21].

3. הנה בשו"ע שם בסו"ס ח הביא הרמ"א את דברי הרשב"א (תה"ב ב"ג ש"ג דפ"ד) המפורסמים, שכל שהדבר מצוי בו חוששים לו אע"פ שהוא במיעוט, וכעין שחששו לסירכות שבריא. ולא מהני אם בדק הרוב אלא צריך לבדוק כולו, דהוי מיעוט דשכיח. והנה כבר כתבו האחרונים שכל חובת הבדיקה היא מדרבנן, כיון שמדאורייתא אזלינן בתר רובא, וכ"כ הפמ"ג לענין בדיקת המזון מחרקים, שאין זה אלא מדרבנן היכא שזה רק מיעוט המצוי (שפ"ד ספ"ד סקכ"ח). וכ"כ הש"ך לענין בדיקת הסירכא בריאת הבהמה (יו"ד סי' לט סק"ח). ולכן בכה"ג שזה רק מיעוט המצוי, ושכחו ובישלו ללא בדיקה וא"א לבדוק אח"כ, פסק השו"ע שהמאכל מותר באכילה (ראה לקמן סעי' כא). אלא שאפשר לדון שמא כל עוד שאפשר לברר אינו ספק, ודינו שחייב מהתורה, ורק היכא שא"א לברר פטור מדאורייתא וכיון שהחובה רק מדרבנן הוי ספיקא לקולא. אלא שאין הדברים בהכרח, וי"ל שאף היכא דאפשר לברורי אין סומכים על הספק להקל בדרבנן או על הס"ס אף בדאורייתא, וחייב לבדוק, אך לא שזה עולה מדרגת דרבנן לדאורייתא, שהרי סו"ס מדאורייתא אין הולכים אלא אחר הרוב. ונמצא שמיעוט המצוי אינו אלא מדרבנן בלבד [וראה לקמן הערה 6 מ"ש את דברי המחב"ר דוק]. ועו"ע בשו"ת יב"א ח"ו יו"ד סי' כ"ד בד"ה ועדין שכתב וז"ל: "ומה שהקשה הפתחי תשובה בנחלת צבי (ס"ס קי) ממ"ש הרשב"א ופסקו מרן בשו"ע (סי' פד ס"ט), שאם עבר ובישל פירות שדרך להתליע במחובר בלא בדיקה, אם יכול לבדוק בודק, ואם לאו מותר, משום ס"ס, שמא היה שם רחש או לאו, ואת"ל היה שמא נימוח ונתבטל. הא קמן שאף שיש ס"ס אם יכול לבדוק בודק, ע"כ. י"ל ע"פ מ"ש הצמח צדק בפסקים (סי' פד ס"ק כז) דמירי גם בפולים ועדשים שמצוי בהם הרחש ואסור לאוכלם בלי בדיקה, וכדמוכח להדיא בתורת הבית (דף פ ע"ב). ודלא כהפ"ח וכו"פ שכי' שבכל מין שהרחש מצוי בו אינו נכנס בגדר ספק שמא לא היה בו רחש, דליתא. ע"ש. ולפי"ז כיון שאין הספק שקול שמא היה בו רחש או לא, כיון שהחזק שיש בו רחש, אף דחזי לאצטרופי לס"ס, מ"מ צריך בדיקה. משא"כ בס"ס דפלוגתא דרבוותא או בספקות שקולים א"צ לברר. ושוב מצאתי כן בשו"ת כתב סופר (חיו"ד ס"ס כז), דמהיא דיו"ד (סי' פד

ד. סוגי מזון שבדרך כלל נקיים, ובמידה ויש נגיעות היא במידה פחותה מאד - פחות ממיעוט המצוי - כגון מלפפון, עגבניה ועוד, אין חובה לבדוקם ומותר לאוכלם ללא בדיקה. אולם ראוי לכל אחד להתבונן במזון לפני האכילה, ולהנצל מאיסור חרקים. וראוי לדעת, שלפעמים באיכות ירודה ירקות שבדרך כלל נקיים, נמצאים נגועים, וכן בהרבה סוגי ירקות הנגיעות משתנה ממדינה למדינה, ולכן ההתבוננות לפני האכילה מועילה להציל את האדם מאיסורים⁴.

ס"ט) מוכח שכל שספק אחד אינו ספק שקול, כי הרחש מצוי בהם, והוחזקו להתליע, אף שמצטרף לס"ס, מ"מ צריך לברר ע"י בדיקה, אבל בספקות שקולים סמכין על הס"ס להתיר בלי בדיקה. ע"ש. עכ"ל. וראה עוד מ"ש מרן הראש"ל שליט"א בספרו טהרת הבית ח"א עמ' קלו ואילך. והנה מהו הנקרא מיעוט המצוי ומה שיעורו, כבר נכתב בהרחבה בפוסקים ואציין הדברים בקיצור: הנה האחרונים למדו בדברי המשכנות יעקב (יו"ד סי' טז) שהשיעור הוא אחד לעשרה, וכל שהוא מעשרה אחוזים ומעלה נחשב למיעוט המצוי. וע"י בשו"ת שבט הלו (ח"ד סי' פא) מה שכתב ע"ד ובעוד אחרונים. ויש שרצו להסביר את דברי המשכנו"י באופן אחר. ומפורסמים הדברים בשם הגר"ש אלישיב שליט"א שחושש גם לחמשה אחוז. אולם בשבתי עם מרן הראש"ל שליט"א, אמר לי כמה פעמים שאפשר והשיעור הוא הרבה יותר מעשרה אחוזים, ובכל אופן המחמיר לא יחמיר בפחות מעשרה אחוזים, וכפי הנראה מהמשכנו"י. וכן מובא בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' סג וז"ל: "טוב להתחשב במשכ"כ המשכנות יעקב (סימן יז) [דשיעור מיעוט המצוי הוא עשרה אחוז], ועל זה שבדקו מאה קופסאות [של ירק הנקרא ברוקולי במשך שנה ויותר] ונמצאו תולעים כמעט בכלם, [אע"ג שמוכרים אלפי אלפים קופסאות במשך השנה] וידוע שרובם באים מאותו העיר, נלענ"ד שצריכים לחשוש על כל המובא עד שיתברר אחרת". משמע שגם לדעתו השיעור הוא יותר, אך טוב להחמיר כדעת המשכנו"י. [וכוונתם שיש לומר שהשיעור הוא הרבה יותר, בהסתמך על דברי הריב"ש בתשובה (סי קצא) וז"ל: "ואם היו נמצאין, עדיין לא היה נקרא זה מעוט מצוי. שמעוט מצוי, ר"ל שהוא קרוב למחצה, ורגיל להיות. דומיא דמעוט מצוי המוזכר למפרשי ז"ל בסירכות הריאה, דאע"ג דאזלי בתר רובא, ואחזוקי אסורי לא מחזקינן, אפ"ה צריך לבדוק בסירכות הריאה, מפני שהוא מעוט מצוי". עכ"ל]. ומ"מ בפנים כתבנו את עיקר ההלכה למעשה, והוא ששיעור נגיעות של עשרה אחוזים ומעלה הוא הנקרא מיעוט המצוי.

4. כן מבואר מדברי השו"ע שם ס"ח, שרק בדרכם להתליע חייב בדיקה, וכן מדייק הש"ך שם. והוסיף הפר"ח שם (והב"ד בכה"ח אות סד) שמ"מ הכל משתנה לפי המקום והזמן, ולפיכך בעל נפש יחוש לעצמו שלא יבוא להכשל באיסור דאורייתא, וכבר הבאתי לעיל בהערה 1 את דברי החכ"א שהעיד על עצמו שכמה וכמה פעמים ניצל ע"י חומרת הבדיקה, מאיסורי תולעים.

ה. סוגי מזון שבדרך כלל נקיים ופטורים מבדיקה, אם נמצאו בהם סימנים של הימצאות חרקים כגון קורים או סימני כירסום או ק"ו אם נמצאו שם שלשה חרקים [חרקי מזון ולא חרקים חיצוניים כגון יתוש וכיו"ב], חובה לבדוק את המזון קודם האכילה [וראה בהערה]⁵.

ו. מזון שהוא בחזקת נקי, או מזון נגוע שנבדק ונוקה, ושוב נמצאו בו שלשה חרקים ואפילו בבת אחת, חובה לבדוק את המוצר לפני אכילתו, ואם אי אפשר לבדוק, הכל אסור, אך הרוטב מותר לאחר סינון, וכן כל מוצר אחר שאפשר בשטיפה כגון בשר וכדומה, מותר לאחר שטיפה. ואם נמצאו רק שני חרקים, מסירם ואוכל את השאר בלא בדיקה. וכן אם נמצאו אפילו שלשה חרקים אך אינם חרקי מזון אלא זבובים או נמלים שבאים מבחוץ, מסירם, ואוכל את השאר בלא בדיקה.⁶

5. לענין מציאת שלשה חרקים כן מבואר בשו"ע שם סעי' ט, ובסעיף י. וראה עוד בהערה הבאה. והנה כל שמצא אחד, יכולים לומר שיש רק אחד, אולם כאשר מצא שלשה הוי חזקה שיש יותר, וכל המזון חייב בבדיקה, ועיי' שו"ע ס"ק לב. והנה אם ראינו בעיננו חרק ואפילו אחד שנכנס למזון, או שאנו רואים סימני כירסום, או קורים ושאר ריעותות שיש במזון, חל עלינו חובת בדיקה מתמת הריעותא שבו, וכל שלא מצאנו את החרק שנכנס או שגרם לריעותא, אנו מחוייבים להמשיך ולבדוק, ואסור לאכול ללא בדיקה. אמנם אין החובה לבדוק אלא את הפרי הנגוע שיש בו את הכרסום ולא את כל המזון כיון שהוא בחזקת נקי [דאין מחזיקין איסור ממקום למקום, ועיי' לקמן סעיף ח]. אולם אם נמצאו שלשה חרקים, כאן יש חובה לבדוק את כל המזון כולו, וכדברי מרן בשו"ע שם, כיון שאנו תולים שיש עוד חרקים וכאמור בדברי השו"ע הנז'. וכאשר נמצאו שלשה חרקים אם הוי חובה מדאורייתא לבדוק, ראה בהערה הבאה. ועוד ראה שם לגבי סוגי החרקים.

6. כפי המבואר בסעיף הקודם ובהערה שם. ומה שהתירו שם רק את הרוטב עיי' סינון ולא את הירקות, היינו היכא שא"א לבדוק את הירקות, אולם היכא דאפשר מותר, וכ"כ השו"ע בס"ק לד, ובכנה"ג בהגב"י ס"ק נח. ובפרי"ח ס"ק לד. וכן פסק להדיא מרן בשו"ע יו"ד סי' ק סעי' ד, שהבשר והרוטב מותר עיי' סינון ושטיפה. ומי"מ כ"ז במצא שלשה דהוי חזקה, אולם בשנים מותר. ואמנם עיי' בט"ז בסי' ק ס"ק ו שהביא דברי הבי"ח שיש להחמיר גם בשנים כדעת רבי ועיי' שפ"ד ס"ק לד, ו. אלא שהט"ז חולק עליו, שלא חששו בשנים אלא בספק נפשות, אולם בשאר דוכתי לא חששו כי אם לשלשה, וכן הסכים הפרי"ח שם, הכרתי שם, וכן הוא בערוה"ש סעי' יב. אלא שבכה"ח סי' פד אות קח הביא דברי במחב"ר שהסכים לדברי הבכור שור, שהיינו דווקא לענין הירקות כיון שא"א לזהות, אולם הרוטב וכיו"ב שאפשר לסנן, כיון שאפשר להכיר האיסור הוי"א

ז. מזון שנבדק ונוקה כדין, ושוב אוחסן בתנאים המאפשרים את גיעות המזון מחדש, חובה לשוב ולבדוק את המזון קודם אכילתו.⁷

דאורייתא ובתרי זמני הוי"ל חזקה. אבל אם א"א בבדיקה כגון הירקות עצמם, דבכה"ג בטל מדאורייתא, אין לאסור כי אם בתלת תולעים, בין בפעם אחת ובין בזה אחר זה. עכ"ל. והנה מדבריו למדנו שהיכא שאפשר בבדיקה הוי מדאורייתא. ועוד שאין נ"מ אם נמצאו החרקים בב"א או בזה אחר זה. אלא שהלכה למעשה נראה שדעת רוב הפוסקים להקל, וכך משמע מפשיטות לשון מרן בשו"ע בסי' פד ובסי' ק, שכל שלא נמצאו אלא פחות מג' תולעים, מסירם ואין חובת בדיקה כלל. והנה בירק שהוא נקי בדרי"כ ונמצאו בו שלשה חרקים אם הוי מדאורייתא או דרבנן, מצינו להרב הכ"א (כלל לח, כב) שהוי ספק דאורייתא. ובחזו"א כתב (יו"ד סי' יד אות ז) שכתב שזה חייב בבדיקה כדין מיעוט המצוי. והנה כאשר מצאנו חרקים אנו נוטים לומר שמא מזון זה הוא מהנדירים שהוא כן נגוע, ולכן חייב בבדיקה, וממילא י"ל שכ"ז אם נמצאו חרקים המתרבים בירקות וכגון אם איננו חוששים להימצאות זחלי פרודניה בעגבניה בתוך הפרי, כיון שהם מטופלים כראוי וכן המציאות בימינו שרוב מוחלט של העגבניות נקי, אולם באופן נדיר יתכן למצוא זחלים בעגבניה, ולכן אם מצא ג זחלים ניתן לומר שעגבניה זו היא מן הנדירים. אולם אם מצא ג חרקים שאינם קשורים כלל לירקות כגון שמצא יתושים או זבובי בית בתוך ירקות, שבאופן ודאי הם באו לירקות מבחוץ, ואינם מתרבים מגוף הירקות, א"כ ניתן לומר שאף אם מצא ג ואף יותר זה בודאי מבחוץ, ומה שמצא זה מה שנפל ולא יותר, כיון שכ"ז מודו שזה מקרה ואין חזקה למקרה. ובאמת כן פסק להלכה הערוך השולחן (פד, עו) ועוד אחרונים. אולם הכה"ח הביא את דברי הפר"ת שכתב שהגם שנוטה לדעת המתירים מ"מ כיון שיש במינם הרבה והם מצויים מאד במדינתם לכן מחמיר גם בזבובים חיצוניים. ובפרט להמון העם שלא יודעים לחלק, ועי"ש. ולעני"ד הכל תלוי באופן שמירת מוצרי המזון, ושמירת ההגינה באותו מקום, וכיון שהיום הדברים נשמרים ומקפידים על נקייון ואטימות מוצרי המזון, יש להקל ולומר שחרקים חיצוניים מה שנמצא הוא מה שיש, ואין לחוש שיש שם יותר. ועי' עוד בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' עז). וראה עוד לקמן בהערה לסעיף ח.

7. ד"ז פשוט, וכע"ז כתב בכה"ח (אות סי' ג) לענין הקמח שמתרבים בו חרקים אחר ששוהה כמה ימים אחר הטחינה. וכ"כ כע"ז בערוה"ש (סי' פד סו"ס סב) לענין הכרוב ששוהה כל החורף. ובאמת שתקופת השהיה שונה בין מוצר למוצר, ובין התקופות השונות, ובין מיקום המוצר, וכגון קמח לאחר שניפוהו, אם ישוהו אותו בהקפאה, לעולם לא יתרבו בו חרקים חדשים, אולם בחוץ ללא הקפאה, בתוך יממה ישובו לשרוץ בו חרקים המתרבים מביצי החרקים שנותרו בקמח לאחר ניפוי, ובמידה והקמח נשמר ליד תנור האפיה או ליד מקור חום בתוככי הקונדטוריה, די לו בשעות בודדות כדי שהחרקים יתפתחו מחדש. וראה לקמן בסקירה האנטמולוגית על סוגי החרקים המצויים בקמח, את הטמפרטורות האופטימליות להתפתחות החרקים.

ח. אם נמצאו שלשה חרקים בשלשה סירים או בצלחות שונות, אך מקור המזון הוא אחד, ובדקו מקודם, הם מצטרפים לחזקת איסור. וכן אם נמצאו שלשה חרקים בשלשה פירות כשכולם מאותו עץ, יש לחשוש לכל הפירות שבעץ, וכן אם נמצאו שלשה חרקי מחסן [אף אם הם מסוגים שונים] בתוך שקית מזון אחת סגורה, יש לחשוש לכל המזון שבשקית. אולם אין לחשוש למזון הנמצא בשקיות אחרות, ואם הוא מסווג בחזקת נקי יכול לאכול את המזון שבשקיות האחרות ללא בדיקה.⁸

8. הנה קיי"ל להלכה שאין מחזיקין איסור ממקום למקום, וראה בד"ז בשו"ת הפוסקים, ראה שו"ת הר"ן סימן מה ד"ה תשובה. ועו"ע בשו"ת שבות יעקב חלק א סימן נה ד"ה תשובה שאלתו. ועו"ע בשו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא - או"ח סימן כה ד"ה והנה אמרתי, ובמהדורה קמא - יו"ד סימן טו ד"ה ואני אומר. ובשו"ת יהודה יעלה חלק א - יו"ד סימן קנב ד"ה ועוד זאת. ובמשנה ברורה או"ח סי' תס"ז ס"ק מט, ג"כ דן בזה על דברי השו"ע אודות חיטה שנמצאת בקועה בתוך עיסה או מצה בתוך הפסח, וכתב הרמ"א שלהלכה נוהגין לאסור את כל המצה, אולם שאר המצות מותרות, וכתב המשנ"ב שם, שהטעם כיון שאין מחזיקין איסור ממקום למקום, אא"כ מינכר שזה היה בכל העיסה כגון שהחיטה מלוחלחת מעבר לעבר, וליכא למיתלי בדבר אחר אזי יש לאסור את כל העיסה. עיי"ש. וא"כ גם בנידו"ד, במידה וכל האוכל בא מרוכז מסיר אחד, א"כ ליכא למיתלי ובהכרח שהכל בא מאותו תבשיל ואז כל החרקים מצטרפים לשלשה והכל חייב בדיקה. וכן אם הכל מאותו עץ, יש לחוש שכל העץ מתולע, וכן כתב מרן החזו"א זצ"ל (יו"ד יד, ז, ד"ה והא). אולם הקונה ארגז ירקות שנארז בביא"ר, אין לחשוש לשאר ירקות במידה והחרק הוא חרק במחובר, כיון שבביא"ר אורזים ממגדלים שונים ואין מחזיקין איסור ממקום למקום. אולם אם נמצא בשקית פירות יבשים שלשה חרקים נגועים בחרקי מחסן, בכה"ג החשש הוא על כל השקית כיון שהיא נגועה ביחד מאותו מחסן שאינו מחוטא כדבעי, ולכן גם אם מצא שלשה מזיקי מחסן שונים ג"כ יש לחשוש כיון שאותה שקית אוחסנה שלא כראוי ופגעו בה מזיקי המחסן המצויים. אולם אם ימצא שני מזיקי מחסן, וחרק שלישי שאינו מן הירקות כלל וכגון זבוב הבית שודאי נכנס חיצוני, בכה"ג אין חזקת ג חרקים. אולם לשאר שקיות אין סיבה לחשוש כיון שאיכא למיתלי שבאו לחנות בזמן אחר או בתקופה קרובה יותר, ואין מחזיקין איסור ממקום למקום. אא"כ זה בוודאות שליכא למיתלי וכאמור. ואם מצא שני חרקים וסימנים של סוג חרק שלישי, אינם מצטרפים לחזקת שלשה. כמו"כ אם בתבשיל לא נמצאו חרקים אולם בתוך אחד מן הרכיבים נמצאו יחד שלשה חרקים על מוצר אחד, אין צריך לחשוש לכל התבשיל, ורק למוצר זה יש לחשוש ולחייבו בבדיקה, אא"כ יש מקום לחשוש שאותו רכיב התפורר ויצאו חרקים ממנו לתוך התבשיל ואזי יש לנהוג כמבואר לעיל סעיף ו. וכן אם יש מקום לומר שהחרקים הם חיצוניים בלבד, כגון אם ציפה את המאפה במיני תבלין שונים כגון פרג או קימל, ומצא חרקים האופייניים להם ע"ג המאפה, שיש להתיר להסיר את הציפוי, ואין הכרח לבדוק את כל המאפה, ועיי' כעיי"ז בחכ"א (כלל לח, כג).

ט. הגדרת מזון המוחזק כנקי או רוב נגוע או מיעוט המצוי שנגוע, הוא בהתייחס לכל פרי או ירק שנמצא לפנינו לבחון את מידת נגיעותו, ואף אם לא בכל העלים יש נגיעות, אלא כיון שברוב או במיעוט המצוי של ראשי הירק או יחידות הירק יש נגיעות, נחשב הירק כנגוע על פי סיווגו, [כגון בפרחי הכרובית או הברוקולי או עלי השמיר והפטרוזיליה וכל כיו"ב, אף שלא בכל העלים יש נגיעות]. וכן בסוגי קטניות או ירקות הנמכרים בשקית אחת, כגון החומס, השעועית והאורז, אם רוב השקיות נגועות הרי שזה מוחזק כנגוע, ואם מיעוט המצוי של השקיות נגוע, הרי שיש חובת בדיקה מדרבנן כדין נגוע במיעוט המצוי, [אף שיתכן שרוב גרגרי החומס או השעועית שבשקית אינם נגועים]⁹.

9. הנה הדברים נראים בסברא שכאשר אנו באים להחזיק את הפרי כנגוע או ברוב או במיעוט המצוי, שאין להצריך שכל חלקי הפרי יהיו נגועים, אלא די שאנו יודעים שבפרי או בסוג מזון מסוים, יש נגיעות ואפילו בחלק מן הפרי ואפילו נגוע רק בחרק אחד, כבר יש להחשיבו כנגוע עפ"י סיווגו. ואם ברוב האגודות או השקיות יש נגיעות הרי הוא מוחזק כנגוע, ואם יש נגיעות בכמות של מיעוט המצוי בכמות של אגודות או שקיות, הרי הוא מוגדר כמיעוט המצוי שנגוע. וכע"ז ממש ראה מה שכתב הרב חת"ס בתשובה לתלמידו (שו"ת חתם סופר חלק ב (יו"ד) סימן עז), שאמר לו שהוא נמנע מלמכור בחנותו פירות יבשים של אשתקד בימות החורף, כי כיון שמימי הקיץ מסיון ואילך הוחזקו בגידול מילוען, וכל בריה שאין לה עצם אינו חי ששה חדשים אבל מתקיים יב"ח, וא"כ אותן מילוען שנתהוו בסיון מתים בחשוון ועדיין אסורים עד סיון הבא עד שעבר להם יב"ח, ואין להם בדיקה כיון שמתו ואינם רוחשים עוד. והשיב לו החת"ס שלענין ו' חודשים הגם שאינו מתקיים מ"מ עדיין הוא בריה עד עבור יב"ח, ובתו"ד ביאר דין מיעוט המצוי, וכתב: "ונבוא לנידון שלפנינו הנה הרמב"ם פ"ב ממ"א הל' ט"ו כשדיבר מתולעים בתלוש שפרשו ומחובר אפי' לא פירשו לא הוצרך בדיקה אלא אמחובר אבל לא בתלוש, וכתב הרב המגיד הטעם משום דהוה מיעוט המצוי, רצונו אפי' עינינו רואות רוב בזמנם ובמקומות ההמה שכיח הרחש אפי' ברוב החביות אבל לא ברוב הפירות ואם יבדוק כל פירי בפ"ע יהי הרוב בלא תולע ע"כ ליכא אלא מיעוט המצוי". ועוד ראה מה שכתב מרן הגרשז"א זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' סג וז"ל: "מסתבר דכיון שאם בא לאכול את כל האגודה של חסא, צריכים לחשוש שהיא מתולעת וטעון בדיקה, ממילא א"א גם להתיר עלה אחת מפני הטעם שכנגד זה ליכא כלל מיעוט דמצוי. (מצנין כע"ז לענין בדיקת חמץ דבמקום שמכניסין בו חמץ חייבין לבדוק ביי"ד אע"ג דחצר אינה צריכה בדיקה מפני שעורבין מצויין, ונשי דידן ודאי בודקות טפי מעורבין ואפי"ה אין זה פוטר מחובת בדיקה שכבר נתחייב בה, ושאיני עורבין דמעיקרא לא חייל חובת בדיקה, ויודע אני דאין להשוות חובת בדיקה של חמץ לנד"ד, ולא כתבתי אלא לדוגמא וגם מפני שעכשיו ערב החג). ועיקר כוונתי לומר שיש להחמיר כאילו יודעים שיש תולעת בתוך האגודה וכולה צריכה בדיקה, דאל"כ אפשר תמיד לאכול חצי פרי או רבע ולסמוך על זה שכנגד חצי ליכא כלל השיעור של מיעוט המצוי, כי לא ידעתי מנלן להתחשב עם מספר העלים של דרך

י. סוגי מזון, שאין שיטה טובה לבדיקה והסרה של החרקים מהמזון, כגון תירס בקלחים [שהחרקים חבויים בין הגרגרים], או פרחי ברוקולי [שהחרקים חבויים בין הפרחים] ועוד, אין להתיר את אכילתם, אלא בשיטות המבטיחות את נקיון המוצר מן החרקים. וראה לקמן בפרק העוסק בדרכי הבדיקה¹⁰. קודם הבדיקה ראוי לבודק שילמד את סוגי הבדיקה היעילים ביותר לסוג המזון שהוא בודק, שאין כל בדיקה מועילה לכל סוגי המזון. כמו כן

האוכלים וכדאמרן שיכולים תמיד לאכול קימעא קימעא, ולא נזכר כלל בזה לחלק בין נאכל ע"י אדם אחד או יותר".

10. הנה הגם שלקמן בדרכי הבדיקות ציינתי שיש שיטות כלליות להסרת חרקים המועילות להסיר את החרקים הדבוקים לעלים, מ"מ בסוגי מזון מסוימים, השיטות הרגילות לא יעילות, כיון שאין אפשרות להגיע למקום שהחרקים מצויים שם [כגון שנחבים בין פרחי הירק], או שהחרקים לחוצים בתוך המוצר כך שא"א להסירו אם לא שיפרידו את המוצר לחלקים [כגון טריפס החבוי בין גרגרי התיירס]. ועוד כהנה וכהנה מוצרים שהמומחים מפרסמים מידי תקופה, שבכה"ג אסור לאוכלם כמות שהם, אלא אם כן יסירו את המונע, כגון להפריד את גבעולי הפרח אחד ממשנהו, או שישתמשו רק בגבעולים ללא הפרחים כלל. או אם יפרידו את גרגרי התיירס מהקלח, וישטפום. וכבר מצינו שגדולי הדורות השונים הזהירו להמון שלא לאכול סוגי ירקות ופירות שונים עקב הנגיעות הגבוהה שאי אפשר להסירה, וראה כדוגמא בספר כף החיים בסי' פד באות צ – צד, שהביא אזהרות על ירקות שונים. שלא לאוכלם, או להזהר מאד בבדיקתם. ואמנם יש ירקות שבעבר הזהירו מאד שלא לאוכלם ואילו בדורינו אנו הם נקיים לחלוטין, וכגון המלפפון [ראה שם באות צג] שבימינו הוא בחזקת נקי. או עלי גפן [ראה שם אות צד] שבימינו אנו הם נטקפים ממשעים מטופלים בתחילת העונה והם בחזקת נקיים [ראה לקמן בסוף הספר בתשובה א לענין עלי הגפן]. וע"י כע"ז באגרו"מ יו"ד ח"ב סי' כה שכתב וז"ל: "הנה בדבר כמהין ופטרויות שבמדינותינו ביוראפ היו מהמינים שדרכן להתליע (לבד אלו שנקראו בשם לעסיצעס שלא היה דרכן להתליע והיו קורין להם אידישע שוואימען) והיו צריכין בדיקה וכן כרוב שקורין קראיט היה דרכו להתליע טובא וכן מאלינעס היה דרכו להתליע טובא והיו מחוייבין בבדיקה, והרבה לא רצו לאכול אף בבדיקה כי חששו שמא לא בדקו יפה מכיון שהיה מצוי טובא בתולעים. אבל במדינתנו כאן (ארה"ב), בין כמהין ופטרויות ובין קראיט ובין מאלינעס כמעט שלא נראה בהו תולעים, ואינם מהמינים שדרכן להתליע. וכן קטניות היה מצוי תולעים טובא במדינותינו ביוראפ, ובמדינתנו כאן לא מצוי כלל. ולכן לכאורה אין חייבים לבודקם אף שלפעמים רחוקות נמצא גם תולעת, דהא גם בכל מינים נמצא לפעמים תולעים ומ"מ לא הצריכו לבודקם, וכ"כ מינים אלו במדינה זו שלא מצוי בהם תולעים" עכ"ל. ואם הבדיקה קשה ביותר ואינו רוצה להשתמש אלא בשורש הירק שאינו נגוע כ"כ בחרקים, ורוצה להשליך את העלים, הרי"ז מותר ואין בזה משום "בל תשחית", וראה לקמן בפ"ח סעי' א.

ראוי שידע הבודק מה הם סוגי החרקים המצויים במזון המסוים שאותו הוא בודק.¹¹

יא. איש או אשה שיראת השם בלבבם ונזהרים מאיסורי חרקים, ואינם בעלי ראייה חלשה, ואינם נחפזים בעבודתם, נאמנים להיות בודקים. אולם קטן או קטנה לפני גיל מצוות לכתחילה לא יבדקו מזון לצורך אחרים, ובדיעבד נאמן הקטן לומר שבדק את המזון, באם אין המזון מסווג כמוחזק שנגוע אלא כמיעוט המצוי שנגוע. ולצורך עצמו, במזון שהבדיקה היא לא טירחה יתירה, יכול הקטן לבדוק לכתחילה.¹²

11 דבר זה פשוט, כיון שאם אינו יודע את צורת הבדיקה היעילה, יכול לבדוק היטב היטב אך לעולם לא ימצא, כיון שאינו יודע היכן ואת מה לחפש. [ומידי דברי בו זכור אזכור שבשנת תשנ"ו כאשר הייתי מפקח על גידולי ירקות ללא תולעים בחממות באחד היישובים בדרום, ואחד הגידולים היה "בצל ירוק", ובבדיקות שעשיתי הייתי מוצא לפעמים טריפסים ונותן הנחיות מתאימות, והמגדל בא אלי בתלונות שהוא בודק במקביל גם את תוצרתו באחד המעבדות שקרובות אליו בדרום (מטעם משרד החקלאות), ותמיד בבדיקה אצלם הבצל היה יוצא נקי ללא מימצאים של חרקים. לאחר תיאום הגעתי לשם וביקשתי שיראו לי את צורת הבדיקה כיצד הם בודקים, ואז הסתבר לי שאכן הם בודקים יסודי מבחינתם, אולם בשיטה שלהם היה באמת קשה למצוא טריפס [שהוא חרק חמקמק מאד, ראה בערכו], בנוכחותם, לקחתי בצל ירוק והפרדתי במהירות במקום החיבור של הלבן [שורש הבצל] לירוק [הגבעול] והראיתי להם חרקים שיורדים לשורש הבצל. מכאן החשיבות לידע היכן ומה לחפש]. וכבר מצאנו לרבותינו האחרונים שהאריכו למענייתם בצורות השונות של הבדיקות ובתיאור החרקים השונים, ראה בכה"ח הנז' בהערה הקודמת. וראה עוד שם אות סו לענין החרקים המצויים באורז ושיטות בדיקתו, ובאות שאחריו לענין השעועית, ועוד ראה בשאלת יעביץ ח"ב (סי' קכד), לענין דרכי בדיקת האורז, ועוד רבות הדוגמאות שהוזכרו באחרונים. [ועו"ע בשו"ת מחזה אליהו סי' פט ס"ק ה]. ועו"ע בסי' כנה"ג בהגב"י ס"ק סב [הב"ד בכה"ח אות קכד], שיש מיני ירקות שצבע החרקים הם ירוקים [כגון כנימות ירקות ע"ג ארטישוק, חסה ועוד ש.ז.ר.]. ואין מבחינים בהם אלא בניעור ע"ג בגד שחור, ע"ש. ומכאן

גם החשיבות להכיר את צבע החרקים כדי לידע כיצד למוצאם.¹²
 הנה ודאי הכלל הראשון בנאמנות באיסורים הוא שיש לנאמן יראת השם ושהוא נזהר לבל יכשל באיסורים ובפרט באיסור המדובר, וראה לקמן סעי' יג. אלא שרבינו המהרש"ל כתב שאין הנשים נאמנות בבדיקה זו כיון שיש בה טורח [והב"ד בש"ך יו"ד סי' פד ס"ק לה, ובט"ז סוס"ק יד]. ואמנם הגם שנראה כע"ז מדברי רבינו הרמ"א ביו"ד סי' קכז סעי' ג שכתב שם שאשה נאמנת בודאי איסור כגון ניקור, אולם בספק איסור כגון ברירת דגים טהורים מבין הטמאים אינה נאמנת. ולכאורה ה"ה בנידו"ד שיש כאן כמה ספיקות. מ"מ הרמ"א עצמו בספרו תורת חטאת כלל מו דין ט, כבר כתב שאין המנהג כדברי הרש"ל אלא שהנשים כן נאמנות בבדיקת הקטניות והפירות, ושאיני התם בענין הדגים כיון דאיתחזק איסורא. ובאמת שמדברי מרן בשו"ע מוכח להדיא שנשים נאמנות, שהרי כתב (פד, יא) כמה דינים באשה שנמצא אחר בבדיקתה חרקים אם מותר

יב. איש או אשה שאינם שומרי מצוות או אף אם שומרי שאר המצוות אולם אינם נזהרים מאיסורי חרקים ומזלזלים באיסור זה, אינם נאמנים על הבדיקה, וראה בהערה¹³.

לסמוך עליה עוד או לא. מוכח שבלא"ה אשה נאמנת. וכן הוכיח מדבריו הגאון בעל ערוך השולחן (פד, פא). ולזה הסכימו כל הפוסקים, וכ"ה בש"ך ובט"ז שם. הפר"ח (ס"ק לה), וכן הסכים להלכה הרב פרי תואר (ס"ק כג והב"ד בכה"ח אות קכא) וכתב שלענין דינא כל אשה שהיא כשרה ומדקדת במצוות ושלמה בדעתה, נאמנת בודאי. אבל מי שאינה מדקדת וכו' אינה נאמנת ודאי. ובספר כרתי ופליתי (ס"ק י"ט) כתב שאדרבה שהחוש מעיד שיש יותר לסמוך על בדיקת הנשים שמעיינות הרבה יותר מן האנשים שנחפזים לצאת לעסק. ובערוה"ש הנז' סוף סעי' פב סיים וכתב: "ומימינו לא שמענו אפילו על צדיקי וגאוני עולם שלא יסמכו על נשותיהן הכשרות, בבדיקת תולעים". ומ"מ היסוד של אותם שכתבו שלא לסמוך על נשים היא משום שדעתן קלה, ולכן ברור שהגם שלהלכה אשה ודאי נאמנת מ"מ הן האיש והן האשה צריכים לבדוק במתינות ובעיון, ולא בחפזה. וכדברי הזב"צ באות קא (הב"ד הכה"ח סוף אות קכא), שאם אדם יודע באשתו שהיא בודקת במהירות ולא במיתון אין לסמוך עליה. ובודאי שכיון והבדיקה היא אחר חרקים שלפעמים הם קטנים מאד, יש להקפיד שלא יהיה הבדוק חלש ראייה, ואזי אין הוא יכול להבחין בחרקים [ופשוט שאם באמצעות משקפיים או כלי עזר אחרים הוא מצליח לראות היטב, יכול לבדוק]. אלא שכל זה בגדולים, אולם קטן כבר כתב הרמ"א הנז' שאין הוא נאמן להיות עד באיסורין. אולם הוסיף הרמ"א שם שאם הוא מעיד על איסור דרבנן להקל ולא איתחזק איסורא, כגון בדיקת חמץ, נאמן, דהימנוהו רבנן דרבנן. עכ"ד. והנה הכא לענין חרקים היכא שהרוב נגוע וחייב בבדיקה בדאורייתא, לכאורה אין הוא נאמן, אולם היכא שאין זה אלא מיעוט המצוי, שאין חובת בדיקה אלא מדרבנן אפשר להאמין לו. אולם הגם שהקטן נאמן בדרבנן מ"מ כבר כתבו האחרונים שאין ליתן לכתחילה לקטן לבדוק את החמץ, כיון שבבדיקה כהלכתה יש בזה טורח גדול ויש לחוש שיתעצל [ראה משנ"ב או"ח סי תלב ס"ק ח]. וא"כ ה"ה בנידו"ד, כיון שיש טורח בבדיקת מזון מחרקים, לכן לכתחילה לא יתן לקטן לבדוק, אולם אם הקטן אומר שהוא כבר בדק, יש להאמינו היכא שחובת הבדיקה היא רק מדרבנן וכאמור. ואמנם לכאורה בדבר שאין בו טורח כלל, כגון שהחרק הוא גדול ונראה לעין והכמות קטנה מאד, אפשר ליתן לו לכתחילה לבדוק, ובפרט כשזה לצורך עצמו, והדבר בידו הוא. [וראה עוד מ"ש בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי קנו) שהתיר להסתמך על קטן בבדיקת חרקים כיון שאין כי אם איסור דרבנן שהרי מדאורייתא החרק בטל, ורק מדרבנן אינו בטל משום בריה. ובדרבנן הקטן נאמן אף באיתחזק איסורא, ובתחילת דבריו שם כתב שזה אף בדבר שיש בו טירחא, וכתב שזה טעם מספיק לסמוך בדיעבד על ברירת קטנים. עכ"ד. וא"כ מדבריו משמע שכיון והחרק בטל מדאורייתא א"כ לעולם זה איסור דרבנן ובדיעבד הקטן נאמן אפילו אם יש טירחא. ויש לדון בדבריו ז"ל. ועו"ע מש"כ הגרעק"א (יו"ד קכ, סעי' יד) לענין טבילת כלי זכוכית בקטן שנאמן. שלפ"ד התוס' בעירובין הקטן נאמן רק בדבר שהוא שלו כיון דרמי עלייהו, עיי"ש].

¹³ דהא קיי"ל להלכה (שו"ע סי' קיט סעי' א) שהחשוד מלאכול דברים האסורים בין באיסור תורה או איסור דרבנן, אין לסמוך עליו. ובהמשך בסעיף ז כתב

יג. גוי אינו נאמן על הבדיקה. ואף אם חוק המדינה או התקן למזון מחייב את הגוי לתנאי נקיון מחמירים, מכל מקום אין לסמוך על הגוי בעניני חרקים, וראה בהערה¹⁴.

הרמ"א שמי שהוא חשוד בדבר דלא משמע לאינשי שהוא עבירה לא מיקרי חשוד, אולם לאותו דבר אינו נאמן. וא"כ בנידו"ד אדם שמזלזל באיסור חרקים אינו נאמן על בדיקת חרקים. ואמנם במידה ויש על אותו יהודי פיקוח של משגיח כשרות, ובפרט בעניני חרקים שבדרי"כ הוא מילתא דעבידא לאיגלויי, שתמיד אפשר לבדוק אחריו אם בדק כראוי, נראה שהוא נאמן. [וראה בהערה הבאה]. [נ.ב. לעני"ד זה מועיל אם ההתיחסות לבדוק מחרקים תהיה כדין טבח דלא אשגח באוגרת, דמעבירינן ליה, אבל אם כשיטען לא הבחנתי, רק יאמרו לו להזהר יותר, אין לסמוך על זה, דלא מירתת. ועי' תוס' בעי"ז לא, א בשם ר"ת, מובא בבית יוסף יו"ד סי' קי"ח וסי' קי"ל, דחשוד גרע מגוי, דלא מירתת כל כך ובטוח שיאמינוהו. ע"ש. ומ"מ לכאוי עכ"פ אין ליתן לו לכתחיי לבדוק סכין אפי' בישראל עומד על גביו ממש, כדמוכח ממ"ש בשו"ע יו"ד סי' ב' סע' ב'. וע"ש בש"ך ס"ק ט', דטעמא משום דלא מירתת, דסבור שלא יבדקו אחריו. וצ"ע בזה. ד.א.].

¹⁴ הנה גוי ודאי שאינו נאמן בעניני איסורים, אולם מצינו בכמה מקומות שסומכים על הגוי, וכגון בדיני השריה קודם המליחה שכתב מרן השו"ע ביו"ד סי' סט סעי' י, שבמקום שישראל יוצא ונכנס, והגוי יודע מנהגי ישראל שהוא נאמן לומר שהדיח את הבשר. וברמ"א כתב שם שגם במסיח לפי תותו נאמן. וכן פסק בשו"ע סי' צח סעי' א לענין טעימת גוי קפילא במסל"ת, ועי' בש"ך ובט"ז שם באריכות. והנה בעניני חרקים אין הגויים מקפידים בזה כלל, ואף התקנים המחמירים אינם אוסרים אלא הגבלות מסוימות שבדרי"כ ע"פ תורתנו הקדושה זה אסור. והגוי יודע בוודאות שבדיקת נקיון מחרקים באופן מחמיר כ"כ זה רק ע"פ דרישות ההלכה, ולא דומה לרחיצת בשר שיש הקפדה על נקיות, שכאן גם המקפידים מאד על נקיות אינם מקפידים כפי דרישות ההלכה. ולכן אם הגוי מסיח זה רק כדי שהיהודי יוכל לאכול, ולכן קשה לסמוך עליו בזה. אולם אם יש ישראל על גביו ממש, ואפשר להבחין במעשיו של הגוי, אפשר לסמוך עליו, ובפרט בחרקים במקום שאח"כ זה עבידא לאיגלויי.

הרב דוד אביטן / העורך

בגדרי הפרשה מהפטור על החייב

אִתָּא ביומא דף י' עמ' א-ב, דלרבי יהודה סוכה חשובה כבית לענין שחיבת במזוזה ובעירוב ומעשר. אומרת הגמ' וכי תימא מדרבנן, בשלמא עירוב ומזוזה כו' אלא מעשר מי איכא למימר דרבנן, דילמא אתי לאפרושי מן החיוב על ע"כ.

צ"ע בזה. הן כבר העירו בתו"י והריטב"א, דבמשנה מבואר דכל פירות שכבר נגמרה מלאכתן אע"פ שלא ראו פני הבית, מקרי מהחייב על החייב. ועי' מה שתירצו. אבל לכאורה עדיין קשה, הרי פירות שנגמרה מלאכתן ולא ראו פני הבית, לא הוקבעו למעשר, ומותר לאכול מהם עראי במוליכן לביתו, כמ"ש רש"י ביומא י' ע"א ד"ה רבי יהודה. ומשמע מפירושו דהוא דין בטבל עצמו, דכל זמן שלא ראה פני הבית ולא הוקבע, לא נתחייב במעשר לענין אכילת עראי. ועי' בזה ברמב"ם הל' מעשר פ"ג הל' א-ג, ובריש פ"ד. וא"כ קשה אמאי מותר לכתחילה להפריש מעשר משנגמרה מלאכתן ולא הוקבעו, כמ"ש הרמב"ם בהל' תרומות פ"ה הל' ד-ה. הרי חזינן הכא דכל זמן שלא הוקבעו ה"ה פטורים לענין אכילת עראי מיהא. וגם לכאורה בפשוטו הו"ל להראשונים לומר דלהכי הוי מהחייב על הפטור, דאם יפריש מטבל זה שעדיין לא הוקבע על טבל אחר שכבר הוקבע, הוי מהחייב על הפטור.

ומדלא כ"כ מבואר דס"ל דאע"פ שכבר יש לפירות דין טבל ומהני הפרשתו גם לענין זה שאם אח"כ יקבעו מ"מ כבר נפטר, אעפ"כ מותר לאכול מהם עראי ללא מעשר, דקביעות מעשר הוא דין נפרד, דמותר לאכול טבל עראי כו"ז שלא הוקבע, אבל כבר יש לו שם טבל לכל דבר.

ולפי"ז מ"ש הגמ' בב"מ פ"ח ע"א, שהטעם שמותר לאכול קודם שהוקבע הוא משום שנאמר בערתי הקדש מן הבית, עד שיראה פני הבית. ולר' יוחנן יליף "מבשעריך", עד שיכנס לחצר. ע"ש. היינו דווקא לענין איסור אכילת עראי, אבל שם טבל לענין קבע יש לו מהתורה כבר משנגמרה מלאכתו. [וגוף הסוגיא שם בעמ' ב' לא אזלא הכי, וזו כוונת הראב"ד בהל' מעשר פ"ג ה"ב. וע"ש במהר"י קורקוס. ודוק].

וראיתי בדרך אמונה הל' מעשר פ"ד ה"א בביאו"ה, שהביא דהרמב"ם בפיה"מ בתרומות פ"ח מ"ג כתב דכל אכילה חוץ לבית הוי עראי. וכתב לבאר

דבריו, דכיון דבתורה לא מצינו חילוק בין אכילת עראי לקבע, אלא דדרשינן "בשעריך", דווקא בשעריך הוי קבע. ע"ש. ואכתי מדמהני הפרשה קודם שנכנס לבית, מוכרח לומר דכבר י"ל להפירות שם טבל, אלא דלא נתחייב עדיין במעשר, ויש לו היתר אכילה מיוחד, דהיינו עראי.

וכך גם צ"ל לדעת המאירי בברכות ל"א ע"א (עמ' 113), שכתב בפשיטות דמן התורה מותר לאכול גם אכילת קבע קודם שראה פני הבית, ורבנן הם שגזרו שלא יאכל קבע אלא עראי. ע"ש. וכן בשו"ת הרשב"א ח"א סי' שס"א, מבואר דמהתורה אפי' נתמרח, כל שלא ראה פני הבית, אין איסור מן התורה אפי' בקבע, ומדרבנן אסרו אכילת קבע אפי' בשיבולין. עש"ב. [הרמב"ם בפיה"מ בתרומות הנ"ל, חולק בגדר הדבר]. ולדעתם צ"ב אמאי מקרי מן החייב על החייב קודם שהוקבעו, הרי ס"ל שמדאורייתא עדיין פטורים ממעשר לגמרי. וצ"ל כנ"ל, דאמנם פטורים ממעשר אבל יש להם שם טבל ומהני הפרשה.

זלבאר הסברא בזה, אפשר עמ"ש רבינו אברהם בן הרמב"ם בספר ברכת אברהם סי' י"ד, שמצות מעשר אינה חובה כעירוב, אלא רשות [כשחיטה], שאם רוצה לאכול אז חייב לעשר, ואם רוצה להניח פירותיו טבלים ולא לאכול מהם הרשות בידו, ואינו מבטל מצוה בזה. עכ"ד. [ועי' חי' רעק"א לשו"ע יו"ד סי' א', מ"ש על דברי הט"ז שם]. וכיון שרק בכניסה לבית אז הוא דרך לאוכלם, לכן גם מי שרוצה לאכול מהם לא חל עליו חיוב מעשר קודם שראו פני הבית והחצר. אבל באמת שם טבל יש להם כבר משנגמרה מלאכתן למעשר. ושו"ר שכ"כ השאגת אריה סי' צ"ז. ע"ש.

וגדולז"ח מזו כתב הפנ"י בביצה י"ג ע"א, ד"ה ומה, דאפי' ר' ינאי שאמר אין הטבל מתחייב בממעשר עד שיראה פני הבית, מודה דעיקר זמן הפרשת תרו"מ הוא משנגמרה מלאכתן, והוכיח כן מהירושלמי דאי אפשר לגורן שתיעקר א"כ נתרמה כו'. ע"ש. והוא פלא, ממקום שבא, הך ירושלמי במעשרות פ"ג ה"א, שם מבואר דהיינו דוקא בתרומה גדולה, דהא בתר הכי בעי מעשרות מהיכן ניטלות, ואיכא תרי לישני אי מן הבית או מן השדה. ע"ש. וברמב"ם הל' מעשר פ"ג הכ"ב מבואר דדוקא תרומה חזקתה שניטלת מן השדה, אבל מעשר עד שיראה פני הבית. ע"ש. עכ"פ ודאי היינו למצוה דווקא, [וכן לענין חזקת מתוקנים בחבר. כיע"ש ברש"ס], ולכל הלשוניות מהני הפרשה גם במעשר מן השדה לאחר גמר מלאכה. כנ"ל. וגם מכאן ראיה ברורה לזה, דהא זמן חלות חיוב תרומה ומעשר אחד הוא, ואיך זה דהירושל' והרמב"ם מחלקים בניהם. א"ו אינו חילוק במהות, דגם לענין מעשר כבר יש שם טבל משנגמרה מלאכתן, אלא דבתרומה היו זהירים ביותר, וחזקה אין הגורן נעקר עד שיפרישו ממנו תרומה גדולה, אבל

מעשרות אין הדרך להפריש עד שיראה פני הבית, ולכן הפירות בחזקת טבל למעשר כל זמן שלא ראו פני הבית, אבל תרומה הדרך להפרישה מיד שנגמרה מלאכתן. [ואם לא הפריש תרומה, וכגון שהם פירות שאינן בני גורן, דליכא חזקה, מותר לאכול עראי מהפירות כל זמן שלא ראו פני הבית, דהא בריש פרק ג' דמעשר ששם כתב הרמב"ם דין היתר אכילת עראי, לא חילק שם כלל בין אם הם בני גורן לאינם בני גורן בכלהו כתב דמותר לאכול עראי אע"פ שנגמרה מלאכתן, ומשמע ודאי דא"צ להפריש מהם תרו"ג. וז"פ]. וא"כ ברור דכל הפירות משעה שנגמרה מלאכתן יש להם שם טבל גם למעשרות אע"פ שלא ראו פני הבית, שאל"כ לה היה מועיל הפרשה מן השדה כלל.

זחנז אם ליקט לאכול עראי, דפטור, ונמלך ולא אכלן והכניסן לבית, פשיטא דאסור לאכול עד שיעשר. [ושו"ר דהירושלמי במעשרות פ"ג ה"א, מחלק בזה בין שוגג למזיד. ע"ש]. ולפי"ז נראה דגם נמלך בשדה ולא אכלן ועשאן תרומה על השאר, מהני, דכאמור הוּו טבל גמור. ולא הוּי מן הפטור על החייב, דגם זה אינו פטור אלא באם אוכלו עראי, אבל אם אינו אוכלו עראי חייב, וא"כ לא מקרי מן הפטור על החייב.

עוד נראה לפי"ז פשוט דאם קבע חלק מהפירות על ידי כניסה לבית, דהוּי קבע דאורי"י, וחלק מהפירות על ידי האור או השבת ואינן דברים הקובעים שאינם אלא דרבנן, מכל מקום יכול להפריש מזה על זה, ואינו כמפריש מן החיב על הפטור, דהא כבר נתבאר דחלות שם טבל חל כבר משעת גמר מלאכה. וזה מוכח מהתוס' להלן בעמ' ב' ד"ה דילמא, שנקטו כמה חילוקים במפריש מחייב על הפטור, כגון תבואת גוי וחול"ל, ולא חילקו בין הוקבע בבית לשאר דברים. וכן מוכח גם מדברי התו"י שם. ודוק.

זלפי"ז לכאורה נראה דאתרוג של טבל שלא ראה פני הבית, דמותר לאכול עראי, שפיר יוצאין בו ידי חובה, לדעת הסוברים דאין יו"ט קובע למעשר כשבת, [עי' תנובות שדה גליון 40], דהא יש בו היתר אכילה ואינו מחוייב להפריש ממנו תרו"מ אע"פ שיש לו שם טבל. וצ"ע.

הרב דוד אביטן / העורך

חילול מעש"ש על פרוטה של בית המעשר ותנאי על דבר שלא בא לעולם

למזח שנוהגים לתת רשות למנויים לחלל על פרוטה של בית המעשר, ועושים אותם שלוחים של בית המעשר לחלל על פרוטה של בית המעשר. והקשו בזה דהוי דאי אפשר לעשותם שליח כיון שהוא דבר שלא בא לעולם וכל דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח. ואמרו"ר שליט"א יישב לי זה בטרם ראיתי ד' האחרו' על פי דברי התוס' בסוגיא דצנועין בב"ק ובקידושין. והיות וראיתי שיש מגמגמים על עצם הדבר ראיתי לבאר הדברים.

דעת הרא"ש בקידושין פ"ב סי' ז', שאם גילה דעתו לשדכן שרצונו בפלונית והלך וקדשה לו ללא שמינהו שליח הרי זו מקודשת, כיון שזכיה מדין שליחות הוא. ופסק כדבריו הטור והשו"ע באה"ע סי' ל"ה סע' ד'.

וגדול"ח מזו כתב האור זרוע ח"א בתשו' סי' תשס"ד [מובא גם בשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' רכ"ה], דלא רק שדכן, אלא כל אדם שידע בראובן שחפץ ברחל והלך וקדשה לו בממונו של ראובן או בממון עצמו שזיכה לו [לראובן], הרי זו מקודשת מדאורייתא. דזכין לאדם שלא בפניו. והביא ראיה לזה מהמזכה גט לאשתו במקום יבם שלא מדעתה [יבמות ק"ח, ב], דאי ידעי' בבירור שחפצה בגט מגורשת¹⁵. וכתב שכן הסכים רבינו שמחה. והביא ראיה לזה מהירושלמי בקידושין פ"ב ה"א, שוחט אדם פסחו של חבירו שלא מדעתו וכו'. ובהמשך מובא באו"ז שם סי' תשס"ז, שרבינו שמואל חולק על זה וסובר, דהיכא שיכול למנות הבעל שליח ולא מינה, לא זכה לו, דילמא לא ניחא ליה להאסר בקרובותיה וכו', ובכל דהוא אמרי' דלא הוי זכיה, ודוקא באב משום דלא חציף איניש לעשות אביו שליח אמרו בגמ' דמהני מדין זכיה כו'. ע"ש.

וזחנ"ח בברכי יוסף ריש סי' ל"ה, הביא מה שהקשה מהר"א יצחקי על ד' הרא"ש, מדאמרי' בנזיר י"ב ע"ב, שהאומר לשלוחו אי משכחת דמירשא קדשה לי, לא מהני, דלא משוי איניש שליח אלא במידי דמצי עביד השתא, אבל מילתא

¹⁵ ועי' ברמ"א אה"ע סי' ק"מ סע' ה' שהביא דעות הראשונים בזה. והובאו בבית יוסף שם בארוכה, ונראה שנוטה הב"י לדעה דמהני זכיה בגט דמומר וכדו' שידוע בודאי דחפצה בגט. ויתכן שגם הר"ן מודה במומר. ע"ש ואכמ"ל.

דלא מצי עביד השתא לא משוי. ולהרא"ש קשה נהי דלא מהני מדין שליחות אמאי לא מהי מדין זכיה, אם הלך וקדשה אחר שנתגרשה, ואמאי גרע זה משדכן, הרי גילה דעתו שחפץ בה.

זחחזו"א באה"ע סי' נ"ח אות ד' כתב ליישב, דלא שייך זכות אלא במסויימת שגלה דעתו שחפץ בה, אלא שלא מינהו שליח, ולא מהני זכיה באומר לו קדש לי אשה סתם. ואפי' באומר לו קדש לי אשה פלונית לכשיגרשנה בעלה מודה הרא"ש דלא חשיב זכיה, דגילוי דעת על דבר שלא בא לעולם אינו נחשב כלום כו'. ומציין למה שכתב לעיל באות ג', שכשם שלא מהני קנין לדשלב"ע, כך גם גילוי דעת לקנותו כשיבוא לעולם לא מהני. עש"ב.

זלכאורז יש להעיר בזה, דבב"ק ס"ט ע"א, פריך אר' יוחנן דאמר גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש זה לי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו. מדתנן גבי כרם רבעי שבשביעית היו מציינים אותו כו' לבל יכשלו כו', והצנועין כל השנים היו מניחין את המעות ואומרים כל הנלקט [על ידי גזלנים] מזה יהא מחולל על המעות. הרי שתופס הפדיון אפי' שהפירות כבר ברשות הגזלן. וקשה אר' יוחנן. ודוחה הגמ' אימא כל המתלקט, כלומר בעוד הפירות ברשות הבעלים [הצנועין], לפני שלקטו, היו מחללים. והקשו התוס' ד"ה אימא, הרי אין פדיון במחובר, ומיד שנלקט כבר הוא ברשות הגזלן, ואיך יכלו לחלל. ותרצו דבמחובר לא מהני חילול משום דאין דמיו ידועים וכו'. ודבריהם צ"ב. ובחי' הרשב"א שם, כתב בשם התוס' דלמנוע מכשול מהני במחובר. וכתב שלפי"ז בזה"ז שפודין בפרוטה שפיר מהני בפדיון במחובר. ע"ש. אמנם דעת הרמב"ם בהל' מעש"ש פ"ט ה"ב, שלא מהני כלל פדיון במחובר. וכ"פ הרא"ש בהל' ערלה. ועוד ראשונים [עי' באוצר התשובות ערלה עמ' קיג]. ולדידה קשה מצנועין. ויישב הבית יוסף ביו"ד סי' רצ"ד, דהא דלא מהני פדיון במחובר היינו שיחול בעודו מחובר, אבל להתנות שיחול הפדיון לכשיתלשו שפיר מהני. וע"ש עוד בזה. וכן מבואר בתוס' בסוגיין דף ס"ט ע"א ד"ה כל, דמהני חילול בכה"ג, שבעודו במחובר מתנה ואומר כל מה שילקטו יהא מחולל על המעות. ע"ש. הרי להדיא דסובר הבית יוסף דמהני תנאי בדבר שלא בא לעולם. שהרי בשעת התנאי אינם יכולים לחלל כלל, דלא מהני פדיון במחובר אבל תנאי שפיר מהני. ואי תנאי מהני אמאי גילוי דעת לא מהני. אבל יש לדחות דהתם בידו הדבר עכשיו לתלוש ולחלל, וכל שבידו אינו דשלב"ע. כמ"ש ר"ת. ויבא להלן.

זבתוספות בסוגיין זו מוכח דאדם יכול לחלל מעש"ש של חבירו מדין זכיה, שכתבו שם בב"ק דף ס"ח ע"ב, דלכאורה יכול אדם לחלל מעשר שני של חבירו שלא מדעתו, כיון דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא מדעתו, ושוב

הוקשה להם אמאי לא מהני הכא בצנועין גם בכל הנלקט (כלומר קודם שלקטו) מדין זכיה. ולא יישבו. אבל בקידושין נ"ו ע"א ד"ה מתקיף, בדברי הר"ר מאיר שם, מבואר דבסוגייה דצנועין הוה מהני חילול מעש"ש עבור חבירו מדין זכיה, בכל הנלקט, אילולי דהוי כגזל ולא נתיאשו הבעלים, דהגזלן אינו יכול לחלל כיון שאינו שלו, לכן גם הצנועין לא יכלו לחלל, דכל שהבעלים לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, אבל בעלמא שפיר יכול אדם לחלל עמש"ש של חבירו שלא מדעתו מדין זכיה, דזכיה מדין שליחות היא. ע"ש. מוכח דבהך דצנועין הוה מהני זכיה בכל הנלקט, כלומר שהגילוי דעת היה אחר הלקיטה בשעה שאין הפירות ברשות המחלל, אלא ברשות אדם אחר, הוה מהני מדין זכיה, אילולי דהוי גזל. אבל אינו דבר שלא בא לעולם כיון דהבעלים עצמם יכולים לחלל, ולכן מהני זכיה, הגם שלכאורה ליכא גילוי דעת כלל. וצ"ע.

אמנם לכאו' מסוגיא זו מוכח כהחזו"א, שכתב רש"י שם דף ס"ח ע"ב ד"ה מניחין כו', "כל מה שלקטו היום מכאן הא מחולל" כו'. הרי דבכל יום היו אומרים כן. ולמה לא מהני תנאי פעם אחת לכל הפירות או לכל השנה, שיאמרו כל מה שילקטו מכאן יהא מחולל כו'. ולמה כ' רש"י בכל יום. ודאי הוא משום דצריך שיאמרו כן על פירות גמורים שבידם לחללם בו ביום, דאל"כ גם היה תנאי בדשלבל"ע ולא היה מועיל כלל. הרי להדיא דלא מהני תנאי בדשלבל"ע. גם מד' התוס' בדף ס"ט ע"א ד"ה כל, שכתבו שהיו מתנים לכשיתלש יתחלל, הגם דמשמע שלא היו אומרים כן כל יום, מ"מ כתבו שלא היה מועיל על מה שעוד לא גדל. ע"ש משמע דלא מהני תנאי בדבר שלא בא לעולם. וכמ"ש החזו"א.

זחנזח התוס' בנזיר שם [נדפס בעמ' א'] הקשו, אהא דלא מצי משוי שליח אלא במאי דמצי עביד התתא, דמעשים בכל יום שאומרת אשה לחברתה לושי לי קמח והפרישי חלה עבורי, והרי בשעה שעושה אותה שליחה לא הייתה יכולה להפריש בעצמה מקמח זה שאינו בר חיובא כו', ואומר ר"ת דיש בידה להביא עיסה מגולגלת ולומר עיסה זו תהא חלה על קמח לכשיהיה נילוש. ואין זה דבר שלא בא לעולם כיון שבידה הדבר כו', וכל שבידה אינו דבר שלא בא לעולם. ושוב גמגמו התוס' בזה, דכיון שאינו בידו עכשיו להפרש, אלא צריך קודם לגלגל עיסה לא חשיב בידו. לא מהני. ע"ש. אבל דעת ר"ת היא כמ"ש, וכמבואר בשטמ"ק שם בשם תוס' הרא"ש, דד' ר"ת דמהני כיון שבידה לגלגל וכו'.

זמחרי"ט בחו"מ סי' כ"ג, כתב אהך דנזיר, דבאמת אי פריש ליה לשליח להדיא קדשה אחר שתתגרש שפיר מהני, אלא דמסתמא לא מסיק אדעתיה כו'. ודחה ד' התוס' דדבריהם דחוקים. ע"ש. והמל"מ בהל' אישות פ"ט ה"ו, דחה דבריו. וכתב שמפשוט הגמ' משמע שאפי' יעשהו שליח להדיא לכשתתגרש לא

מהני, כיון שהמשלח לא מצי עביד השתא. והמגיה שם כ' שברבינו ירוחם מבואר כמהרי"ט. ע"ש. ולפי מ"ש דמבואר בתוס' וברש"י בסוגיא דצנועין דלא מהני תנאי בדבר שלא בא לעולם, א"כ גם אי פריש להדיא לשליח לכאו' לא מהני, דהוי גילוי דעת בדשלבל"ע.

עוד ראיתי בתשו' מהר"ם בן חביב [הנד"מ, ירושלים תש"ס] סי' קכ"ה, שכתב דתנאי דמה שאני עתיד להפריש למחר שתקנו לאומרו מערב שבת לחבר המתארח אצל מי שאינו נאמן על המעשרות [משנ דמאי ז, א], לכאורה לא מהני תנאי זה אלא בערב שבת, בשעה שהפירות בעולם, אבל לעשות תנאי זה בתחילת השנה על כל השנה, לכאו' לא מהני דהוי תנאי בדבר שלא בא לעולם דלא מהני. ושוב כתב ש"ל שבדמאי הקילו, דכשם שמועיל תנאי זה גל על דבר שאינו ברשותו, כמ"ש בירושלמי שם, דבדמאי הקילו בזה, כן י"ל דהקילו שיועיל גם על דבר שלא בא לעולם כלל. והאריך להוכיח שכן הוא הדין, דהגם דבעלמא לא מהני תנאי בדשלבל"ע, הכא בדמאי מהני תנאי בתחילת השנה, אפי' שלא יודע אם יזמינוהו וכו', ובדרבנן יש ברירה. והגם שהתנאי הוא המתקן הפירות, ולא מה שחוזר ואומר בשבת כו' כדמוכח בירושלמי כו', אפשר דכשם שהקילו בדמאי שיוכל להתנות על דבר שאינו ברשותו כן הקילו בדשלבל"ע, כדמוכח ביבמות צ"ג ע"א, בעובדא דר' ימאי, אע"ג דאין הלכה כר' ינאי, מ"מ מוכח דאין חילוק בין דבר שאינו ברשותו לדבר שלא בא לעולם, וכשם שהקילו בדמאי באינו ברשותו כו'. עש"ב.

הנה דלא מהני תנאי בדבר שאינו ברשותו ובדבר שלא בא לעולם אלא בדמאי. **מתבאר** מכל האמור, דהגם שזכין לאדם שלא בפניו, מכל מקום כל שצריך מינוי שליחות, או אפי' גילוי דעת כדי שיהיה נקרא זכיה, וכן היכא שצריך להתנות כל מה שילקטו יתחלל כו', לא מהני תנאי וגילוי דעת זה בדבר שלא בא לעולם.

זמעתה מה שבית המעשר נותן רשות לחברים לחלל, ועושה אותם שלוחים של בית המעשר לחלל את המעש"ש והרבעי שלהם על פרוטה של בית המעשר, צריך שבכל יום ויום יאמרו כן הממונים, דהוי כהך דצנועין, כיון שבאותו היום הפירות בעולם, לא חשיב דבר שלא בא לעולם כיון שביד כל אדם לקנותם מיד, והוי דומיא דבידה לגלגל כד' ר"ת הנ"ל, וכהך דצנועין שהיו אומרים בכל יום מה שילקטו יתחלל. כאמור. וא"כ גם מינוי שליחות כזה מהני ודאי. והדבר פשוט וברור, דהעושה שליח לקדש לו אשה במקום פלוני, רחוק מכאן מהלך כמה ימים, לא פקפק בו אדם מעולם, דחשיב בידו, הגם שאינו בידו לקדשה עכשיו ממש, דאיחור ההליכה מעכב, אבל אינו מניעה כלל, משום שאם היה נמצא שם היה בידו לקדשה עכשיו. וגם הממנה שליח בעוד האשה ישנה,

נמי לא שמענו בו פקפוק, דנאמר אינו בידו לקדשה עכשיו. וז"פ וברור. כך גם מה שביד כל אדם לקנות מהמצוי בשוק לכל דורש, פשוט דאינו מחוסר מעשה ולא חשיב כאינו בידו. ויש קצת ראייה לזה בסוגיא דיצא השער, באיזהו נשך ע"ב ע"ב, דכל שיצא השער אע"פ שאין לזה יש לזה, ולא חשיב אינו בידו. ע"ש. ובפרט לפי מה שלמד מזה הרמב"ם בהל' מכירה פכ"ב ה"ג גם להל' מכירה, דהחוזר בו מפסיקה על שער שבשוק קאי במי שפרע. וע"ש במגיד משנה וכס"מ [ומ"מ להדיא כ' הכס"מ שם "כיון שמצוי לקנות הו"ל כאילו הוא ברשותו"] ובתירו"ט על מהך מתני' דאיזהו נשך. ודוק. וכ"ה להדיא בלשון הרא"ש בתוס' בנזיר דבידו לקנות כו'. ע"ש. וא"כ ברור דתנאי ומינוי שליחות בכל יום מהני בלא פקפוק. ובדמאי היה מועיל גם פעם בשנה, לד' מהר"ם בן חביב הנ"ל.

ושוב הראו לי שהחזו"א במעשרות סי' ז' אות כ"ג: ונראה דכשנתן לו חבריו רשות לפדות על מעותיו א"צ דעתו בשעת פדיה, כדין שאר שליחות שא"צ דעת המשלח בשעת הגיטין והקידושין אלא סגי במינוי הראשון, אפי' לאחר עשרה ימים, ולפיכך מי שיחד מטבע לחילול מעש"ש ונתן רשות לחבירו לחלל עליו אי"צ להמלך בו בשעת החילול. ונראה דאפי' לא היה לו מעש"ש בשעה שהרשהו כו' ונמצא דקונה מעשר והפיסוק היה בדבר שלא בא לעולם, מ"מ כיון דהמטבע בעולם והחילול הוא מידי דממילא והוא שליח של בעל המעות, שפיר מהני שליחות אף שמצד המעשר הוא דשלב"ע. עכ"ל. והגם שאינני מבין דבריו כראוי בענ"ד, אפשר שכוונתו כמ"ש, דכיון שבידו לקנות ולחלל עכשיו והמטבע כבר קיים שפיר דמי.

ובזהערוזתי לברכ"י שם כתבתי ליישב קושית מהר"א יצחקי על הרא"ש הנ"ל מסוגיית נזיר, דהתם מיירי בשאמר לו "אי משכחת דמיגרשא קדיש לי". וגילה דעתו דבעי דליהוי שלוחו לקדשה אם ימצאנה גרושה. וכיון שנתברר שלא הייתה מגורשת לא מהני מדין זכיה, כל שגילה דעתו ומינהו שיהיה שלוחו לקדשה אם ימצאנה מגורשת. וכיון שבטלה השליחות כיון שאיהו לא מצי עביד, לא מהני מדין זכיה, שהרי גילה דעתו שבשליחות ניחא ליה כו'. כמ"ש בב"מ י' ע"א, כיון דנפל גילה דעתו דבנפילה ניחא ליה דניקני בד' אמות לא ניחא ליה דניקני. ע"ש. והגם דדעת הרבה ראשונים והרא"ש גופיה, דלא כהך אוקימתא, אלא כרב פפא שם שחולק וסובר דבסימטא קני ליה ד"א אמות אע"פ שלא כיון אלא לקנות בנפילה, הא כ' המל"מ הל' זכיה פ"ב ה"ט ורעק"א בתשו' בסי' ל"ז, דהתם בשכיון לקנין ועסק בו באותה שעה, אלא שחשב שקונה בנפילה אז מהני ד"א, אבל אי לא כיון לקנין כלל באותה שעה, ודאי לא מהני כלל מה שנמצא ליד החפץ, והוי כעודר בנכסי הגר וסבור שהם שלו דלא קנה. וכיון שכן היכא שרץ לקנות בנפילה ולפני שנפל קדם אחר והגביהה זכה בה המגביה, כיון שעוד לא נפל בשעה שהשני הגביה, וכל שלא נפל ליכא כוונה לקנות, דהוא סבר שבשעת הנפילה יקנה, וכמ"ש רעק"א שם. א"כ מסתבר שמי שאומר לשליח קנה לי חפץ

פלוני, ובא אחר וקנה לו קודם, לא זכה לו, דהא גילה דעתו שרצונו הוא שפלוני יקנה לו. וא"כ הכא נמי בנד"ד כיון שרצונו שיהיה שלוחו לקדש אם יתברר שהייתה מגורשת, הוי כגילה דעתו שאינו רוצה כלל שיזכה עבורו, אלא יעשה שליחותו כפי מה שאמר לו. ואפשר דיש לו איזה קפידה בזה, שלא לקדשה אם לא שהייתה מגורשת מכבר, משום לעז שיאמרו שבשבילו נתגרשה וכדו'. ועי' בברכי יוסף סי' ל"ה אות ב'. ע"ש. ודוק. ובזה מיושב גם ד' התוס' אמאי לא מהני הכא מדין זכיה. כאמור.

זעתה ראיתי שכעין מ"ש כבר כתב האחיעזר בח"א סי' כ"ח אות י"ז, דכיון שאמר להדיא לשלוחו גילה דעתו דמדין שליחות הוא דבעי, לא מהני מדין זכיה, והביא שכ"כ התוס' בקידושין כ"ג ע"ב ד"ה מהו, דמה שאמר לך קבל גיטי מגרע גרע. ומבאר שכוונתם, דכיון שאמר לו מתורת שליחות לא מהני מדין זכיה. וע"ש עוד.

אמנם לכאורה נסתרים הדברים מדברי האור זרוע הנ"ל בתחי' דברינו, ששם מנחם היה המעשה שעשה המשודך שליח לתת למשודכת טבעת קידושין ומינהו לשליח ללא עדים, וכתב דאפי' דלא מהני מדין שליחות מהני מדין זכיה. ע"ש. גם להדיא כ' בתה"ד סי' קפ"ח בהגה, שהגם מבואר בפ"ק דחולין שהאומר לשלוחו צא תרום ושמע אחר ותרם אין תרומתו תרומה, י"ל דהיינו דוקא בזמן המשנה שהיו תורמים כשיעור, אז י"ל דמקפיד ששלוחו יתרום כיון שמסתמא יודע רצונו ומידתו, אבל בזה"ז שתורמים משהו אין קפידא. עכ"ד. הרי להדיא דמהני זכיה הגם שגילה דעתו שחפץ בשליחות, כיון שברור שאין לו שום נפק"מ בזה. וזה לכאור' דלא כהאחיעזר ודלא כמו שכתבתי, דמבואר דגם היכא דלא מהני מדין שליחות מהני מדין זכיה, כל דליכא קפידא בשליחות. ומיהו עיקר מה שכתבתי ליישב נכון הוא, דהכא בנזיר י"ל דכאיכא קפידא, דאינו רוצה שישמע שכבר קודם שנתגרשה ביקש ושלח שליח לקדשה, דאיכא לעז וכדו', כמ"ש. וגם בד' התוס' בקידושין שהביא האחיעזר י"ל כן.

ואם כנים הדברים נמצא דגם אם היה השליחות בדבר שלא בא לעולם, כל שגילה דעתו דניחא ליה מהני מדין זכיה לכשיבוא לעולם בדבר דליכא קפידא. א"כ בבית המעשר גם אי מינוי השליחות אינו מועיל בכשאינו לו פירות וחשיב דבר שלא בא לעולם, שפיר מהני הגילוי דעת לכשיהיה לו פירות מדין זכיה, דבית המעשר אינו מקפיד שיהיה דוקא בתורת שליחות. וכד' רוב הראשונים דזכיה מטעם שליחות היא. ודי בזה כעת.

[ההמשך בגליון הבא בס"ד]

הרב אהרן בוארון שליט"א
בימ"ד בני ציון ירושלים ת"ו

בענין זכיה משלחן גבוה בתרומות ומעשרות, ובכל מתנות כחונזה זלזיה, ובמתנות עניים

[המשך מגליון 49]

אם יש זכיה משלחן גבוה במעשר שני ובמעשר עני

ז. הנה נתבאר עד כאן בס"ד לענין המתנות הניתנות לכהנים דהיינו תרומה גדולה ותרומת מעשר, וכן לענין המעשר ראשון שניתן ללוויים, שהכהנים והלוויים זוכים בהם משלחן גבוה. וכעת נברר איך הוא בשאר ההפרשות. והנה לענין מעשר שני הדבר ברור, שהרי ק"ל כר"מ דמעשר שני ממון גבוה הוא, וגם כאשר אוכלו הרי הוא אוכל של גבוה. והדברים אמורים במכ"ש לענין קדשים וביכורים. כי תיבעי לן לענין מעשר עני, אם העניים זוכים בו משלחן גבוה.

ותבט עיני להגאון מהרא"ל הורוויץ במרגניתא טבא על סה"מ (שרש יב, במהדורת ר"ש פרנקל עמוד תקלט) שלאחר שביאר שמעשר שני הוא ממון גבוה, כתב שכ"ה גם במעשר עני, שהרי מעשר עני בא במקום מעשר שני. וקנאו השם ונתנו במתנה לעניים. ודוק היטב. עכ"ד. ולכאורה יש לסייע דבריו מהברייתא בבכורות (כו:), הכהנים והלוויים "והעניים" המסייעים בבית הרועים ובבית הגרנות ובבית המטבחים אין נותנין להם תרומה ומעשר בשכרן וכו'. ומבואר ברמב"ם (פ"ב מתרומות ה"ט) דטעם איסור סיוע בבית הגרנות הוא משום שעל שלחן המקום הם אוכלין וכו', ומתנות אלו לה' הם והוא זיכה להן וכו'. דהיינו דהטעם הוא משום הכבוד הראוי מחמת דמשלחן גבוה קזכו. וכן ביאר בדעת הר"מ בס' דרך אמונה שם (בביאור ההלכה להל' יח). ולפי"ז מדתניא בברייתא דגם במעשר עני יש את האיסור לסייע בבית הגרנות, מוכח שגם מעשר עני זוכים בו העניים משלחן גבוה.

אולם כד דייקנין פורתא חזינן דהא ליתא. כי באמת הרמב"ם שסובר שטעם איסור סיוע בבית הגרנות, הוא משום הכבוד הראוי מחמת שזוכים במתנות משלחן גבוה, איהו ז"ל ס"ל דאין איסור זה דמסייע בביה"ג שייך במתנות עניים. שהרי לא הזכיר מזה כלום בהלכות השייכות למתנות עניים. פוק חזי. וצריך לומר דהרמב"ם לא גריס בברייתא בבכורות גם "והעניים" אלא גריס רק "הכהנים והלוויים" המסייעים וכו'. ואמנם בפיה"מ שם (רפ"ד דבכורות) כן

גורס "והעניינים", צ"ל דהדר ביה, ובמשנתו האחרונה ס"ל דל"ג ליה. וע"ע בהערות הרה"ג ר"י קאפח על פיה"מ שם. וי"ל ע"ד. וכמו שכן הגירסא (בלי והעניינים) בתוספתא דמאי (פ"ה אות כג), וכן בירושלמי (ספ"ב דקדושין), ועוד, הנרמזים באחרונים. וכן גירסת הרמב"ן (שם), וכן בב"י יו"ד (סי' שה דרמ"ט סע"ב). וכ"כ בדעת הרמב"ם בחי' חת"ס (נדרים פה. ד"ה המקדש ברו"מ. רמזוהו), שאינו גורס והעניינים. וכ"כ בדעתו בדרך אמונה (שם). ועע"ש בציון ההלכה (אות רכט). וא"כ אין ראיה להמרגניתא טבא מהרמב"ם, אלא איפכא. והבן.

ג נראה שאין ראיה לענ"ד מנוסחת התלמוד שלפנינו דגרסינן שגם במעשר עני יש איסור סיוע בבית הגרנות. וכמו שכן גרסי נמי רש"י ורגמ"ה והרא"ש שם. כי כבר ביאר לנכון הגר"ח קנייבסקי בדרך אמונה שם דלהנך קמאי לא ס"ל שטעם איסור סיוע הוא כמ"ש הרמב"ם, אלא אינהו סברי דהטעם כמ"ש רש"י (בתמורה ח: וערכין כח:): דמיחזי כמאן דשקיל ליה בתורת שכירות, ורחמנא אמר ליתן לו בחנם. וזה שייך גם במתנות עניים. אבל אינם סוברים כהרמב"ם שהטעם משום דמשלחן גבוה קזכו. ע"כ. וכן ראיתי בשו"ת חכם צבי (בהוספות שבסוה"ס סימן ט אות יג), שתופס דאיסור סיוע הוא גם במתנות עניים. ומבואר שם בדבריו שסובר שטעם איסור סיוע הוא כמ"ש רש"י. ע"ש. ודוק. וזה סיוע לדברי הגר"ח שליט"א. ולענ"ד יותר נ' לומר דהרא"ש לשיטתו בבכורות (פ"ח סי' י) דטעם איסור סיוע מפני שמפסיד שאר כהנים. וכ"ה בטור יו"ד (סימן שה) ובש"ע שם (סעיף ח). והיא שיטת התוס' שם (נא: ד"ה הלכך). וכ"כ הב"ח יו"ד (סס"י שכג). וכמובן שגם זה שייך גם במתנות עניים.¹

זא"כ נמצא שאין שום פוסק ראשון שיסבור שבמעשר עני נמי כי קזכו העניים משלחן גבוה קזכו. ובאמת כן מבואר בפשיטות בתשובת הר"י ן' פלט הנדפסת בס' אבודרהם (בדפו"ח כרך א' עמוד כג), שהרי לענין מעשר עני כתב שם שהטעם שאין מברכים על נתינתו לעני הוא משום שאפשר שהעני לא יקבל ממנו ותיעקר המצוה. ואילו לעניין שאר תרו"מ ומתנות כהונה כתב דמה שאין מברכים על נתינתם הוא גם מהטעם הנ"ל וגם מפני שהם זוכים בהם לא מן הבעלים אלא משלחן גבוה, והבעלים באמת לא נתנו משלהם כלום. וע"ש. ומבואר להדיא דס"ל שבמתנות עניים אין זכיה משלחן גבוה. וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"א (סימן יח), ובארחות חיים (הל' ברכות סימן עב). ודוק.

¹ (שוב הרצתי אגרת לקדם מרנא הגר"ח ק שליט"א. והצעתי דברינו המעטים בדעת הרא"ש. ולפי רוב הענוה הצדיק דברינו, שיפה כתבנו. הכותב.

סוף דבר נתברר שבמעשר עני אין זכיה משלחן גבוה. וכדעת הגר"ח קנייבסקי שם. וא"כ במעשר עני ההפרשה היא כעין הפקר, שמפקיר עשירית מהפירות לצורך העניים. שהרי א"א לומר שהפירות נעשו ממון עניים, דאכתי לא מטי לידיהו. וברור. וכ"כ הקצה"ח (סימן רמג ס"ק ח). ע"ש². (אלא שהוא ז"ל כתב זאת על כל המתנות, ואנן בעניותין הוכחנו דבהנהו כן הוי דגבוה). וא"כ כשנותן את המעשר עני לעניים הם זוכים בו כמו זכיה ומציאת הפקר. וע"ש בקצה"ח. (ולפי"ז מעשר עני שלא הגיע לידי העני, הוא נחשב ברשות הבעלים ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא). ונלע"ד שגם זה מוכרח מתשובת הר"י ן' פלט הנ"ל, שכן רק לענין מתנות כהונה כתב שהנותנם לכהן אינו נותן משלו כלום, אבל לענין מעשר עני כתב טעם אחר מדוע אין לברך על נתינתו. ומבואר שבמעשר עני המפריש כן נותן לעני משלו. והיינו כדכתיבנא בס"ד דמעשר עני לאחר ההפרשה הוא כהפקר, ולכן הוא נחשב ברשות הבעלים גם לאחר ההפרשה³. (אך לא אכחד שעדיין לא נתיישבתי כ"כ האם מחמת דהוי כהפקר, ממילא הוי ברשות הבעלים ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא, ולפי"ז העניים זוכים בו ישירות מיד הבעלים. דאפשר שאין הבעלים חוזרים לקנותו, שהרי מצות המעשר עני היא הוצאת הבעלות ממנו, וא"כ אפשר שהוא נשאר הפקר. ודלא כדכתבנו לעיל (אות ג) ללמוד מדברי הריב"ש. וצל"ע).

ח. ולפי דרכנו שכתבנו לחלק, שמתנות כהונה ולויה הכהנים והלויים זוכים בהם משלחן גבוה, ואילו מתנות עניים לאו משלחן גבוה קזכו, מובן היטב מה שמצאנו בתלמוד חילוק נוסף ביניהם, העיר עליו רבינו הקצה"ח (סי' רמג סק"ד), דלענין מתנות כהונה אמרו ביבמות (צט:): שאפשר לקיים בהם מצות נתינה גם בנתינתם לכהן חרש שוטה וקטן, ואילו לענין מתנות עניים מבואר להדיא בב"מ (די"ב) גבי לקט ופאה דקטן אינו זוכה מה"ת. דע"פ הנ"ל נלע"ד דא"ש בריוח, דמתנות כהונה הוו דגבוה וקוב"ה מזכה להם, לכן שפיר מקיים מצות נתינה גם כשנותן לכהן שוטה וכו', דקוב"ה זוכה המתנות לכל אשר בשם כהן יכונה, אבל

² א"א לומר דמצות הפרשת מעשר עני הוי כהפקר, דהאיכא מצות נתינה, ובהפקר אינו שייך. ומ"ש דאינו ממון עניים כיון דלא מטא לידיהו, מה זה קושיא, מאי דבעינן "אנן יד עניים", לדעת רבינו חננאל [בתוספות] הוא רק לענין שאינו יכול להחליף המעות, אבל ודאי משעה שאמר שיהיה זה לעניים קיים המצוה, כמו בצדקה, בפירך כו'. וכוונת הקצה"ח סי' רמ"ג ס"ק ד' היא, דכיון שטובת הנאה אינה ממון, ע"כ הגם שיש מצות נתינה לכהן, אינו נתינה ממונית שנאמר שצריך שיהיה כמעשה קנין שיש בו דעת קונה ומקנה, ולכן יכול לתת לכהן קטן. אבל אין כוונתו כלל דהפרשת מעשר עני הוי כהפקר. וגם כאמור מדבר רק על מצות נתינה ולא על הפרשה כלל. ודבר ברור הוא דמת"ע הי כצדקה, ואם כוונת הה"כ דצדקה הוי כהפקר, הנה הוא בעיא בנדרים ז' ע"א. ולד' התוס' והר"ן שם והרמב"ם נקטלי שאינו כצדקה, דכל את"ל פשיטותא הוא. ע"ש. ובר"ן שם בגדר מתנות ענים ובסוגית חולין שציין שם ועוד. **העורר.**

³ לרבי מאיר דהפקר לא חייל עד דאתי לרשות זוכה. אבל קימ"ל כרבנן. הנ"ל.

במתנות עניים דאין רשות גבוה באמצע, א"כ ממילא אין זוכה בהם אלא מי שיש לו יד לקנות. והקצה"ח ביאר באופן אחר. ע"ש. ובנתה"מ. והנלע"ד כ'.

גם יש להוסיף דלפי מ"ש הרמב"ם (פ"י מביכורים ה"ה, ופ"ג משמיטה ויובל הי"ב), יש ליתן טעם לשבח לחילוק הנ"ל בין מתנות כהונה ולויה למתנות עניים. ד"ל דדוקא לכהנים והלויים זיכה הקב"ה את מתנותיהם כי המתנות להם או חלף עבודתם, או חלף חלקם בנחלה ובביזה, או עבור רוב עסקם בעניני שמים. וכ"ז אינו שייך בעניים. והדברים מובנים בס"ד.

מאימתי התרו"מ נעשים ממון גבוה

ט. ולענין מאימתי התרו"מ נעשים ממון גבוה, ראיתי בשו"ת שאילת שאול ברייש (חיו"ד סי' עז את ד) שהבין שעוד בטרם הופרשו התרו"מ כבר הם ממון גבוה. ולענ"ד הא ליתא אלא רק ע"י הקריאת שם דהיינו ע"י ההפרשה אז התרו"מ נעשים ממון גבוה. וכן מוכח לענ"ד מהגמ' בפסחים (מו: דמייטנא לעיל, שאמרו שם שלאחר ההפרשה אינו עובר על החלה שהחמיצה בב"י וב"י כי גם שלו אינה, וגם אינה של הכהן כיון שעדין לא הגיעה לידו, וביארנו שהכונה שהיא של גבוה באותו הזמן, לכן אין עובר עליה בב"י וב"י. ע"ש. והבן. וכן מבואר ברש"י במס' נדה (מו: ד"ה תרומה דאורייתא). וכ"כ להדיא רבינו המאירי קדושין (נד. ד"ה כבר התבאר), וז"ל: שאין קדושה למתנות שיקראו ממון גבוה עד שיופרשו. ע"כ. וכן ראיתי להגרא"י וולדינברג בדבר אליעזר (סי' יג אות ד) שביאר זאת בטור"ד, והביא שכ"כ מרן בכסף משנה (פ"ג מהל' מעשר שני הי"ז) בשם מהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם, דעד כאן לא אמר ר"מ דמעשר שני ממון גבוה, אלא לאחר שהורם ונקרא עליו שם מעשר, דהא מדכתיב להשם "הוא" יליף לה (בקידושין נג.), וקרא אלאחר שהורם ונקרא מעשר משמע. עכ"ד. והוסיף ע"ז הגרא"י נר"ו דאמנם הדברים נאמרו לענין מעשר שני, מ"מ אף אנו נאמר כן לענין תרומות, דהא דזכי בהתרומות היינו רק משעת הפרשה, בשעה שמפריש וקורא שם תרומה, אבל קודם שמפריש עדיין אין כאן שום ממון גבוה, אלא רק יש חיוב על הבעלים להרים לה'. וכן משמע נמי קראי, שנאמר אשר ירימו בני ישראל לה', משמע שנעשה לה' משעה שירימו. עכתד"ק. ודפח"ח. ודב"ק מסתייעים מכל מה שהבאנו בזה לעיל בס"ד. וכן דעת מהרא"ל הורוויץ במרגניתא טבא על סה"מ (שרש יב). וכ"כ בס' מגדנות אליהו רובינשטיין ח"א (סימן כו). וכן עיקר שהתרו"מ נעשים ממון גבוה רק משעת ההפרשה, ולא לפני כן.

י' אך לאחר העיון לדון על עצם חידושו של המרגניתא טבא שרק מצוות שיש בהן מצוות הפרשה המקבלים אותם זוכים בהם משלחן גבוה. דהא לך לשון

הספרי (פרשת קרח פיסקא קיט), "כל מצות כהונה" קנאו השם ונתנו לכהונה וכו'. ולשון זו מורה דקאי על כל כ"ד מתנות כהונה. והדבר ידוע שישנם מתנות כהונה שאין בהם מצות הפרשה, כגון זרוע לחיים וקבה וכן גזל הגר ועוד. ואמנם המרגניתא טבא (עמוד תקלט בדפ"ח) הרגיש בזה ותריץ יתיב דאין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ. אבל במחכתה"ר מלבד הדוחק שבתירוץ זה, גם מפורש אמרו (ב"ק קט): לענין גזל הגר, "דבעידנא דאודי" קנאו השם ונתנו לכהנים. דמפורש לפנינו שיש זכיה משלחן גבוה ללא שום קשר למצות ההפרשה. ובעצם גם בתורה נאמר בפרשת גזל הגר (במדבר ה ח) "האשם המושב לה', לכהן". מפורש שגם בגזל הגר שאין שם מצות הפרשה הכהנים זוכים בו משלחן גבוה. וכ"כ רש"י שם, לה' לכהן, קנאו ה' ונתנו לכהן שבאותו משמר. עכ"ל. והם דברי חז"ל בספרי במקום. וראה בפירוש כתר כהונה על הספרי שם. (אמנם לקוצר הפנאי עיינתי בדבריו שם ממש מקופיא). וכן מפורש מצאנו לרבינו יוסף אבן פלט בתשובה והיא לו נדפסה בס' אבודרהם (ע' כג בנד"מ) שכתב בפירוש בזה"ל: וארבעה ועשרים מתנות נמי אין מברכין על נתינתן לכהן, משום דלא יהיב ליה ישראל לכהן מדידה כלום כי היכי דלברך "לתת לכהן", אלא רחמנא הוא דיהיב להו לכהנים, דכהנים משלחן גבוה קא זכו כדאמרינן בכמה דוכתי דשאני מתנות כהונה דכהנים משלחן גבוה קזכו דכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי וגו', וכיון דלרחמנא נינהו לא מצי לברוכי עליהו. ע"כ. ואל ישיאך לבך לדחוק שגם הר"י ו' פלט אין כוונתו ממש לכל הכ"ד מתנות וגם הוא מודה שמתנות מסוימות שאין בהם מצות הפרשה גם אין הכהנים זוכים בהם משלחן גבוה. הא ליתא, שהרי חזר (בעמוד כו) וכתב עוד, ולגבי מתנות כהונה נמי אמרינן כהנים משלחן גבוה קא זכו, וגבי גזלת הגר דהוה ממתנות כהונה אמרינן (ב"ק קט: כצ"ל) קנאו השם ונתנו לכהנים, דשמעת מינה דמאן דיהיב מידי ממתנות כהונה לכהן לא יהיב ליה מדידה אלא דרחמנא נינהו כדכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי וגו', הלכך לא מברך ישראל על נתינתה לכהן. עכ"ל. וכן הובאה תשובה זו בשו"ת הרשב"א ח"א (סי' יח) וח"ז (סי' קפט) ובארחות חיים ח"א (הל' ברכות סי' עב). וז"ב. אחר כל הדברים האלה מצאתי שכן מפורש ברמב"ם (פ"י מבכורים ה"ה) וזל"ק: כיון שזיכה לו הקב"ה (לכהן) בתרומות שהן לחמו ויינו, וזיכה לו במתנות בהמה וקדשי מקדש שהבשר שלו, זיכה לו בראשית הגז ללבושו, ובגזל הגר והחרמים ושדה אחוזה ופדיון בכורות להוצאותיו ושאר צרכיו, שהרי אין לו חלק בנחלה ובביזה. ע"כ. וכן השיבו מן השמים למהר"י ממרויש בשו"ת מן השמים (סימן עג), הזרוע והלחיים והקיבה מכ"ד מתנות כהונה הם, והכהנים כי קזכו משלחן גבוה קא זכו. עכ"ל.ק.

והובא בשו"ת הרדב"ז ח"א (סס"י שמ). וכן אתה למד מדברי רבינו בעל הטורים עה"ת (דברים יח א), אשי ה' ונחלתו יאכלון, וכתוב בתריה וזה יהיה משפט הכהנים, דכהנים משלחן גבוה קא זכו. עכ"ל. ועין רואה איך שהמדובר בתורה שם במתנות כהונה בכלליות, בין אותן שיש בהן מצות הפרשה ובין שאין בהן. וברור. וכל הדברים שביררנו בכאן נעלמו מעי"ק דהגאון מרגניתא טבא (שם) שתפס בפשיטות שכל מתנות כהונה שאין בהם מצות הפרשה ממילא אין בהם זכיה משלחן גבוה. וכתב שם בדעת הרמב"ם שבראשית הגז לאו משלחן גבוה קזכו. ומלבד שנעלם ממנו דברי הרמב"ם המפורשים במקומם בהל' ראשית הגז (שם) שהעיקר. גם נעלם ממנו שיש דעות שגם בראשית הגז יש מצות הפרשה. ע' דרך אמונה (רפ"י מביכורים, בב"ה), ועוד. והן אמת שגם הגרא"י וולדינברג שליט"א בציץ אליעזר ח"א (סי' י אות א) לחלק יצא, שרק בתרומות ומעשרות הכהנים זוכים משלחן גבוה ומשא"כ שאר מתנות כהונה. ודקדק כן מדברי הרמב"ם. ע"ש. במחכ"ת הרי זו לשון הספרי הנז', אשר גם הוא רמזו, "כל מצות כהונה" קנאו השם ונתנו לכהונה. וגם הבאנו שכל"כ בפירוש ובביאור גם אדוננו הרמב"ם זיע"א בהל' ביכורים (פ"י ה"ה). ועוד כמה ראשונים ואחרונים. ואת כל ונוכחת. וכן עיקר. באופן שנתברר בעזהש"ת שבכל כ"ד מתנות כהונה הכהנים זוכים בהם משלחן גבוה. וכ"כ מהרש"ל ביש"ש פ"ה דגטין (רס"י כא). וכן מורה לשון ביאור הגר"א באו"ח (רס"י ח). והובא בספר כרם שלמה האס ובכף החיים סופר (שם). ומצויין אצלי לעיין עוד בענינים אלו בס' גור אריה יהודה (עניני תרו"מ סי' א). ובהסכמת האדמו"ר מגור שם. ואמ"א.

* *
*

טו) ואחתום דברי בפרפרת כל שהוא בדברי אגדה שזכיתי להם משלחן גבוה בהתעסקי בהא ענינא דזכיה משלחן גבוה. ויהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל.

חרמב"ם בסוף הל' שמיטה ויובל, לאחר שביאר ששבט לוי לא נוחלין בארץ ולא נוטלין חלק בביזה. כתב, ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו, מפני שהובדל לעבוד את השם לשרתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל. לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין, ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם שנאמר ברוך ה' חילו, והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקם ונחלתם. ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים,

ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שזכה לכהנים ללויים, הרי דוד ע"ה אומר, ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי. עכ"ל⁴.

זקשז דמשמע מדבריו שכשם שהכהנים והלויים מקבלים מתנות כהונה ומעשרות מישראל כמו"כ תהא ההנהגה עם ת"ח שתורתם אומנותם, והרי ידועים דבריו ז"ל בהלכות תלמוד תורה (פ"ג ה"י), כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם וביזה את התורה וכבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעוה"ז, אמרו חכמים כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם. וכו'. עכ"ל⁴. דמבואר שלדעתו ז"ל אסור לת"ח לקבל טובות הנאה מהעולם. ויותר מזה מבואר בדבריו בפירוש המשנה (אבות פ"ד מ"ה). כמובא בנ"כ בהל' ת"ת שם. ע"ש.⁴ כן הקשו המפרשים.

טז והרדב"ז תירץ שאין כוונת הרמב"ם שהת"ח ישליך עצמו על הצבור, שהרי לא כתב אלא שהקב"ה יזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו, ופירושו שהקב"ה יזכה לו להרויח בעולם דבר המספיק לו. ע"כ. ונ' דר"ל שיתעסק באיזה דבר לפרנסתו, אך לא יצטרך לטרוח הרבה כשאר העולם, אלא יזכה לברכה רבה בפרנסתו, ובאופן שלא ימוט לעולם. וע"ע בזה במעשה רוקח ובדרך אמונה.

זלכאורח אכתי לא איפרק מחולשא, דא"כ מה ענין הא דת"ח לסוף הל' שמיטה ויובל דמיירי בשבט לוי, דאמנם כאן מבאר הרמב"ם שעיקר הטעם ששבט לוי זוכים במתנות ומעשרות, כדי שיהיו פנויים לעסוק בתורה וללמד דעת את העם, וזה אכן שייך בכלל הת"ח, אבל אכתי יותר ה"ל להביא ההבטחה הזו לת"ח בהלכות תלמוד תורה, ששם ביאר מעלת התורה ולומדיה וכו'. כיעו"ש. ועוד דממה שסיים הרמב"ם, ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו "כמו שזכה לכהנים ללויים", משמע שיש דמיון גמור וברור בין פרנסת הת"ח, לפרנסת הכהנים הלויים, ולפי הנ"ל עדין לא מצאנו שום דמיון ביניהם, וההבדל הגדול נשאר ביניהם בעינו, שהכהנים מקבלים מישראל כ"ד מתנות והלויים מקבלים מהם מעשרות, ואילו לת"ח אסור לו לקבל ממון מישראל. וא"כ אכתי תיקשי לן מה ענין שמיטה להר סיני, ת"ח העוסקים בתורה מסיני.

⁴ אך ע' שו"ת יביע אומר ח"ז (חיו"ד סי' יז), דלהלכה הסכמת הפוסקים דלא כהרמב"ם בזה. ע"ש. וכן מנהג והנהגת כל גאוני עולם במרוצת כל הדורות, וח"ו לזוז מהנהגתם, וע"ז נאמר, צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים. וכל המשנה ידו על התחתונה.

יז) ומתחילה היה נראה ליישב עפ"ד הרמב"ם בפיה"מ עמ"ס אבות (פ"ד מ"ה) הנ"ל, שלאחר שהאריך לכתוב דברים קשים נגד ת"ח המקבלים שכר מהציבור, כתב, ואמנם הדברים אשר התיירה אותם התורה לת"ח, הוא שיתנו לו העם ממונם (בהלוואה) לעשות בו סחורה בבחירתו, ויהיה השכר כולו לת"ח אם ירצה, והעושה כן יש לו שכר גדול ע"ז, וזה מטיל מלאי לכיס של ת"ח. וכן שתימכר סחורת הת"ח לפני כל סחורה, שיקנו מהם תיכף בתחילת השוק (כנלע"ד כוונתו. ע"ש. ובר"מ פ"ו מהל' ת"ת ה"י). "אלה הם חוקים שקבע להם השי"ת כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללווי". לפי מה שבא בקבלה. כי שתי הפעולות האלה (שעושים לת"ח) יעשו אותם גם הסוחרים אלו עם אלו על דרך כבוד ואע"פ שאין שם חכמה, וכדאי הוא ת"ח להיות כע"ה נכבד. וכו'. עכ"ד. עפ"ז היה נראה מתחילה ליישב דגם בהל' שמיטה כוונת הרמב"ם רק לשתי הטבות שהזכיר בפירושו המשניות הנז'. שילוו להם כסף שירויחו בו, ושיקדימו סחורתם לפני כולם. ושור"ר בס' המפתח שהביאו שכן ביאר כוונת הרמב"ם בס' נר מצוה (סימן יא אות נה). ואמ"א. ולפי"ז בהל' ת"ת (פ"ו ה"י) כתב את ב' הטבות האלו בפירושו, וכאן בהל' שמיטה ביאר את יסוד הדבר וטעמו, שהוא כדי להקל על העוסקים בתוה"ק, וכענין הכהנים הלויים.

אך לאחר ההתבוננות נלע"ד שאין לפרש כן, שכוונת הרמב"ם רק לאלו הב' הטבות הנז', שהרי כתב דמה שהתורה זיכתה לכהנים והלויים וכן לת"ח דברים אלו, הוא כדי שיהיו פנויים לעסוק בתורה ולזכות את הרבים. וא"כ מדוע זיכתה לת"ח רק ב' הטבות הנז', וכי די באלו כדי לאפשר לת"ח לישוב על מי מנוחות ולהתפנות מכל עניני הפרנסה לעסק תוה"ק, הרי לכהנים זיכתה התורה הרבה מתנות, שביאר הרמב"ם (הל' ביכורים פ"י ה"ה) שהכוונה בזה כדי שלא יחסר להם כלום, וזל"ק: כיון שזיכה הקב"ה לו (לכהן) בתרומות שהן לחמו ויינו, וזיכה לו במתנות בהמה וקדשי מקדש שיהא הבשר שלו, כן זיכה לו בראשית הגז שיהא ללבושו, וכן זיכה לו בגזל הגר והחרמים ושדה אחוזה ופדיון בכורות להוצאותיו ושאר צרכיו, שהרי אין לו חלק בנחלה ובביזה. ע"כ. וא"כ מדוע לא זיכתה התורה כל זה גם לת"ח המקדשים עצמם לתורה ימים ולילות. ובפרט שלא כל הכהנים והלויים היו ת"ח או לכה"פ מורמים מעם, ומצאנו שאפילו כהנים גדולים היו שלא ידעו כ"כ בתורה (ראה יומא ד"ח). ואמרו (הוריות יג.) ממזר ת"ח קודם לכהן גדול ע"ה. ואעפ"כ זיכתה להם תוה"ק כל המתנות הללו, א"כ כ"ש שראוי ליתן כ"ז לת"ח שתורתו אומנותו, וכ"ש וכ"ש למובחרים שבת"ח, שממיתים עצמם באהלה של תורה, ואשר לולא הם נשתכחה תורה מישראל. וכן בסוף דבריו כתב הרמב"ם על האיש הנלבב אשר נדבה רוחו אותו וכו', שהשי"ת "זיכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו" כמו שזיכה לכהנים ללויים, ואיך אפשר שב' הטבות הנז' יקראו "דבר המספיק לו". וא"כ הדרא קושיא לדוכתא.

(ח) ובטרם נבוא לכלל ישוב נקדים ביאור קצר לדברי הרמב"ם בענין זכיה משלחן גבוה ע"פ משנ"ת בזה בס"ד. דהנה יש לדקדק שהרמב"ם לא כתב שמי שהבינו מדעו וכו' יצטרכו העם ליתן לו כו"כ וכו', אלא כתב שאדם זה אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו וכו', הרי זה נתקדש קדש קדשים "ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו" כמו שזכה לכהנים ללויים, דהיינו שלאדם זה יש הבטחה שתהא פרנסתו ע"י זכיה משלחן גבוה, והנה נתבאר לעיל בכל דברינו דזכיה משלחן גבוה אצל הכהנים והלויים פירושו שאינם זוכים במתנות מרשות בשר ודם אלא מרשות השי"ת, וא"כ על כרחיך שגם בהל' שמיטה כונת הרמב"ם היא בדיוק להיפך מלקבל מהזולת. וכן גם מוכח ממה שכתב שהאיש אשר נדבה רוחו אותו וכו', פרנסתו היא משלחן גבוה לכהנים והלויים. וגם מידי דסברא הוא, שמי שמובטח שפרנסתו תהא משלחן גבוה שלא יצטרך לבריות. וע"ע ברמב"ם (פ"ב מתרומות ה"ט). ודו"ק כי קצרת.

זחגז צריך להבין ענין שבט לוי שלא נוחלין, ועובדים בבית המקדש, ועבור פרנסתם הכהנים מקבלים כ"ד מתנות כהונה, והלויים מעשר ראשון, אשר אין ספק שמתנות אלו אין בהם כלל כדי לפרנסם כראוי, ומסתבר שאפילו לא בדוחק. וע"כ שעכ"פ רובם עסקו גם בשאר מלאכות לפרנסתם, וא"כ מה כ"כ הועילו להם המתנות כהונה. ואמנם במדרש תנחומא הקדום (פרשת תולדות, עמוד לט בדפוס אשכול בסוה"ס) על הפסוק הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב. לפירוש א' פסוק זה נאמר על שבט לוי, ופירוש ולחיותם ברעב, שנתן להם אחד מעשרה (מעשר ראשון) וכו'. ע"כ. משמע שבזה לבד יש כדי להחיותם. מ"מ נראה ברור שאין בזה כדי פרנסה בריוח. ואדרבה אולי יש לדקדק מהמדרש איפכא, שהיה בזה רק כדי חיות.

יט) ונלע"ד לומר בזה דבר חדש שטרם ראיתיו באיזה ספר. דנראה שיש ב' זכיות משלחן גבוה, יש את המתנות כהונה ולויה, ויש זכיה משלח"ג שענינה ברכה כללית שתשרה בכלל הפרנסה. והרמב"ם כאן בהל' שמיטה גם בהתעסקו בזכיה משלח"ג דשבט לוי אינו מדבר כלל על מתנות הכהונה והלויה, ותדע שהרי הפסוקים שמביא ע"ז אינם אותם פסוקים שהביא על זכיותם במתנות, שזו לשונו בהל' תרומות (פ"ב ה"ט): ומתנות אלו לה' הם, והוא ברוך הוא זיכה להן, שנא' ואני נתתי לך את משמרת תרומותי. ע"כ. ופסוקים כע"ז הביאו חז"ל בספרי (פרשת קרח פיסקא קיט) על זכיותם במתנות. אבל כאן בהל' שמיטה כ' הר"מ, אלא הם (שבט לוי) חיל השם, שנאמר ברוך ה' חילו, והוא ברוך הוא זיכה להם, שנאמר "אני חלקך ונחלתך". עכ"ל. ושומה עליו לעיין בטעם השינוי הגדול הזה. אלא הביאור כנ"ל, שכאן הרמב"ם לא מדבר כלל על מתנות הכהונה והלויה, אלא מדבר רק על ברכה כללית שהיתה לכהנים והלויים בפרנסתם ע"י

שגם כלל פרנסתם היתה זכיה משלחן גבוה. וקמ"ל חידוש, ששבט לוי תמורת עבודתם ועסקם בתורה ובזיכוי הרבים זכו לא רק בכ"ד מתנות כהונה, אלא זכו גם לברכה כללית בכל מעשי ידיהם, והוא ע"י שכל פרנסתם היתה זכיה משלחן גבוה, ונלמד זאת מהפסוק אני חלקך ונחלתך, ד"נחלתך" היא בקרקע, שהשי"ת נחלתם במקום שינחלו בארץ, ו"חלקך" הוא במטלטלין. וכדאיתא נמי בהלכה שלפני"כ (הלכה י). ושוב לאחר זמן רב האיר השי"ת עיני עבדו ומצאתי את שאהבה נפשי בים של שלמה גיטין (פ"ה רס"י כא), שאמרו שם בגמ' (נט:), תנא דבי רבי ישמעאל, וקדשתו, לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון. ע"כ. כתב מהרש"ל, כתבו התוס' וכן הרא"ש, כגון מעשר עני או בצדקה המתחלקת לעניים, או חברים המסובין בסעודה, אבל במידי דשותפות לא, דהא אמרינן בפרק מקום שנהגו (פסחים נ:): הנותן עיניו בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה לעולם. ולא מסתבר לדרוש הפסוק הזה להרגיל הכהן עד שיתן עיניו בחלק יפה. ע"כ תוס' והרא"ש. וכ"כ הסמ"ג בשם ר"י. ולא ידעינא איסור בדבר, "דהא מחלק גבוה קזכי, ואינו גרוע משאר מתנות כהונה כגון זרוע ולחיים והקבה, ולא אמרו הנותן עיניו בחלק יפה אלא בישראל, אבל בכהן א"צ ליתן בו עיניו אלא חבירו צריך ליתן לו בלא גורל. ולישנא דליטול מנה יפה, משמע לכל דבריו. וכן הרמב"ן לא חילק". עכ"ל. (אגב, יש להעיר שהיה למהרש"ל להסתייע מפרש"י במקום, שפירש וליטול מנה יפה ראשון, אם בא לחלוק עם ישראל בכל דבר, לאחר שיחלקו בשוה, אומר לו ברור וטול איזה שתרצה. עכ"ל. דמפורש כמהרש"ל גם שהיינו בכל דבר. וגם ש"ליטול" מנה יפה ראשון, היינו שהישראל יכבדו ליטול ראשון, ולא שהוא יטול מעצמו. ונ' נכון שהתוס' לחלוק על רש"י באו, וזו אחת ממחלוקות נסתרות רבות שחולקים עליו בלא לפרש זאת. אבל רש"י ז"ל נזהר מקושיתם ורמז לתירוצו של מהרש"ל. וכמו שלמדנו המאירי ז"ל (במס' אבות) שרש"י ז"ל במילה אחת יסלק תילי תילים של קושיות). הנה אדוננו מהרש"ל זיע"א תנא דמסייע לן בעיקר היסוד, שהזכיה משלחן גבוה אינה מסתיימת בכ"ד מתנות כהונה, אלא היא גם ברכה כללית לכל עניני פרנסתם. וע"פ כל זה עוד מובן מה שגם בכהנים איתא שהצנועים לפעמים היו מושכים ידיהם מליקח, דזה כי ידעו שכל פרנסתם משלחן גבוה, ולא רק מתנות הכהונה.

זמעתה הכל א"ש בס"ד, כי מה שכתב הרמב"ם שלא רק שבט לוי אלא כל אשר הבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו וכו' ה' חלקו ונחלתו וכו', ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו וכו', אין כונתו לזכיה משלחן גבוה בדומה למתנות כהונה ולויה, שאף שהן משלחן גבוה מ"מ נראים כמידי בשר ודם, אלא כונתו לזכיה משלחן גבוה הכללית, שתהא הברכה שרויה בכל עניני ותחומי פרנסתו באופן שיוכל למלאות שאיפתו הטהורה לעבוד את ה' ככל אות נפשו. ובזכיה זו משלח"ג אכן אין טעם לחילוק בין שבט לוי לשאר באי העולם, שכן מבואר ברמב"ם שזוכים לזה ע"י הפרישה מכל עניני העוה"ז

להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעסוק בתורה ובזיכוי הרבים, שכנגד זה שפירש האדם מענייני הגשמיות מבטיחו הש"ת שהוא יתעלה יספק לו כל צרכיו הגשמיים כדי שיוכל למלאות שאיפתו הטהורה, כי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו (מכות י:), א"כ ברור שדברים אלו שייכים בכל באי העולם, דכתר תורה מונח וכל הרוצה ליטול יבא ויטול (רמב"ם רפ"ג מת"ת). ובזה גם מתיישבת עוד הערה, שהרי בדברי רש"י עה"ת (בראשית מט ז) מבואר שמתנות כהונה ולויה אין ענינם שייך בשאר שבטים. ע"ש. ואילו הרמב"ם הכניס גם שאר העולם בזה. אבל למשנ"ת בס"ד א"ש, כי הרמב"ם בזה קאי על זכיה משלח"ג אחרת אשר בה שייכים כולם. ומצאנו רמז לחידושו של הרמב"ם שתיתכן זכיה משלחן גבוה אצל כל העולם, מהמשנה באבות (פ"ג מ"ג) שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאילו אכלו משלחנו של מקום, שנאמר זה השלחן אשר לפני ה'. ע"כ. והוא חידוש גדול שחידש לנו הרמב"ם. וע"ע בספר לב שלום שבדרון (בראשית א, ב) שכ' בזה מוסר השכל נאה, שבידי האדם יש את היכולת להחליט אם יהא ניזון כמו התחתונים, שהוא ע"י עמל ויגיעה, או שיתקדש ויעמול בתוה"ק וכו', ואז יזכה להתפרנס כעליונים שניזונים מגבוה ללא טורח. ותמך יסודותיו בדברי הרמב"ם הנפלאים הנ"ל. ע"ש.

כ) זאת תורת העולה: הכהן כשמקבל כ"ד מתנות כהונה, כולל פדיון הבן וגזל הגר וזרוע לחיים וקיבה, וכן הלוי כשמקבל מעשר ראשון, אינם זוכים בהם ישירות מן הבעלים, אלא הקב"ה זוכה בהם מרשות הבעלים, והכהנים והלויים זוכים בהם משלחן גבוה. ונראה שענין זה נוהג גם בזה"ז שתר"מ מדרבנן, כיון שיש להם עיקר מהתורה. אבל במתנות עניים אין זכיה משלחן גבוה.